

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Kristiina Raidla-Puhm

**ISLAMIRADIKALISMI OHTUDE ENNETAMISE MEETMED
EESTIS**

Magistritöö

Juhendaja:
Raine Eenma, mag. iur.

Kaasjuhendaja:
Diana Kaljula, MA

Tallinn 2017

SISEKAITSEAKADEMIA MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: juuni 2017
Töö pealkiri eesti keeles: Islamiradikalismi ohtude ennetamine Eestis	
Töö pealkiri võõrkeeles: Hazards of Islamic Radicalization and its Prevention Measures in Estonia	
<p>Lühikokkuvõte: Magistritöö on koostatud eesti keeles, võõrkeelne kokkuvõte inglise keeles. Töö maht koos lisadega on 86 lk, millest 76 lk moodustab põhiosa. Töö kirjutamisel on kasutatud 111 inglise- ja eestikeelset allikat. Töö sisaldab 1 joonist, 15 tabelit ja 2 lisa.</p> <p>Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada milliseid meetmeid rakendavad Eesti antud valdkonna vastutavad ametkonnad islamiradikalismiga seotud ohtude ennetamiseks. Magistritöö koosneb kahest peatükist, millest esimeses analüüsitakse äärmuslusega seotud teoreetilist raamistikku, radikaliseerumisteooriaid ja mudeleid ning radikaliseerumisprotsessi peamisi käivitavaid mehhanisme ja peamisi ennetusmeetmeid. Teises peatükis uuritakse radikaliseerumise ennetamisega tegelevate asutuste, kelledeks antud magistritöö raames on Siseministeerium, Välisministeerium, Sotsiaalministeerium, Justiitsministeerium ja Kaitsepolitsei amet radikaliseerumisest tulenevate ohtude käsitlemist, omavahelist koostööd, kasutatavaid ennetusmeetmeid ja praktikast tulenevaid soovitusi Eestis ennetustöö läbiviimiseks. Selgitatakse valimi moodustamise lähtealuseid, uurimismeetodeid ja tuuakse välja intervjuude põhileidud ja analüüsitakse neid vastavalt püstitatud uurimisülesannetele. Samuti esitatakse uurimistulemuste sünteesi põhjal kokkuvõtte ja julgeolekualased järeldused ning autori poolset ettepanekut. Tuuakse välja ka edasist uurimist vajavad teemad. Käesolevas magistritöö raames tehtud empiiriline uuring ja radikaliseerumise teooriate analüüs on töö autori hinnangul kasutatav kõikides radikaliseerumise ennetamisega seotud ametkondades.</p> <p>Antud magistritöö puhul on tegemist kvalitatiivse empiirilise uurimisega, milles kasutatakse uurimisstrateegiana juhtumiuuringut ja andmekogumismeetodina poolstruktureeritud ekspertintervjuusid. Intervjuud transkribeeriti ja analüüsiti andmeanalüüsi programmi NVivo abil.</p> <p>Magistritöös jõuti järeldusteni, et vaja on uurida täpsemalt Eesti islamikogukonna integreeritust ühiskonda, uurida täpsemalt religiooni rolli uus-sisserännanute ja konvertiitide hulgas, töötada välja koolitusprogramm laiemalt radikaliseerumise erinevate aspektide ja islami kultuurist ja usust tulenevate erisuste kohta, samuti on oluline deradikaliseerimisprogrammi väljatöötamine.</p>	
Lisad:	
Võtmesõnad: islamiradikalism, radikaliseerumise ennetus, terrorism, äärmuslus,	
Keywords: Islamic radicalization, countering radicalization, terrorism, extremism	
Magistritöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Siseturvalisuse arengukava 2015-2020; Eesti terrorismivastase võitluse põhialused.	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Kristiina Raidla-Puhm	allkiri: /allkirjastatud digitaalselt/
Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste tööde autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujalt allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma magistritöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas	
Vastab magistritöö nõuetele	
Juhendaja: Raine Eenma	allkiri: /allkirjastatud digitaalselt/
Vastab magistritöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Diana Kaljula	allkiri:/allkirjastatud digitaalselt/
Kaitsmisele lubatud:	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja Ivo Juurvee	allkiri:

Sisukord

MÕISTETE LOETELU	4
SISSEJUHATUS.....	5
1.RADIKALISEERUMISE TEKKEPÕHJUSTE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	10
1.1. Radikaliseerumise defineerimisest	10
1.2. Radikaliseerumise teoreetiline käsitlus	13
1.2.1. Sotsiaalse liikumise teooria	15
1.2.2. Sotsiaalsühholoogilised teooriad	17
1.2.3. Pöördumise teooria	20
1.3. Radikaliseerumise protsess ja mudelid.....	23
1.4. Radikaliseerumise ennetamine	34
2. ISLAMIRADIKALISMI OHTUDE JA ENNETAMISE VÕIMALUSTE UURING.....	39
2.1. Metoodika ja valim.....	39
2.2. Ekspertintervjuude analüüs islamiradikalismi ilmingute ja selle ennetamise võimaluste kohta Eestis.....	42
2.3. Järeldused ja ettepanekud	66
KOKKUVÕTE	69
SUMMARY.....	75
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	77
LISAD	85
Lisa 1. Koodipuu	85
ISA 2. Ekspertintervjuu küsimused	86

MÕISTETE LOETELU

Daesh- adapteeritud akronüüm Islamiriigi araabiakeelsest nimest *Dawlat al-Islamiyah f'al-Iraq w Belaad al-Sham* (Englund, 2015)

Džihaad- mõiste omab muslimite seas erinevaid tähendusi, peamiselt rahumeelseid ja seotud isiku sisemiste püüdlustega oma usus. Džihaadi mõtestamine püha sõja ja vägivaldse võitlusena, on kasutusel peamiselt džihadistide endi seas. (Riisenberg, 2013)

Islamiriik- lühendatult IS, ISIS või ISIL (*Islamic State of Iraq and the Levant*), on sunniitide islamistlik terroriorganisatsioon.

Islamism- kujutab endast ühte poliitilist voolu islamiriikides. Islamismi eesmärk on kehtestada poliitiline ja ühiskondlik kord, mis saab juhised nii seaduste kui institutsioonide loomeks Koraanist. Üldiselt käsitlevad kõik islamistid religiooni kui totaalset süsteemi, mis organiseerib kõiki eluaspekte, kuid ka siin on erisusi, mil määral ja kuidas kombineerida šariaadiseadusi inimese loodud seadustega. (Mandeville, 2007)

Mudžahiid- on religioosne usuvõitleja, ka rahvuslikust vabadus- või usuliikumisest osavõtja islami kultuuris (Sageman, 2004)

Salafism- on üks sunniitliku islami vooludest. Salafistid järgivad prohvet Muhamedi ja tema kaaslaste eeskujut. Nad usuvad, et Muhamedi kaasaegsed õppisid islamit otse prohvetilt, seega praktiseerisid nad tõelist ja puhast islamit. (Wiktorowicz, 2005)

Umma(h)- muslimite ülemaailmne kogukond, mis on seotud omavahel religioossete sidemetega (Roy, 2006)

SISSEJUHATUS

Maailmas toimuvate arengutega võrreldes on terrorismioht Eestis suhteliselt madal (Kaitsepolitsei amet, 2016). Siiski ei saa me mööda vaadata faktist, et hinnanguliselt elab Euroopa Liidus kokku ca 19 miljonit muslimit (Byman & Jeremy, 2014). Islamiriikide toetus islami kultuuri levikuks väljaspool oma piire on olnud märkimisväärne. Ainuüksi Saudi Araabia kuningas Fahd personaalselt rahastas oma valitsemisajal (1982-2005) 210 uue islamikeskuse rajamist, finantseeris 1500 mošee tegevust ja toetas 202 kolledži ja 2000 kooli tegevust muslimi lastele mitteislamistlikes riikides (sh Euroopas) islamistliku hariduse andmisel (Burr & Robert, 2006, p. 29). Eesti kuulub Euroopa Liidu ühisesse julgeolekupiirkonda ja riigipiire sisuliselt liikmesriikide vahel ei eksisteeri, siis on nii islamikogukonna suurenemine kui ka radikaalsete ideede levimine Eestis ainult aja küsimus. Juba on teada ka Eestist pärit inimesi, kes on läinud Daeshi ridadesse võitlema. CIA andmetel on 2014. aasta lõpu seisuga Islamiriigil (edaspidi IS) Süürias ja Iraagis kokku ca 20 000-35 000 võitlejat, kelledest umbes pooled olevat hinnanguliselt välisvõitlejad (Coolsaet, 2015).

Eestis on 2013. aastal uuendatud Siseministeeriumi poolt programm: "Eesti terrorismivastase võitluse põhialused" (Eesti terrorismivastase võitluse põhialused, 2013). Radikaliseerumise ennetamisele on dokumendis omandatud suurt tähtsust.

2016. aasta Globaalse Terrorismi Indeksi (*Global Terrorism Index*) hinnangul on Eesti siiski madala terrorismiohuga riikide hulka liigitatud, paigutudes samasse kategooriasse muuhulgas Belgia, Hollandi, Maroko ja Hispaaniaga. Ei saa jätta samas tähelepanuta, et Eesti on hinnatud terrorismist ohustatumaks riigiks kui näiteks Läti, Leedu ja Poola. (Institute for Economics and Peace, 2017) Sama uuringu hinnangul on küll üldine terrorismioht maailmas langenud 2015. aastaga võrreldes 10%, ent OECD riikides on tõusnud terrorirünnakutes hukkunute arv 2014-2015. aastal kokku 650% (Institute for Economics and Peace, 2017). Ka Euroopa Liidu politseiagentuur (*The European Police Office*, edaspidi EUROPOL) Euroopa Liidu terrorismi situatsiooni-ja trendiraportis TE-SAT 2016 tuuakse välja Eestis 2015. aastal toimunud 2 terrorismisüüdistusega kinnipidamist. See on vaid üks juhtum vähem, kui naabritel Soomes ja Rootsis 2015. aastal. (EUROPOL, 2016)

Saame lähtuda teiste riikide kogemustest, et ohu ennetamisega ja oskusega protsesse õigel ajal märgata, saab radikaliseerumise ärahoidmisel kindlasti rohkem edu saavutada. Hilisemad deradikaliseerimisprotsessid on keerulised, sageli väheefektiivsed ja äärmiselt kulukad.

Radikaliseerumise ennetamisele kui ühele olulisemale terrorismi vastu võitlemise mehhanismile pööratakse palju tähelepanu ka Euroopa Komisjoni dokumentides (European Commission, 2017). 2014. aastast on Euroopa Liidus kasutusel ühtne uuendatud strateegia radikaliseerumise ja terrorivõrgustikesse värbamise ennetamiseks (*EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*) (European Commission, 2017).

Eesti terrorismivastase võitluse põhialustes (2013) on kaasatud erinevate ametkondade nagu Siseministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Kaitseministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Riigikantselei, Rahandusministeeriumi, Välisministeeriumi, Kaitsepolitsei ameti, Kaitseväge, Teabeameti, Maksu- ja Tolliameti ning Politsei- ja Piirivalveameti esindajad. See eeldab väga head ametkondade vahelist koostööd radikalismi ennetamisel ja oluline on ametkondade ühene arusaam radikaliseerumise protsessidest, sellega kaasnevatest ohtudest ja omavahelistest koostööst. Seetõttu on antud töö sisejulgeoleku seisukohast **aktuaalne**.

Antud teemat akadeemilisel tasandil on uuritud Eestis vähe. Otseselt teemasse puutuvaid töid võib leida Tartu Ülikoolis kaitstud magistritööde hulgast: radikaliseerumisest Eestis vanglates on kirjutanud Järva (2015) ja Lääne-Euroopa muslimitest ja üleilmsest džihaadist on kirjutanud Riisenberg (2013). Mujal Euroopas ja maailmas on probleem akuutsem ja vastavaid uurimistöid on tehtud palju Atran, (2010), Borum, (2011), Coolsaet, (2015), Crossett & Spitaletta, (2010) ja Furedi (2007) on vaid mõned olulisemad autoritest, kes on käesolevas töös laiemalt käsitlust leidnud. Väga head uurimistööd on radikaliseerumisega seotud teemadel teinud *Artis* Uurimis- ja Riskimodelleerimiskeskuse poolt. *Artise* näol on tegemist multidistsiplinaarse uurimisasutusega, mille põhifookuses on teaduslikel alustel põhinevad uurimused erinevate põhjuste kohta, mis viivad poliitiliselt mõjutatud vägivaldaaktide toimepanemiseni ja analüüsitakse üksikuid juhtumeid ning nende põhjal saadud õppetunde. Londoni Kings College'i juurde on loodud Radikaliseerumisuuringute Keskus (*International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence e ICSR*), kus tehakse samuti kõrgetasemelist uurimistööd, korraldatakse seminare ja koordineeritakse koostööd maailma juhtivate ülikoolide vahel.

Olemasoleva kirjanduse ja uurimuste põhjal saab väita, et üks-ühele teiste riikide poliitikat ja süsteemi radikaliseerumisvastastes abinõudes kasutada ei saa. Erinevates riikides on islamikogukonnad väga erinevad nii oma etnilise tausta, ühiskondliku sidususe, tööhõive ja muude näitajate poolest. Samuti on riiklik poliitika ja õiguslik lähenemine antud küsimustele väga erinev. Näiteks Suurbritannias sekkub riik vaid “vägivaldse radikalismi” ilmingutesse ja

muus osas jagab seisukohta, et radikaalne maailmavaade kui selline, ei ole keelatud. Samas Hollandis vastupidi, käsitletakse igasugust radikalismi kui demokraatlike vaadete hülgamist ja lubatud on sekkumine isegi juhul, kui otsest vägivalda radikaalsusega ei kaasne. (Vidino, 2010) Islamiusuliste radikaliseerumine ja terrorism on kogu maailmas laialdast tähelepanu pälvinud teema, mille uurimisel kasutatakse paljusid erinevaid teooriad ja mudeleid vastavalt riigis kehtivale poliitikale ja demograafilisele olukorrale. Taoline riigi spetsiifikat arvestav ja erinevaid ametkondi laialdaselt kaasav radikaliseerumise ennetamine eeldab head koostööd ja probleemi ühtset käsitlust.

Eestis akadeemilisel tasandil erinevate ametkondade ülest radikaliseerumise käsitlust ja koostööd uuritud ei ole ning samuti ei ole koondatud erinevate asutuste radikaliseerumist hõlmavat teadmist. Sellest tulenevalt on töö **uudne**.

Islami kultuur ja usk on Euroopas järjest rohkem levinud. Islami kogukonnad väljaspool islamiriike on pidevas kasvutendentsis. (Pargeter, 2008; McGilloway, et al., 2015) Politsei-ja Piirivalveamet andmetel on aastatel 1997-2015 kokku Eestis esitatud 846 varjupaigataotlust, neist 231, ehk 27,3% 2015. aastal. 245 varjupaigataotlust on antud ajavahemikul saadud järgmiste riikide kodanikelt: Süüria, Afganistan, Iraak, Sudaan, Türgi, Pakistan, Egiptus, Liibüa, Iraan, Tuneesia ja Jeemen (Politse-ja Piirivalveamet, 2016). Nende taotluste alusel on 2015. aasta seisuga kokku antud kaitse 250. inimesele (Vabariigi Valitsus, 2017). Siia lisanduvad veel läbi seadusliku rände Eestisse jõudnud muslimid, konvertiidid ja ka alates 2016. aastast ka Euroopa Liidu rändekava alusel ümberpaigutatud sõjapõgenikud, keda on 2017 märtsi seisuga kokku 107 (Vabariigi Valitsus, 2017). On oluline, et riigil oleks olemas valmisolek nende võimaliku radikaliseerumise ennetamiseks. Julgeoleku tagamiseks on oluline tunda levinud radikaliseerumise põhjuseid ja teooriaid, milleks võib olla nii aktiivne äärmusrühmituste poolt teostatav värbamistöö, pettumine ühiskonnas, majanduslik frustratsioon vms. Selletõttu on oluline käesoleva magistr töö raames leida vastus **uurimisprobleemile**, millised on islamiradikalismi ohtude ennetamise meetmed Eesti antud valdkonna vastutavates ametkondades?

Antud töös on otsitud vastuseid järgmistele **uurimisküsimustele**:

1. Millised on islamiusuliste radikaliseerumise peamised põhjused?
2. Kuidas käsitletakse radikaliseerumist Eestis ja millisena nähakse Eesti jaoks peamisi ohte?
3. Millised on Eestis islamiradikalismi ennetamise meetmed ja nende rakendamise suuremad probleemid?

Magistritöö **eesmärgiks** on välja selgitada milliseid meetmeid rakendavad Eesti antud valdkonna vastutavad ametkonnad islamiradikalismiga seotud ohtude ennetamiseks.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida radikaliseerumise peamisi teooriaid, radikaliseerumise protsessi ja kasutatavaid ennetusmeetmeid.
2. Tuginedes teooriale viia läbi intervjuud ekspertidega, et selgitada välja Eestis radikaliseerumise ennetamisega tegelevate asutuste teadlikkus radikaliseerumise protsessist ja tuua välja radikaliseerumise ennetamisel esinevad suuremad probleemid.
3. Analüüsida Eestis kasutatavaid radikaliseerumisvastaseid meetmeid.

Antud magistritöö puhul on tegemist **kvalitatiivse empiirilise uurimisega**, milles kasutatakse uurimisstrateegiana juhtumiuuringut. Eesmärgi saavutamiseks viib autor läbi juhtumiuuringu (*case study*), täpsemalt üksikjuhtumi analüüsi, mis autori hinnangul võimaldab kõige täpsemalt saavutada magistritöö eesmärke. Uurimisstrateegia teoreetilise alusena tugines magistritöö autor Yin (2003, pp. 22-26) käsitlusele, kus juhtumiuuring on sobivaimaks meetodiks uurimaks teoreetilisele baasile tuginedes radikaliseerumise kui nähtuse olemust ja selle tajumist erinevate julgeolekuasutuste töötajate poolt. Andmete kogumiseks kasutatakse poolstruktureeritud intervjuusid (Flick, 2006, pp. 155-161). Valimiks on eesmärgistatud (Teddlie & Yu, 2007, p. 80) alusel 10 valdkonna eksperti. Eesmärgistatud valim tähendab valimi koostamist kindlal eesmärgil, kus uuritavad nähtused valitakse valimisse mingi sisulise kriteeriumi alusel (Flick, 2006, p. 165), seega käesoleva valimi moodustavad oma eriala praktikud, kes töötavad sisejulgeoleku süsteemis valdkonna spetsialistidena ja omavad seetõttu reaalselt kokkupuudet ja isiklikku kogemust antud magistritöös käsitletud valdkonnaga.

Analüüsimeetodina kasutatakse andmete dokumenteerimist ja Nvivo andmeanalüüsitarkvara vahendusel viiakse läbi kvalitatiivne sisuanalüüs. Andmete tõlgendamise eesmärgil salvestused transkribeeritakse ning seejärel jätkatakse Nvivo vahendusel transkriptsioonide sisuanalüüsiga (Flick, 2006, pp. 288-289).

Magistritöö koosneb **kahest peatükist**, millest **esimeses** analüüsitakse äärmuslusega seotud teoreetilist raamistikku, radikaliseerumisteooriaid ja mudeleid ning radikaliseerumisprotsessi peamisi käivitavaid mehhanisme ja peamisi ennetusmeetmeid. **Teises peatükis** uuritakse radikaliseerumise ennetamisega tegelevate asutuste, kelledeks antud magistritöö raames on

Siseministerium, Riigikantselei, Välisministerium, Sotsiaalministerium, Justiitsministerium ja Kaitsepolitsei amet radikaliseerumisest tulenevate ohtude käsitlest, omavahelist koostööd, kasutatavaid ennetusmeetmeid ja praktikast tulenevaid soovitusi Eestis ennetustöö läbiviimiseks. Selgitatakse valimi moodustamise lähtealuseid, uurimismeetodeid ja tuuakse välja intervjuude põhileiud ja analüüsitakse neid vastavalt püstitud uurimisülesannetele. Samuti esitatakse uurimistulemuste sünteesi põhjal kokkuvõte ja julgeolekualased järeldused ning autori poolset ettepanekud. Tuuakse välja ka edasist uurimist vajavad teemad. Käesolevas magistritöö raames tehtud empiirilise uuring ja radikaliseerumise teooriate analüüs on töö autori hinnangul kasutatav kõikides radikaliseerumise ennetamisega seotud ametkondades.

1.RADIKALISEERUMISE TEKKEPÕHJUSTE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Radikaliseerumise defineerimisest

Viimastel aastakümnetel on Euroopast saanud üks põhilisi islamiterrori sihtmärke. Ohvriterohked terrorirünnakud Londonis 2005, Madridis 2004, Pariisis 2015, Brüsselis 2016, Istanbulis 2016, Nice'is 2016 ja lisaks neile veel sajad julgeolekujõudude poolt ära hoitud rünnakud näitavad, et tegemist on tõsise ja reaalse ohuga. Ükski Euroopa riik ei saa tänasel päeval ennast piisavalt ohuvabaks lugeda ja terrorismi ning vägivaldse radikalismi tõkestamist ja ennetamist väheoluliseks pidada. Samas tuleb arvestada ka igas riigis valitsevat poliitilist, õiguslikku, kultuurilist tasuta, ajaloolist arengut ja taustsüsteeme ning sedagi, et maailmas on radikaliseerumise temaatikaga süsteemsemalt tegeletud alles vähem kui 10 aastat ja seega on vara teha põhjanevaid järeldusi, kui palju täpselt üks või teine element radikaliseerumisprotsessi mõjutab (Vidino & James, 2012).

Selleks, et paremini raamistada käesolevat tööd, on oluline luua selgus teatud põhimõistetes ja teemaga enim seotud käsitlustes. „Radikaliseerumine“ mõistena on laialdaselt kasutatav ja nii poliitilises retoorikas kui ka tavaarusaamas tihtipeale seostatud otseselt vägivaldse ekstremismi ja terroritegevusega (Alimi, et al., 2015, p. 11). Ühe levinuma üldise käsitluse järgi on radikaliseerumist defineeritud kui individuaalset ja astmelist käitumise ja uskumuste muutmise protsessi (Kühle & Lasse, 2012). Mitmed autorid defineerivad seda laiemalt ka kui radikaalsete vaadete ja hoiakute toetamist ja elluviimist (Kruglanski, et al., 2014, pp. 69-93).

Tuginedes erinevatele autoritele ja uurimustele (Borum, 2011; Crossett, Spitaletta, 2010; Coolsaet, 2015; Furedi, 2007) saab paigutada radikalismi mõiste alla kõik tavaarusaamast erinevad ja hälbivad käitumised, mis ei pruugi olla sugugi suunatud vägivaldsele ja teisi kahjustavale käitumisele ja veel vähem on otseses seoses terrorismiga. Radikalismi alla saab paigutada söömishäired, näiteks anoreksia, kus inimene erinevatel põhjustel radikaalselt piirab oma söömist. Samuti näiteks ekstreemsed usupraktikad, kus harrastatakse piinavaid riitusi või seatakse igapäevasele elukorraldusele ülikarme piiranguid. Seega radikalismi iseenesest ei saa seostada ei kriminaalse käitumisega ega ka ohuna ühiskonnale. (Crossett & Spitaletta, 2010) Ka Sedwick (2010) märgib, et sõnal „radikaalsus“ ei ole iseenesest mingit tähendust ja oma sisu omandab see alles poliitilisse, kultuurilisse või ajaloolisse konteksti panduna ja seetõttu on

ka sisu tihti varieeruv. Käeoleva töö autori arvates on antud töö konteksti rohkem selgust loovad definitsioonid pakutud välja Clark McCauley ja Sophia Moskalenko (2008) ning Charles E. Alleni (2007) poolt. Esimesena nimetatud autorid defineerivad radikalismi kui suurenevat äärmuslust uskumustes, tunnetes ja käitumises sellises suunas, mis kasvavalt õigustab gruppide vahelist vägivalda ja nõuab grupi kaitsmisel ohverdust. (McCauley & Moskalenko, 2008)

Alleni käsitluses on radikaliseerumine protsess, mille käigus võetakse omaks ekstremistlikud veendumused, mis sisaldavad endas valmisolekut toetada või kasutada vägivalda kui meetodit ühiskondlike protsesside muutmiseks (Allen, 2007). Radikaliseerumise nähtusena saab kokku võtta Neumanni (2008) mõttega, et see on kogu protsess, mis toimub enne kui pomm plahvatab. Oluline on autori arvates McCauley ja Moskalenko (2008) poolt „grupi“ mõiste sissetoomine, sest pigem käsitletakse radikaliseerumist mitmete teiste autorite poolt (Crone, 2016; Jenkins 2010) valdavalt kui väga individuaalset protsessi. Jenkins (2010 p. 7) rõhutab eraldi, et radikaliseerumine väga isiklik küsimus ja toimub avalikkuse eest varjatult. Ka Wilner ja Dubouloz (2010) defineerivad radikaliseerumist läbi individuaalse perspektiivi. McCauley ja Moskalenko (2008) väidavad aga vastupidist ja panevad rõhuasetuse just vägivaldalaadidele, mis on põhjustatud gruppide poolt või grupi uskumuste või eesmärkide kaitseks. Lähtudes islami kogukondlikust süsteemist ja enese defineerimisest läbi kogukonna (*ummah*) on antud töö kontekstis oluline just grupi ideoloogia, mis nõuab oma uskumuste ja eesmärkide iga hinna eest kaitsmist ja levitamist, üheks konkreetseks indikaatoriks, mis võimaldab radikalismi seostada terrorismiga (Gabriel, 2002).

Tabel 1. Radikaliseerumise akadeemiliste käsitluste kokkuvõte (McCauley & Moskalenko, 2008; Wilner & Dubouloz, 2010; Fraihi, 2011; Allen, 2007 põhjal autori koostatud)

Suurenev äärmuslus uskumustes, tunnetes ja käitumises suunas, mis kasvavalt õigustab gruppide vahelist vägivalda ja nõuab grupi kaitsmisel ohverdust. (McCauley & Moskalenko, 2011)
Protsess, milles võetakse omaks äärmuslikud poliitilised, sotsiaalsed ja/või religioossed ideaalid ja kus eesmärgi saavutamine õigustab vägivalda kasutamist. (Wilner & Dubouloz, 2010)
Isiku eesmärk leida sügavat ja tõelist muutust ühiskonnas. Ei pea olema tingimata ainult negatiivses kontekstis. (Fraihi, 2011)
Võetakse omaks äärmuslikud veendumused, mis sisaldavad valmisolekut toetada või kasutada vägivalda kui meetodit ühiskondlike protsesside muutmiseks (Allen, 2007).

Eesti keele kontekstis tuleb veel käsitleda kaasnevaid mõisteid nagu „ekstremism“ ja „fundamentalism“. Sageli kasutatakse Eestis neid mõisteid kattuvalt ja samatähenduslikult, nagu on viidanud oma Tartu Ülikoolis kaitstud magistriöös „Islamiusuliste radikaliseerumine

vanglates - Eesti olukord” ka Järva (2015). Sõna „ekstremism“ sünonüümiks annab Õigekeelsussõnaraamat „äärmuslus, mingi äärmusliku (poliitilise) suuna esindaja või pooldaja“ (Õigekeelsussõnaraamat, 2013).

Fundamentalismi mõiste avamisel on antud töö konteksti arvestades hea kasutada Ain Riistani (2012) poolt pakutud selgitust, et fundamentalismi puhul on tegu spetsiifilise sotsiaalse ja kultuurilise nähtusega, kus teatud tingimustel loovad ühe või teise usutraditsiooni esindajad organiseeritud liikumise, mis asub nõ rusikavõitlusse liikumise seatud eesmärkide nimel, tehes seda äratuntavalt fundamentalistlikul viisil. Riistani (2012) hinnangul ei ole fundamentalistid seega lihtsalt inimesed, kes on valmis aktiivselt oma veendumuste eest võitlema, vaid nad moodustavad grupi, kes asub organiseerunult korda looma oma konfessioonis, rünnates kõike nende tõekspidamistele vastanduvat. Samuti on siin välja toodud grupi tähtsus oma tõekspidamiste vägivaldses kaitsmises.

Vähem on „fundamentalismi“ mõistet kasutatud seoses radikaliseerumise protsessiga (Maskaliunaite, 2015). Doret ja Pels on väitnud, et akadeemilises kirjanduses on välja kujunenud jaotus, kus „ekstremism“ on seotud eelkõige poliitilise paremäärmuslusega ja mõistet „radikalism“ kasutatakse peaaegu eranditult islamistliku fundamentalismi tähenduses (Doret & Pels, 2012). Terrorismiuringute kontekstis on fundamentalismi ja fundamentalistlike vaadete omaksvõttu tihti peetud radikaliseerumise üheks faasiks. Eelnevale tuginedes saab väita, et kuigi täiesti legaalsest radikaalsuse väljendusest nagu rahumeelsed meeleavaldused, teise vägivaldsesse äärmusesse liikumine võib tunduda lihtsa kognitiivse valikuna, siis tegelikkuses saab see teoks väga paljude erinevate faktorite nagu psühholoogilise olukorra, sotsiaalsete sidemete, informatsiooni kättesaadavuse, füüsiliste ja keskkonnategurite koosmõjul. (Maskaliunaite, 2015)

Püüe mõisteaparaadi selguse poole on oluline mitte ainult teoreetilisest teaduslikust seisukohast lähtudes, vaid on ka praktilises elus kriitiline küsimus, millest tulenevad olulised julgeoleku-, välis-, kaitse- ning migratsioonipoliitilised otsused (Järva, 2015).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et radikaliseerumise definitsioonide ühtlustamine ei ole ainult akadeemiline debatt. Konkreetselt defineeritud mõisted aitavad sõnastada ka vastumeetmeid ja järgida paremini seda õrna piirjoont, mis on vägivaldse ja mittevägivaldse radikalismi vahel. Positiivne on see, et ebaselgust definitsioonide osas teadvustatakse akadeemilisel, riiklikel, ja julgeoleku tasandil ja pidevalt töötatakse mõisteaparaadi universaalsuse ja ühtlustamise suunal.

1.2. Radikaliseerumise teoreetiline käsitlus

Kuni 2000ndate alguseni „radikaliseerumise“ mõiste akadeemilises kirjanduses sisuliselt puudus. Selle termini kasutuselevõtt on otseselt seotud 2001. aastal terrorirünnakutega New Yorgis. (Neumann, 2008, p. 3) Alates sellest hetkest kui see termin üldisesse sõnavarasse tuli, on mitmed akadeemikud nagu Furedi (2007), Hoskins ja O’Loughlin (2009) pühendunud tõestamisele, et sellist fenomeni kui radikaliseerumine üleüldse ei eksisteeri. Nii väidavad Andrew Hoskins ja Ben O’Loughlin (2009), et radikaliseerumine on meedia ja julgeolekuasutuste poolt kunstlikult ülestõstatatud temaatika, mis võimaldab ankurdada seda uudiste päevakorda ja legitimeerida poliitilist fookust. Sarnast joont järgib ka Frank Furedi (2007), kes väidab, et kogu radikaliseerumise problemaatika ja valitsuste jõupingutused selle ohjamiseks on fantaasiamaailmast pärit. Kõik see on korraldatud eesmärgiga sildistada noored muslimid Ühendkuningriikides kui „psühholoogilise viiruse“ kandjad ja juhtida eemale tähelepanu tõeliselt kultuuriliselt eraldumiselt, mis Briti ühiskonnas hetkel valitsevaks on.

Käesoleva töö eesmärki silmas pidades on lähtunud autoritest (Borum, 2011; Neuman, 2008; Schmid, 2016) ja teadusallikatest, mis käsitlevad radikaliseerumist kui tõendatavat psühholoogilist protsessi ja mida on uuritud nii psühholoogide, religiooniteadlaste, terrorismiuurijate kui mitmete teiste teadusharude esindajate poolt. Nii näiteks on kaasatud online radikaliseerumise uuringutesse ka erinevate riikide lingvistikateadlased, kes teevad jõupingutusi, et suuta tuvastada fikseeritud radikaliseerumisilminguid veebikeskkonnas kasutades lingvistilist analüüsi. Antud temaatika oli käsitlusel ümarlaulal „NATO Advanced Research Workshop on Terrorist Use of the Internet-Assesment and Response“, Dublinis 2016. a juunis, kus töö autor osales. Käesoleva töö võtmes on siiski oluline radikaliseerumist kui kontseptisooni käsitleda teaduslikust aspektist ning mõista selle nähtuse kognitiivset ja käitumuslikku olemust.

Erinevate teooriate mõistmine on oluline ülaltoodud mõistete rägastikus orienteerumiseks. Võimalikke teoreetilisi-analüütilisi lähtekohti, mida konkreetse teema raames käsitleda, on palju. Kokku on erinevad autorid toonud välja 16 erinevat teooriat, mida saab radikaliseerumise uurimisel kasutada.

Tabel 2. Radikaliseerumise enamlevinud teooriad (autori koostatud Victoroff, 2005; Forsyth, 2006; Savage & Liht, 2008; Roy, 2004; Crosset & Spitaletta 2010; Dalgaard-Nielsen, 2008 ja Gurr, 1970 põhjal)

Teooria	Lühikirjeldus
Relatiivne ilmajäetuse teooria (<i>Relative deprivation theory</i>)	Majanduslik ebavõrdsus põhjustab vägivaldset poliitilist käitumist. (Gurr, 1970)
Sotsiaalse võrgustiku teooria (<i>Social network theory</i>)	Vaadeldakse sotsiaalseid suhteid individuaalsete osalejate ja nendevaheliste suhete kaudu. (Dalgaard-Nielsen, 2008)
Sotsiaalse liikumise teooria (<i>Social movement theory</i>)	Kirjeldatakse psühholoogilisi ja sotsiaalseid protsesse, kus välised mõjutajad motiveerivad isikut oma enesmäaratlust muutma. (Dalgaard-Nielsen, 2008)
Märgiline suhtlus (<i>Symbolic interactionsim</i>)	Lähtutakse seletusest, mis suhestab inimest asjade ja nähtustega läbi neile antud tähenduse (Crosset & Spitaletta, 2010)
Grupidünaamika teooria (<i>Group dynamic theory</i>)	Uuritakse kahe või rohkema indiviidi sotsiaalse suhtluse vastastikust mõjutamist. (Forsyth, 2006)
Sotsiaalse õppimise teooria (<i>Social learning theory</i>)	Väidetakse, et indiviidi käitumine on vormitud keskkonna poolt ja käitumine omakorda vormib keskkonda. (Victoroff, 2005)
Sotsiaalse identiteedi teooria (<i>Social identity theory</i>)	Uuritakse erinevate sotsiaalsete identiteetide ja nende grupikuuluvuse seoseid isiku enesetajule (Roy, 2004)
Hirmu juhtimise teooria (<i>Terror management theory</i>)	Uuritakse eksistentsiaalse-, ja surmahirmu ületamist läbi juhitava ja mõtestatud maailmapildi omandamise (Savage & Liht, 2008)
Ebakindluse vähendamise teooria (<i>Uncertainty reduction theory</i>)	Uuritakse grupi tegevuse motivaatoreid isikliku ebakindluse vähendamiseks (Forsyth, 2006)
Identiteeditooria (<i>Identity theory</i>)	Seletatakse indiviidi enesekäsitlust läbi elu erinevate faaside ja erinevate elu jooksul omandatud identiteetide. (Victoroff, 2005)
Nartsissismi teooria (<i>Narcissism theory</i>)	Käsitletakse väärastunud minapildi tekkimist ja selle mõju isiku käitumisele. (Victoroff, 2005)
Paranoia teooria (<i>Paranoia theory</i>)	Eeldatakse, et agressiivne ja vägivaldne käitumine on tingitud usaldamatuses teiste suhtes (Dalgaard-Nielsen, 2008)
Absolutistlik/apokalüptiline teooria (<i>Absolutist/apocalyptic theory</i>)	Ülistatakse kindlate isikuomadustega liidrit, mis viib ümbritseva äärmusliku polariseerumiseni. (Victoroff, 2005)
Antisotsiaalsuse teooria (<i>Antisocial theory</i>)	Eeldatakse, et äärmuslikult ja vägivaldselt meelestatud isik on vaimselt haige ja psühholoogiliselt või sotsioloogiliselt vägivaldsele häälestunud. (Victoroff, 2005)
Uudsuse otsimise teooria (<i>Novelty-seeking theory</i>)	Teooria eeldab, et riskantne ja äärmuslusse kalduv eluviis on tingitud aju keemilisest aktiivsusest (Victoroff, 2005)
Alanduse-kättemaksu teooria (<i>Humiliation-revenge theory</i>)	Laialdaselt kasutusel olev teooria, kus tajutud alandus ja ebaõiglus põhjustab vägivaldset käitumist ja soodustab poliitilist äärmuslust. (Victoroff, 2005)

Kõik ülaltoodud teooriad on Järva (2015) töös juba detailselt lahti seletatud, mis tõttu ei pea käesoleva töö autor vajalikuks kõiki neid uuesti lahti kirjutada. Autori hinnangul käsitlevad ülaltoodud teooriad rohkem individuaalset psühholoogilist spektrit. Antud uurimistöö kontekstist tulenevalt on töö autor võtnud analüüsiks laiemad sotsiaalsed teooriad, mis iseloomustavad paremini grupifenomenil põhinevat radikaliseerumist ja aitavad seletada paremini radikalismi olemust ja kompleksust.

1.2.1. Sotsiaalse liikumise teooria

Sotsiaalse liikumise teooria on üks paljulubavamaid teoreetilisi lähtekohti nii radikaliseerumise kui ka vägivaldse ekstremismi uurimisel (Gunning, 2009). See kirjeldab eelkõige psühholoogilist ja sotsiaalset protsessi, kus väline sotsiaalne ja poliitiline olukord saab oluliseks mõjutajaks isiku eneseteadvuse muutumisel. Teooria sai alguse 1940. aastatel, kui selle abil kirjeldati ideed, mille kohaselt pingestunud keskkonna tingimused loovad omakorda irratsionaalseid kollektiivseid käitumisilminguid nagu massiline rahulolematuse. Indiviidid saavad kaasatud sinna läbi alistumise massiivsetele sotsiaalsetele jõududele. Kaasaegsed sotsiaalse liikumise teooria edasiarendused toovad välja, et tegelikkuses toimivad gruppides ratsionaalsed ja strateegilised protsessid. (Borum, 2011) 1990ndatel kirjeldatakse organisatsiooni peamise eesmärgina iseenda püsijäämist, mis tingib vajaduse organisatsiooni liikmete ja toetajate pideva olemasolu järele ning grupi meelsust enam mitte jagavate liikmete väljavahetamist. Organisatsiooni pidev kasv on oluline oma mõjuvõimu ja teovõimelisuse suurendamiseks. (Borum, 2011) Sotsiaalse liikumise teooria uurijad on leidnud, et kui rühmituse liikmed otsivad uusi värvatavaid, siis käituvad nad „ratsionaalsete otsijatenä“ (Brady, et al., 1999). Värbajad tahavad olla tõhusad ja tulemuslikud, seega nad suunavad oma tähelepanu kohe alguses neile, kes on kõige potentsiaalsemad liitujad. Värbamisprotsessi kirjeldatakse kaheosalisena: esiteks otsitakse välja potentsiaalsed sihtmärgid. Teiseks, pärast sihtmärkide kindlaks tegemist, pakuvad värbajad neile infot rühmitusega liitumise ja sellega kaasnevate võimaluste kohta ja kasutavad erinevaid meetodeid, et rühmituse tegevust positiivse ja köitvana näidata ning seeläbi veenda neid liikmeks saama. (Brady, et al., 1999) Sotsiaalsete sidemete ja võrgustiku tugevus on väga oluline mõlema etapi juures, seega värbajate suhtlusvõrgustike kindlakstegemine ja võimalike huviobjektide väljaselgitamine on värbamisvõrgustike käitumise prognoosimiseks väga oluline.

Sotsiaalse liikumise teooriat on viimase poole sajandi jooksul pidevalt arendatud ja enamlevinud edasiarendused sellest **on neo-sotsiaalse liikumise** teooria, mis keskendub rohkem makro- ja struktuursetele protsessidele ja **ressursi mobilisatsiooni teooria**, mis keskendub kontekstuaalsetele protsessidele, nagu näiteks grupi dünaamika uurimine. Kolmandaks ja kõige perspektiivikamaks uurimissuunaks peetakse Anja Dalgaard-Nielsen (2008) poolt pakutud **raamimise teooriat**. Raamimise teooria on tugeva konstruktivismi algupärane ja keskendub eelkõige erinevate rühmituste ja sotsiaalsete kollektiivide ülesehitusele ning sellele, kuidas nad oma ideid ja oma liikumise tähenduslikkust levitavad.

Tegemist on rekursiivse protsessiga, kus liikumise ideelised juhid üritavad oma väljasaadetavaid sõnumeid raamida selliselt, et need oma hoiakutelt, huvidelt ja uskumustelt võimalikult palju resoneeriks potentsiaalsete huvilistega. Kui viiteraamistikud on omaks võetud, toimub juba kasvav samastumine kollektiivse liikumisega. (Borum, 2011)

Dalgaard-Nielsen'i (2008) hinnangul sobib sotsiaalse liikumise teooria ja eriti selle edasiarendus, **raamimise teooria**, väga hästi radikaliseerumisprotsesside mõistmiseks. Seda eelkõige seepärast, et see teooria keskendub rohkem analüüsitavatele protsessidele, mitte sotsioloogilis-demograafilistele näitajatele. Kuigi sotsiaalse liikumise teooriat on sotsiaalteadustes kasutatud juba pikemalt, on selle rakendamine terrorismi ja radikaliseerumise protsesside mõistmiseks küllaltki hiljutine. Üks esimesi, kes antud teooriat saksa ja itaalia relvastatud gruppide vägivaldse ekstremismi uurimisel kasutas, oli Della Porta (1995). Värskematest uuringutest tuleks esile tõsta Wiktorowicz'i (2005) põhjalikku uurimust, kus uuritakse põhjuseid, mis ajendasid inimesi liituma Suurbritannias tegutseva islamistlikku äärmusrühmituse Al-Muhajiroun'iga. Kasutades sotsiaalse liikumise teooria raamistikku, pakkus Wiktorowicz välja radikaliseerumise **nelja komponendilise mudeli**. Esmalt ilmnes tema hinnangul kõikidel radikaliseerunutel **avatus uuele maailmavaatele (kognitiivne avanemine)**, seejärel **tekkis arusaam religioonist, kui võimalikust elu tõelisest mõtestatusest (religioosne otsing), kolmandaks tekib suhestumine grupi narratiivi ja eetosega (raami asetumine)** ja lõpuks läbi sotsialiseerumise protsessi toimub lõplik **sulandumine rühmituse ideoloogiaga**. (Wiktorowicz, 2005)

Võrreldes kõiki Grosseti ja Spitaletta (2010) poolt toodud teooriad ning tuginedes Borumile (2011) ja Dalgaard-Nielsen (2008) töödele, saab käesoleva töö autori hinnangul hea ülevaate sotsiaalse liikumise teooria tugevusest radikalismi uurimisel. Sarnaselt rõhutavad ka Wiktorowicz (2005) ja Sageman (2004), et sotsiaalse liikumise teooria aitab oluliselt sügavamalt mõista radikaliseerumise erinevate tahkudega seotud aspekte. Samas toetudes siinkirjutaja ja erinevate teadlaste (Dalgaard-Nielsen, 2008; Wiktorowicz, 2005; Borum, 2011) hinnangule radikaliseerumise protsessi väga mitmetahulisusele ja kompleksusele, ei saa selle fenomeni uurimisel täiesti kõrvale jätta ka individuaalseid soodumusi, mis on eelduseks radikaalsete rühmitustega liitumiseks. Nendeks saab pidada Victoroffi (2005) kirjeldatud **identiteediteooriat** ja **nartsissismi teooriat**, mis mõlemad seletavad isiku minapildi väärustumist mingite psühholoogiliste mõjurite kaudu ja seeläbi äärmuslikele mõtteviisidele vastuvõtlikuks muutumisele. Sellega seostub ka Dalgaard-Nielsen (2008) kirjeldatud

paranoia teooria, kus isiklik usaldamatus teiste suhtes ja sellest tulenev agressiivne ja vägivaldne käitumine on radikaliseerumise juures oluliseks teguriks.

Kokkuvõtteks, ja tuginedes erinevate teadlaste (Dalgaard-Nielsen, 2008; Victoroff, 2005; Borum, 2011; Grosset & Spitaletta 2010; Della Porta, 2005) seisukohtadele saab öelda, et esiteks pakub sotsiaalse liikumise teooria raamistuse mõistele „mobilisatsiooni potentsiaal“. See aitab mõista protsesse, mida kasutavad ja suunavad äärmusliikumiste värbajad selleks, et ühesuguste usuliste veendumustega ja taustsüsteemidega inimesed on võimalik suunata väga erinevatesse rollidesse ja korda saatma väga erinevaid tegusid. Teiseks pakub see sisu mõistele „värbamisvõrgustik“, võimaldades äärmusgruppide tekkimist ja nende motiive ajaloolises retrospektiivis jälgida. Kolmandaks pakub see meile „raamimise teooria“, mille läbi saab selgitada kuidas võrgustikud oma liikmete uskumusi ja tundeid muudavad, et need kõige paremini grupi huvides tööle rakendada. Neljandaks, aitab see teooria mõista, et radikaliseerumise uurimisel on tähtis mitte ainult keskenduda erinevatele puudujääkidele ja igapäevastele tõuketeguritele radikaliseerunute elus, vaid protsessi täielikuks mõistmiseks tuleb ka mõista gruppide ja rühmituste oskust ja suutlikkust esmalt tuvastada ja seejärel ületada erinevaid barjääre, et koondada ühise eesmärgi nimel võimalikult palju toetajaid. Sarnaselt Borumile (2011) ja Dalgaard-Nielsenile (2008) leiab ka Wiktorowicz (2005), et sotsiaalse liikumise-, ja eriti raamimise teooria on heaks vahendiks radikaliseerumise uurimisel ning see aitab mõista kuidas grupis kujunevad sisemised jõujooned, kuidas valitakse värvatavaid ja kuidas toimib grupisisene sotsialiseerumine ja ideoloogia omaksvõtt.

1.2.2. Sotsiaalpsühholoogilised teooriad

Sotsiaalpsühholoogiline teooria psühholoogia ühe alamdistsipliinina pakub parimat analüütilist lähenemisviisi radikaliseerumise uurimisel (Horgan, 2009). Teadusena uurib see eelkõige inimeste omavahelisi suhteid, vastastikuseid mõjutusi ja suhtlust. Käesoleva töö aspektist on huvipakkuvaim just sotsiaalpsühholoogia **grupikäitumise käsitlus**, sest see aitab selgitada rühmitustega liitunud isikute radikaliseerumist ja mõista grupikäitumise tagamaid. Gordon Allport (1961), üks selle koolkonna rajajaid, on sotsiaalpsühholoogiat kirjeldanud kui katsetust aru saada ja kirjeldada kuidas üksikisiku mõtted, tunded ja käitumine on mõjutatud teiste inimeste tegelikust, ettekujutatud või kaudsest juuresolekust. Sarnaselt sotsiaalse liikumise teooriaga toob sotsiaalpsühholoogia grupisisese konflikti ja dünaamika kujunemise teravalt radikaliseerumise uurimise fookusesse (Borum, 2011).

Kuna radikaalset ekstremismi peetakse just grupikäitumisega seotud fenomeniks, siis sotsiaalpsühholoogia valdkonnas läbiviidud empiirilised uuringud grupi dünaamikast aitavad aru saada terroristlike rühmituste käitumismudelitest (McCauley & Segal, 1987). Sarnaselt McCauley ja Segali (1987) seisukohtadele käsitleb ka Borum (2011) oma uurimuses grupi olulisust ja rolli radikaliseerumise protsessis.

Tabel 3. Grupi mõju indiviididele ja otsuste protsessi kujunemine (autori koostatud Borum, 2011 põhjal)

Grupi roll	Mõju selgitus
1. Grupi kontekst kultiveerib ekstreemseid hoiakuid	Individuaalsed seisukohad muutuvad grupi kontekstis äärmuslikumaks. Grupi üldine meelsus ja hoiakud on alati mõnevõrra ekstreemsemad, kui tema liikmetel eraldi võetuna. Seda fenomeni on sageli nimetatud ka „grupi polarisatsiooniks“.
2. Grupi otsused on vähem ratsionaalsed.	Seda nimetatakse ka grupimõtlemiseks, kus teatud olukordades tekib tungiv vajadus jõuda ühisele seisukohale ja tihti on konsensuse saavutamine olulisem kui kõige sobivama otsuseni jõudmine.
3. Grupi taju tekib läbi tema liikmete meelsuse	Sageli ka nimetatud grupiväliseks vs grupisiseseks kallutatuseks. Grupi liikmed reeglina hindavad kaasliikmete käitumist ja hoiakuid positiivsemaks. Grupiväliseid isikuid ja teiste gruppide liikmeid hinnatakse tihti negatiivsemalt ja kriitilisemalt.
4. Indiviidid tunnevad ennast vähem vastutavana grupi tegude eest.	Grupis väheneb individuaalse vastutuse tunne ja see vastutus konkreetse teo eest hajub kõikide grupiliikmete
5. Inimesed liituvad grupiga tajutud stiimulite ja preemia pärast.	Grupiga liitumise stiimulid on dünaamilised ja mitmekesised lähtuvalt erinevatest isikutest. On neid, kes eelkõige otsivad sotsiaalse kuuluvuse tunnet või isikliku elu mõtestatust läbi kuuluvuse. Teised seevastu otsivad oma ellu põnevust ja kolmandad lähtuvad väga praktilistest kaalutlustest: see võib olla võimalus saada süüa, peavarju ja katta oma põhilised ellujäämiseks vajalikud tingimused.
6. Grupis toimivad sisemised normid ja seadused, mis kontrollivad liikmete käitumist	Grupis valitseb tavaliselt nii otsene kui kaudne ootus oma liikmete käitumise ja mõtlemise osas. Grupp võimendab sotsiaalsest survest tulenevat ootust oma liikmete käitumise vastavusest grupi normidega. Kui grupis valitseb suurem sidusus, nad on rohkem isoleeritud ja seal valitseb väiksem sallivus eriarvamuste osas, siis need grupid on rohkem ühtekuuluvad ja seal on ootused liikmete kuulekuse osas kõrgendatud

Borumi (2011) põhjal saab järeldada, et grupiga liitutakse reeglina ratsionaalsetele otustele toetudes ja reaalse isikliku kasu ootuses. Seda järeldust toetavad ka tänapäevased sotsiaalteadused, mis rõhuvad ratsionaalsete valikute konseptsioonile nii individuaalsel, grupi, kui ka laiemalt rahvuse tasandil. Eeldatakse, et otsuseid tehakse mingi konkreetse, käegakatsutava hüve saamiseks. Tunded on selles kontekstis ilma olulise tähenduseta

(McCauley & Moskalenko, 2011, p. 222). Ratsionaalsed valikut toetavad lisaks McCauley'le ja Moskalenole (2011) ka Maskaliunaite (2015) ja Grenshaw (1981), kes kõik toovad välja, et radikaliseerumine on eelkõige käitumuslik ja mitte psühholoogiline nähtus. Crone (2016) rõhutab ideoloogia ja religiooni osa radikaliseerumise protsessis. Pisut vastuoluliselt möönavad samas ka McCauley ja Moskalenko (2011), et paljud tajuvad siiski ka sügavate tunnete olemasolu radikaliseerumise põhjuste uurimisel.

Paljud radikaliseerumisega seotud otsused paistavad vähemalt eemalt vaadates olevat erinevate emotsioonidega laetud: hirm, viha, kättemaks- kõik need võivad olla teatud otsuste tegemisel määravaks. Teaduslikust aspektist on raske sellel tasandil emotsioonide seotust uurida, sest ei ole võimalik konkreetselt kindlaks teha, kas näiteks ainult isiklikul tasandil tajutava ebaõigluse puhul saab viha olla selleks tõukeks, mis viib poliitiliselt motiveeritud rünnakuteni. (McCauley & Moskalenko, 2011)

Üks psühholoogilisi fenomene eelpool loetletud käitumismudelite juures on grupi dünaamika mõju deindividuaatsioonile: grupp muudab inimesed anonüümseks oma tegudes ja otsustes ja allutab nad paremini kontrollile. Heaks analoogiks on siin näiteks sõjavägi: ühtset vormi, soengut ja muid ühtseid tunnuseid jagav üksus, kes tegutseb ühtse eesmärgi nimel või vaenlase vastu, on tugev just ühtse grupina, mitte hulga erinevalt mõtleivate indiviididena. (Crossett & Spitaletta, 2010)

Oluline on sotsiaalpsühholoogilise teooria juures välja tuua, et radikaliseerunud ja vägivaldsed ekstremistid ei ole uuringute kohaselt psüühiliselt või mentaalselt kuidagi erinevad nendest inimestest, kes ei ole seotud vägivallaga (Maskaliunaite, 2015). Daniela Pisiou läheb veelgi kaugemale ja väidab, et terroristlike rühmitustega liitumine on sedavõrd teadlik otsus, et seda saaks võrrelda karjääri planeerimisega terrorismi vallas. Seda tehakse täpselt samadel alustel kui mistahes muud töökohta valikuga kaasnevat otsust: hinnatakse nii võimalikke negatiivsed kui ka kaasnevaid positiivseid külgi. (Pisiou, 2012, p. 55)

Sotsiaalpsühholoogilise teooria kokkuvõtteks saab öelda, et erinevate autorite (Pisiou, 2012; Crosset & Spitaletta, 2010; Maskaliunaite, 2015; Grenshaw 1981) hinnangul põhinevad grupiga liitumisel tehtavad otsused ratsionaalsel kaalutlustel. Pisu (2012) ning Crossett ja Spitaletta (2010) toovad välja ka selle, et oma psühholoogilise ja vaimse tervise poolest ei erine äärmusühmitustega liitunud kuidagi teistest. Grupiga liitumise põhjused on erinevad ja McCauley ja Moskalenko (2011) hinnangul võib tehtud otsuste taga olla ka hirm või viha, ent teaduslikult on emotsioonide mõju radikaliseerumise protsessidele raske hinnata. Sarnaselt

leiavad ka Pisiou (2012) ja Maskaliunaite (2015), et äärmusrühmitustega liitumine on alati väga ratsionaalselt kaalutletud ja kuitahes ahvatlev potentsiaalsete terroristide psühholoogiline profileerimine ka ei tundu, on need püüdlused kahtlased ja väga suur äärmusrühmitustega liitunud erinevate isikute ja motiivide kogum ei jäta võimalust teaduslike üldistuste tegemiseks. Selle teooria vastu räägivad samas freudistlikud teadlased (Victoroff, 2005), kes väidavad, et paljud otsused inimese elus on teadvustamata ja varase laspepõlve arengutegurid mõjutavad ka hilisemas elus tehtavaid otsuseid. Samas möönab ka Victoroff (2005) sarnaselt teistega, et grupis valitsevad psühhodünaamilised jõud võivad individuaalsuse alla neelata.

Olles eelnevalt analüüsinud grupikäitumisega seotud teooriaid, on mõistlik vaadata ka enamlevinumate teooriat, mis käsitleb radikaliseerumise individuaalsemat protsessi. Põhjused ja erinevaid teooriaid, mis saavad protsessi algseks tõukejõuks on äärmiselt erinevad ja indiviidipõhised: näiteks identiteediga seotud küsimused, nartsissism, paranoia, antisotsiaalsus, isiklik trauma, uudsuse otsimine, kui vaid mõned enamlevinud välja tuua. (Crossett & Spitaletta, 2010)

1.2.3 Pöördumise teooria

Pöördumise teooria põhineb paljuski religioonisotsioloogial ja religioonipsühholoogial ning selle uurimisega on tegeletud süvitsi aastakümneid (Rambo, 1993). Rambo (1993) on pakkunud välja seitsmeastmelise mudeli, mis viib sarnaselt nii radikaliseerumiseni kui ka religioosse pöördumiseni ja kus kõik astmed omavad teatavat kumulatiivset ja lineaarset iseloomu.

Tabel 4. Radikaliseerumise 7. astmeline mudel (Rambo, 1993; autori koostatud)

Radikaliseerumise aste	Kirjeldavad asjaolud
1. Kontekst	Ajaloolise, religioosse, sotsiaalse, kultuurilise või personaalse faktori mõju hindamine, mis tõukab või takistab pöördumist.
2. Kriis	Personaalne/sotsiaalne (või mõlemad) mõjur, mis tõukab otsingule
3. Otsimine	Teadlik kriisiga tegelemine ja lahenduse otsimine.
4. Kohtumine	Uue liikumise(grupi) tunnustamine ja aktiivne kontakti loomine.
5. Koostoime	Mitmekihiline koostöö ja suhtlus konvertiidi ja liikumise vahel.
6. Pühendumine	Uue identiteedi loomine ja grupi täieõiguslikuks liikmeks saamine.
7. Tagajärjed	Usuvahetus või pöördumine kui uue pühendumise, kogemuse, identiteedi ja seotuse kogum.

Rambo (1993) hinnangul on mõlema protsessi puhul kõik suhted, rituaalid, retoorika ja rollid omavahel seotud ning võimendavad üksteist. Kilbourne ja Richardson (1989) märgivad, et ajalooliselt saab pöördumise teooria jagada kahte kategooriasse. Esiteks passiivne muutumine, mis käsitleb konvertiite kui pöördujate passiivseid sihtmärke ja kes on aldis muutumisele läbi mõne kogetud trauma või psühholoogilise üleelamise tõttu. Tihti toimub nende tahte või vastuseisu mahasurumine läbi massiivse ajupesu. Teiseks on aktiivsed pöördujad, kes näevad usuvahetust ratsionaalse valikuna, on aktiivsed muutuste otsijad ja kellede puhul otsus usuvahetuseks on kompromissitu tahteväljendus. Kui passiivset pöördumist käsitletakse sageli kui „vana“ või „klassikalist“ paradigmat, siis uuemad teaduslikud tõendid ja uurijate seisukohad on ülekaalukalt aktiivse pöördumise seisukohtade poolt. (Kilbourne & Richardson, 1989)

Lisaks pöördumise 7. astmelisele mudelile (Rambo, 1993) tuuakse eraldi välja ka kuus põhilist motiivi mis on pöördumisega seotud.

Tabel 5. Pöördumise 6 motiivi (Ferguson & Binks, 2015; autori koostatud)

Motiiv	Kirjeldav asjaolu
1. Intellektuaalne	Teadmine tuleb enam kirjalikest allikatest: raamatud, meedia, harvem isiklik kontakt.
2. Müstiline	Usuvahetuse prototüüp, kriitilise sündmuse mõju, mis tingib dramaatilise äratundmise ja möödapääsmatuse muudatusteks.
3. Eksperimentaalne	Aktiivne katsetamine erinevate religioonide ja usupraktikatega.
4. Kiindumus	Isikutevahelise emotsiooni ja mõjuga seotud usuvahetus.
5. Usuline äratus	Eelkõige toimub massidele suunatud mõjuvõimsa kihutuskõne mõjul, sageli mõjutatud ka lähikondlaste arvamusest ja kaasatusest.
6. Survestatud	Isiku vaba tahte vastane pöördumine, sageli saavutatud läbi tugeva psühholoogilise ja füüsilise surve.

Oluline on pöördumise ja radikaliseerumise sarnasus, mis tuleb välja võrdluses uusreligioonide või kultussektide ja äärmusrühmitustega liitunud uurides. Saab öelda, et sageli on nii motiivid kui ka protsess omavahel väga sarnased. (Dawson, 2009)

Selle teooria alla saab paigutada ka mõiste „iseradikaliseerumine“. Borumi (2011) hinnangul käsitletakse seda mõistet teaduskirjanduses liiga vabalt, andmata sageli mõistele konkreetset sisu. Lofland ja Skonovd (1981) paigutavad iseradikaliseerumise pöördumise teooriat järgides intellektuaalse pöördumise alla, kus isik hakkab iseseisvalt uurima uusi olemise aluseid, alternatiivseid religioosseid käsitusi ja isiksuse täiuse saavutamise võimalusi. See toimub

eelkõige kirjandusega tutvudes, meediat jälgides, kuulates erinevaid loenguid ning teiste mitteisiklike kontaktide kaudu. Sellisel viisil on võimalik pöörduda ka praktiliselt ilma välise sotsiaalsete kontaktidega. (Lofland & Skonovd, 1981) Sellele seisukoha on vaidlustanud Crone (2016), väites, et tema hinnangul on radikaliseerumine sotsiaalne protsess ja väide, et isikud radikaliseeruvad isolatsioonis, on müüt.

Pöördumise teooriate uurimisel ja tõlgendamisel on paljud asjaolud vastuolulised. Rambo (1999) toob välja, et sageli räägib pöördumise teooria rohkem selle isiku kohta, kes seda teooriat kellelegi suhtes rakendab, kui selle kohta, keda see peaks analüüsima. Paljuski tuleb siin mängu erinevate distsipliinide kitsas vaatenurk, ehk sotsioloogid uurivad sotsiaalseid aspekte, psühholoogid rõhutavad psüühiliste aspektide olulistust ja antropoloogid omakorda selgitavad usuvahetuse fenomeni uurimisel kultuurilisi mõjusid (Rambo, 1999) Sarnaselt järelavad ka Lofland ja Skonovod (1981), väites, et pöördumise teooria alla saab tuua väga palju erinevaid psühholoogilisi käsitlusi ja kõik nendest ei ole radikaliseerumise selgitamisel rakendatavad.

Julgeoleku seisukohalt on konvertiidid usujärgimises üldjuhul tunduvalt jäigemate seisukohtadega ning potentsiaalselt radikaliseerumisele altimad (Kaitsepolitsei amet, 2016). Teadaolevalt on rahvusvahelised terrorirühmitused väga huvitatud just islamikonvertiitide värbamisest, lootes, et see ei too kaasa õiguskaitseorganite tähelepanu ja vastutegevust. On teada mitmeid selliseid näiteid, kus erinevatest Euroopa riikidest pärit islamikonvertiidid on üritanud panna või ka pannud toime enesetapurünnakuid või osutanud islamiterroristidele logistilist tuge. (Oissar, 2009)

Tabel 6. Sotsiaalse liikumise teooria, sotsiaalpsühholoogiliste teooriate ja pöördumise teooria analüüsil põhinev lõhikokkuvõte (Autori koostatud Crone, 2016; Borum, 2011; Dalgaard-Nielsen, 2008; McCauley & Segal, 1987; Rambo, 1993; Wictorowicz, 2005 põhjal)

Grupiga seotud teooriad		Individaalne teooria
Sotsiaalse liikumise teooria	Sotsiaalpsühholoogilised teooriad	Pöördumise teooria
Kirjeldab psühholoogilist ja sotsiaalset protsessi, kus väline sotsiaalne ja poliitiline olukord motiveerib isikut muutma oma <i>status quo</i> 'd. Grupi kasv on vajalik grupi mõju suurendamiseks. Iseloomulik ratsionaalne värbamine.	Teooria keskendub inimeste vahelistele suhetele ja-mõjutustele grupi kontekstis. Grupiga ühinetakse ratsionaalse valiku tulemusena mingi konkreetse hüve lootuses.	Keskmes on isiklike uskumuste ja ideoloogiate muutumine e konversioon. Toimub kahe esitatava mudeli järgi: passiivne ja aktiivne mudel, kus esimese puhul on isiku tahe sure all ja teisel puhul on isik aktiivne tegutseja, kes otsib iseseisvalt uusi olemise aluseid ja alternatiivseid käsitlusi.

Analüüsid ülaloodud teoreetilisi käsitlusi, võib väita, et Rambo (1999), Dawsoni (2009) ja Borumi (2011) seisukohad loovad hea raamistuse radikaliseerumise mõistmiseks ja analüüsimiseks.

Radikaliseerumise põhjusteks on erinevate uuringute põhjal seega toodud välja suhteline ilmajäetus (Gurr, 1970), lääne poliitika ja toetus diktaatorlikele režiimidele (Pape, 2006), identiteediküsimused (Roy, 2004), puudulik poliitiline ja sotsio-öknoomiline integratsioon (Buijs, et al., 2006), alandatus tunne (Stern, 2000; Juergensmeyer, 2000; Richardson, 2006) ja teised psühholoogilised faktorid (ülevaade, Victoroff, 2005). Kuigi kõik need loetletud faktorid võivad olla radikaliseerumise motivaatoriks, siiski igaüks neist eraldi võetuna ei ole piisav, et selgitada drastilist muutust, mille teevad läbi vägivaldselt radikaalseks muutunud isikud (Veldhuis & Staun, 2009)

Kriitilise ja võrdelava analüüsi tulemusel saab öelda, et radikaliseerumise protsesside ja põhjuste mõistmiseks on eelpooltoodud teooriad hästi kasutatavad ja loovad sobiva raamistiku selle keerulise protsessi mõistmiseks. Sügavuti minemiseks on oluline analüüsida kõiki põhjuseid ja seoseid võimalikult laialt teadusharude üleseid järelmeid tehes ja vältides liialt kitsast ühe kindla distsipliini keskset lähenemist, sest see ei anna radikaliseerumise uurimisel piisavalt analüüsitavat põhjuslikku ülevaadet. Edasiste uuringute tulemusena tuleb autori hinnangul kasutada enam teooriate edasiarendusi ja kaasata globaliseerunud keskkonda arvestades uusi teadusharusid, nagu geograafia, ökoloogia ja rändeuringud, et uurida kui palju näiteks kliimamuutuste, elukeskkonna hävimisega ja toiduvarude ammendumisega seotud rändepõhjustel on tulevikus reaalne mõju radikaliseerumisele.

1.3. Radikaliseerumise protsess ja mudelid

Radikaliseerumise teooriatele tuginedes saab välja tuua lisaks veel terve hulga tegureid, mis **radikaliseerumise protsessis** toimivad ja **ka mudelid**, mille alusel seda protsessi saab hinnata. Autor tugineb allpool toodud protsesside kirjeldamisel Ganori (2011) võrdlevale uuringule, kus jõutakse järeldusele, et hoolimata erinevatest oludest ja algpõhjustest ning sotsio-ökonoomilistest erisustest, ei erine võrreldud teise- ja kolmanda generatsiooni Palestiina ja Euroopa muslimi kogukondades aset leidnud radikaliseerumise põhjused üksteisest. Ganor (2011) toob oma töös välja, et sarnased käivitavad protsessid on olulised, mõistmaks ohtu, mis

tuleneb otseselt samasuguse religioosse-ja kultuurilise tausta ning arusaamadega inimeste radikaliseerumisega ja vägivaldse ekstremismi ilmingutega, hoolimata nende geograafilisest asukohast ja majanduslikust või hariduslikust positsioonist. Antud sarnasuste ilmsiks tulemine on ühelt poolt tõsiseks ohuks kogu Euroopale, ent teisalt annab see võimaluse ka teaduslikele uuringutele tuginedes võimalikke ohte ennetada.

Empiirilisel on radikaliseerumise tekkepõhjustega tegelevaid uuringuid kogu maailmas läbi viidud väga vähe (McGilloway, et al., 2015). McGilloway, Ghosh ja Bhui (2015) leidsid oma uurimuses, et kokku on akadeemilisel tasemel 2015. aasta seisuga 17 uurimust, mis põhinevad teaduslikel andmetel. Väga väike teadustööde arv tuleneb eelkõige sellest, et sellist uuringut on väga raske läbi viia kuna tegemist on väga kinniste rühmitustega ja ka vahistatud terrorismiaktide läbiviimisega seotud isikud ei ole väga aldis akadeemilistes uurimustes osalema. Juba 1998. aastal sarnaselt McGilloway, Ghoshi ja Bhuiga (2015) leidsid Schmid ja Jongman (1998), et sotsioloogias ei ole ilmselt teist valdkonda kui terrorismiuuringud, kus oleks avaldatud nii palju kirjandust, mis põhineb nii vähesel akadeemilisel uurimistööl. Seda kriitikat jagab ka Silke (2001), kes hoiatas, et võib tekkida nõ surnud ring, kus uurijad viitavad avaldatud töödele, kus ei ole taga tegelikult piisavalt empiirilist uurimust, et teha paikapidavaid järeldusi.

Analüüsides neid eelpool mainitud 17 teadustööd jõuti järeldusele, et ei saa välja tuua mitte ühtegi kindlat põhjust või asjaolu, mis viiks radikaliseerumiseni või vägivaldse ekstremismini. Uuringust ilmnes, et on olemas siiski üks ühine iseloomulik joon, mida saab välja tuua: nimelt terroristid on reeglina hästi integreerunud, „normaalsed“ isikud ja et mehed 20ndates aastates on potentsiaalselt altimad kalduma vägivaldsesse ekstremismi. Sellega kõik ühisosad piirduvad. (McGilloway, et al., 2015) Võttes aluseks Ühendkuningriigis läbiviidud uuringu saab välistada mõned asjaolud, mis tavaarusaamas seonduvad terrorismi pooldamisega ja äärmusluse kaldumisega. Nimelt leiti, et halb tervis, väike sissetulek, sotsiaalse ebavõrdsuse tunnetamine, vähene haridustase ja poliitilisel tasandil kaasatuse puudumine ei ole radikaliseerumisele kaasaaitavad asjaolud. (Bhui, et al., 2014) Samuti leiti, et erineva kirjanduse põhjal pakutud oletatavad radikaliseerumist soodustavad asjaolud nagu sotsiaalsed kontaktid, poliitiline mõjuvõim, diskrimineerimise tajumine, sage mošee külastamine, proportsionaalselt suure samasuguse etnilise taustaga sõpruskonna olemasolu ja vallalise staatus, ei omanud mingisugust statistilist tähendust radikaalsete vaadete pooldamisel. (Bhui, et al., 2014)

Sarnastele järeldustele on oma uurimustes jõudnud ka Silber ja Bhatt New York'i politseist (NYPD), kes 2007. aastal avaldasid raporti koos järeldustega, et ei ole ühte kindlat rada või mudelit, mille alusel radikaliseerumine toimub. (Silber & Bhatt, 2007)

Samas toovad nad oma raportis välja, et tehtud uurimuses eristub selgelt **4 põhilist radikaliseerumise faasi**. **Esimene faas** ehk eelradikaliseerumine on periood, mis eelneb isiku radikaliseerumisele ja mida iseloomustab nähtav normaalne eluviis: enamus uuringus käsitletud isikuid omasid töökohta, normaalseid elutingimusi ja neil praktiliselt puudus kriminaalne ajalugu. (Silber & Bhatt, 2007, p. 6) **Teine faas** on uue enesemääratluse tekkimine, kus isikud hakkasid avastama salafistlikke õpetusi ja hakkasid tasapisi oma senist ellusuhtumist muutma ja järjest rohkem igapäevases elus rakendama rangeid usust tulenevaid piiranguid (Silber & Bhatt, 2007, p. 30). **Kolmandas faasis** toimub indoktrineerumine, ehk isik on täielikult omandanud salafistliku maailmavaate ja on võtnud omaks seisukoha, et teatud olukordades tuleb oma vaateid ka vajadusel tegudega tõestada. Seega on nad adapteerinud džihadistliku õpetuse, kus peetakse ennast islami algusaegade tõelise õpetuse järgijateks ja selle kaitsjateks. Seeläbi legitimeeritakse vägivald uskmatute ja mittesalafistliku islami järgijate suhtes. (Silber & Bhatt, 2007, p. 36) **Neljandas-viimases faasis**, mida Silber ja Bhatt nimetavad ka džihadiseerumiseks, peetakse oma kohustuseks džihaadis aktiivselt osaleda ja tehakse ka konkreetseid ettevalmistusi rünnakute planeerimiseks ja läbiviimiseks. Autorid on protsessi iseloomustanud ka lehrina, kuhu paljud sisenevad esimeses faasis, ent progressi jätkumisel siseneb igasse järgnevasse faasi järjest vähem isikuid ja viimasesse, neljandasse faasi jõuavad vaid üksikud. (Silber & Bhatt, 2007)

Oma 2007. aasta uurimuses toob välja sarnased 4 radikaliseerumise faasi ka Precht (Precht, 2007). Samuti toob ta oma töös välja, et radikaliseerumiseks ei ole olemas üht kindlat põhjust või katalüsaatorit. Precht toob oma käsitluses välja radikaliseerumise käivitumist motiveerivad faktorid. Need jagab ta kolmeks: **taustafaktorid, käivitavad faktorid ja võimaluste faktorid**. (Precht, 2007, p. 18) Taustafaktorid on aspektid isiku elus, mis muudavad ta vastuvõtlikuks radikalismi ahvatlustele. Siia alla toob Precht välja noorte läänes elavate muslimite identiteedikriisi, kus nad leiavad, et neid ei mõisteta ei koolis, vanemate või ka kohalike imaamide poolt. Samuti märgib ta ära, et üheks taustafaktoriks on suhteline vajakajäämine islamikogukondade avalikust debatist ja seisukohavõtust terrorismi suhtes Euroopas. (Precht, 2007) Käivitavateks faktoriteks peab Precht **kolme põhilist mõjurit: lääne välispoliitikat ja provotseerivat käitumist, karismaatilise liidri või vaimuliku nõuandja olemasolu ja džihaadi ülistamist**. Võimaluste faktoriteks peab ta neid kohti ja olukordi, kus saavad **kohtuda**

sarnaselt mõtlevad isikud, kes saavad üksteiselt inspiratsiooni ja on ka viljakaks pinnaseks värbajatele. Nende soodustavate kohtadena toob Precht välja interneti, vanglad, mošeed, koolid, ülikoolid ja ka sporditreeningud. (Precht, 2007, p. 56)

Nii Prehti (2007) kui ka Silberi ja Bhatti (2007) uuringud pakuvad ülevaatliku ja paljuski väga sarnase mudeli radikaliseerumise erinevatest etappidest.

Kuna Silber ja Bhatt (2007) keskenduvad oma uurimuses väga palju salafistlikule ideoloogiale, seega võib autori kriitilise analüüsi tulemusena arvates kerkida siin küsimus kui representatiivne see uuring on ja kas see on ülekantav ka teiste ideoloogiate esindajatele? Sarnaseks arvamuseks annab alust ka Sageman (2008), kes toob välja, et üks konkreetne ideoloogia kui selline on radikaliseerumise puhul suhteliselt tähtsusetu. Samuti on Sagemani (2008) hinnangul väga oluline on terrorismi uuringutesse tuua teaduslik lähenemine ja mitte teha üldistusi ühe konkreetse juhtumi või isiku põhjal. Mainitud uurimistöö aluseks oli Sagemanil (2008) enam kui 500 terroristi uurimise põhjal tehtud järeldused. Ta uuris eelkõige avalikkusele saadaolevaid allikaid juhtumiuuringu meetodil. Samas tal ei olnud ligipääsu otseselt süüdimõistetud terroristidele, ega ka nendega seotud ametkondlikele dokumentidele. Ta kasutas eelkõige avalikkusele saadaolevaid kohtumaterjale ja uurimistöid ja avaldatud ülevaateid ja raporteid isikute ja terroriorganisatsioonide kohta (Sageman, 2008). Seda uuringu osa Sagemani (2008) töös on kritiseerinud Bakker (2006), tuues välja, et puudub ülevaade täpsemalt, keda Sageman oma uurimises on kasutanud, kuna seal ei tooda välja nimesid, aliast, sünniaega ega -kohta. Sageman märgib ka ise oma varasemas uuringus et selline kaudne uurimisviis ei pruugi viia alati 100% tõeste järeldusteni. Samas on ta kriitiline ka nende tulemuste suhtes, mis on viidud läbi terroriste otse intervjuuerides, väites, et isegi vangistuses olev mudžahiid ei räägi vabalt ei akadeemikutega ega ajakirjanikega, sest nad ei ole huvitatud, et nende missioon ehk džihaad kuidagi kahtluse alla seatakse või kahandaks selle legitiimsust mingilgi moel. (Sageman, 2004) Sageman (2008) jõuab oma töös sarnasele järeldusele eelpool käsitletud autorite Bhui, Warfa ja Jones'iga (2014), et üldlevinud arusaamad terrorismist ei pea paika. Oma töös toob ta välja, et salafistlikku ideoloogiat ei poolda vaesemad isikuid vaid pigem keskklassi päritolu inimesed. Samuti on neil kaasaegne haridus ja oma vaated on nad omandanud pigem eneseharimise kaudu kui usukoolides. Ka on nad reeglina abielus (seda isegi kuni 75% juhtudest) ja neil ei ole kriminaalset tausta ega ka psühhiaatrilist patoloogiat. Psühhiaatriline diagnoos oli vaid 1% uuritutest. (Sageman, 2008, p. 178) Samas Leiken (2012) toob oma uuringus välja, et tema poolt uuritud isikutest oli 5% psühhiaatrilise diagnoosiga. Autori hinnangul on mõlemal juhul tegemist siiski väga väikese protsendiga, et väita, et psühhiaatrilised tegurid mängivad radikaliseerumise juures väga marginaalselt rolli.

Prehti (2007) ja Silberi ja Bhatti (2007) uuringust erinevalt käsitleb Sageman (2008, pp. 156-157) religiooni ja sotsiaalsete võrgustike olulistust radikaliseerumise protsessis. Sageman (2008) on jõudnud järelduseni, et Euroopas ja Põhja-Ameerikas on vägivaldse ekstremismi taga mitte niivõrd usulised või ideoloogilised põhimõtted, vaid rohkem tunnetuslik ja mõtlemisest tulenev küsimus.

Sageman (2008) märgib oma uurimusele tugines, et džihadismi religioosse ideoloogia liigne „üleintellektualiseerimine“ on viga. Sagemani (2008) hinnangul käib võitlus potentsiaalsete terroristide värbamisel küll nende südamate ja meelte üle (*hearts and minds*), aga see ei ole intellektuaalne debatt religioosse õpetuse interpretatsiooni üle ning religioossele ideoloogiale tuleks vähem tähelepanu pöörata. Samas tuleb märkida, et eeltoodud väidetele Sagemanil (2008) konkreetset empiirilist tõestust pakkuda ei ole, hoolimata sellest, et ta ise väga rõhutab teadusliku lähenemise olulisust terrorismiuuringutes. Ta tugineb nende väidete esitamisel ainult nimetamata hulga kohtuprotsesside materjalidele ja ei ole võimalik öelda kui representatiivsed need on. Samas ei saa seda väidet ka hoolimata empiiriliste tõendite puudumisel valeks lugeda. Teisalt toetab seda seisukohta ka 2008. aastal juunis Ühendkuningriigi julgeolekuteenistuses MI5 ringelnud dokument, kus MI5 käitumisuurijate töörühm esitles süvauuringut, mis hõlmas mitmesaja terroristliku tegevusega seotud inimestega seotud juhtumi analüüsi. (Travis, 2008) Selle põhjal ei saa kindlasti väita, et uuritud isikute näol oleks tegemist usufanaatikutega. Paljud neist ei praktiseerinud usku regulaarselt ja neil puudus ka igasugune religioosne kirjaoskus. Väga vähesed uuritute kasvasid üles ranges religioosses kodus ja keskmiselt rohkem oli uuritute hulgas konvertiite, samuti oli levinud alkoholi ja uimastite tarvitamine ning prostituutide teenuste kasutamine. Antud uurimuse põhjal jõuti järeldusele, et tõestuspõhiselt aitab hästi väljakujunenud religioosne identiteet isikuid hoopis vägivaldsesse ekstremismi kaldumisest hoiduda. (Travis, 2008)

Kuigi MI5 poolt tehtud uuringute järeldused on huvitavad ja paljuski kinnitavad teiste uurijate järeldusi (Sageman, 2004), ei saa neid siiski käesoleva töö allikana käsitleda, kuna uuringus kasutatud andmeid ei ole kättesaadavaks tehtud ja avaldatud on ainult peamised järeldused.

Paljuski Sagemani (2004) uurimustele tuginedes on 2006. aastal põhjaliku uurimuse Euroopa äärmuslastest viinud läbi Bakker (Bakker, 2006). Oma uuringus käsitleb ta nii terroristlike võrgustikke Euroopas kui ka nende terroristlike võrgustikega liitunud üksikisikute peamisi iseloomumadusi ning asjaolusid, miks isikud terroriorganisatsioonidega liitusid. Kokku uuris ta 242 terroristi, kelledest suurem osa oli ka Euroopas sündinud ja kasvanud ja kes kõik olid seotud erinevate Euroopas korraldatud rünnakutega või rünnakute planeerimisega. (Bakker,

2006) Bakker (2006) leiab oma töös, et erinevalt Sagemani (2004) globaalsest uuringust, on Euroopa äärmuslastel demograafiliselt pisut teised näitajad. Kui Sageman (2004) oma töös leiab, et tüüpiline terrorist on suures osas keskklassi päritolu, enamasti abielus ja ei olnud eelnevalt kriminaalselt karistatud, siis Bakkeri (2006) grupis tulid välja erinevad nimetajad: enamasti vallalised, Euroopas sündinud ja kasvanud, mitte väga noored, enamasti sotsiaalselt madalamast klassist ja paljudel oli ka eelnev kriminaalne minevik.

Autori hinnangul saab siin tuua välja ühisosana nii Euroopa kui Ameerika Ühendriikide võrdluses, et potentsiaalselt radikaliseerumisele vastuvõtlikumad ja terroriakte sooritavad isikud on pigem mitte väga noored inimesed, muus osas lähevad demograafilised andmed lahku. Sarnaselt Sagemaniga (2004) järeldab ka Bakker (2006), et ei ole olemas „*standardset terroristi*“, ei ole võimalik leida palju sarnaseid jooni ei isikute ega gruppide võrdluses. Tema hinnangul on seetõttu ka terroristide profileerimise katse julgeolekuasutuste poolt läbikukkumisele määratud. (Bakker, 2006, p. 53)

Bakker (2006) on ka skeptiline erinevate sotsiaalmajanduslike ja poliitiliste jõupingutuste suhtes, mis on ette nähtud immigrantide ja muslimikogukondade hariduse parandamiseks ja töökohtade loomiseks. Bakkeri (2006) hinnangul võib see küll näida loogiline, aga samas ei pruugi sellel teaduslikele allikatele tuginedes mingisugust mõju olla. See võib isegi anda pigem vastupidise efekti, ehk loob immigrantidest ja muslimitest terroristi stereotüübi ja polariseerib ühiskonda. Huvitava nüansina toob Bakker oma uuringus välja, et erinevastesse rühmitustesse kuuluvad liikmed kogevad oma religioossuse suurenemist võrreldes varasemaga ja samuti kasvab pidevalt liikmete pühendumine (Bakker, 2006, p. 31) See tõdemus haakub ka varasemalt käesolevas töös käsitletud sotsiaalpsühholoogilises teoorias kirjeldatud grupiteooriaga.

Eelpooltoodule tuginedes saab väita, et kuigi paljudes asjades teadlaste seisukohad kattuvad, siis on ka mitmeid valdkondi, kus nende seisukohad üksteisega vastuollu lähevad. Eelkõige on selleks religioosse ideoloogia roll radikaliseerumise protsessis. Silber ja Bhatt (2007) leiavad, et ideoloogial on väga suur roll radikaliseerumisel, ent Sageman (2008) ja Bakker (2006) leiavad selle olevat suhteliselt väheolulise. Kuna käsitletud allikad lähevad selles vallas lahku ja tegemist on töö autori hinnangul olulise aspektiga, vajab religioosse ja ideoloogilise mõju hindamine radikaliseerumise põhjusena täiendavat empiirilist uurimist.

Radikaliseerumisteooriatel põhinevad **radikaliseerumismudelid** on oma detailsusastmelt täpsemad ja võimaldavad paremini julgeolekuasutustel radikaliseerumisvastast tegevust

planeerida ja rakendada. Laiemalt kasutuses on kolm radikaliseerumist käsitlevat mudelit, milledest kaks enamlevinud on *New York Police Departement (NYPD) mudel* (Silber & Bhatt, 2007) ja *Taani Luureteenistuse (PET) mudel* (PET, 2009 ref Veldhuis & Staun, 2009) ja *algpõhjusemudel (Root Cause Model)*. Kaks esimest, NYPD ja PET mudelid on faasimudelid ja keskenduvad radikaliseerumise kronoloogilisele aspektile ning kirjeldavad radikaliseerumise protsessi üksteisele järgnevate sündmuste jadana.

Tabel 7. PET faasimudel (PET, 2009; autori koostatud)

Faas	Kirjeldus
1.faaas	„Leping“ radikaliseeriija ja radikaalsetele ideedele avatud oleva isiku vahel
2.faaas	Järkjärguline religioosse käitumise muutus, uued suhtluskanalid
3.faaas	Sotsiaalse suhtluse kitsenemine, jäävad ainult sarnaselt mõtlevad isikud, sõbrad ja perekond tõrjutakse välja või lävimist piiratakse
4.faaas	Radikaliseerunu läbib (moraalse) kalestumise protsessi vaadates äärmiselt vägivaldseid videoid ja lahingutseene.

Sellele faasimudelile väga sarnane on ka *New York Police Departement (NYPD) mudel*, mis samuti jagab radikaliseerumise nelja ajaliselt järjestavasse faasi, kus ühest faasist järgmisesse üleminekul eeldatavalt on eelmised faasid juba läbitud.

Tabel 8. NYPD faasimudel (Silber & Bhatt, 2007; autori koostatud)

Faas	Kirjeldus
Eel-radikaliseerumine	Lähtepunkt: isik on tähelepandamatu, tavaline töötaja, ei oma (või omab väga vähesel määral) kriminaalset tagapõhja
Enese identifitseerimine	Isik hakkab huvituma salafi islamist, liigub eemale oma vana identiteedi juurest, seostab ennast sarnaselt mõtlevate isikutega. Katalüsaator: kognitiivne avanemine või kriis. Päästik: majanduslik, sotsiaalne, poliitiline, isiklik
Indoktrinatsioon	Toimub progresseeruv usu võimendamine, salafi ideoloogia täielik omaksvõtt, leitakse, et vägivaldne sekkumine on vajalik.
Džiihadiseerumine	Grupp aktsepteerib isiku džihaadivõitlejana, algab operatiivne planeerimine

Faasimudelid on oma lihtsuses radikaliseerumise protsessi kompleksust arvestades üsnagi piiratud. (Veldhuis & Staun, 2009). Need mudelid on ühed esimesed, mis võeti kasutusele radikaliseerumise protsessi kirjeldamiseks ja on olnud väga oluliseks abiks protsessi analüüsimisel. Teisalt on neid ka palju kritiseeritud ja leitud, et radikaliseerumise kausaalsete

faktorite vähene teaduslik uuritus pidurdab nende mudelite edasiarendamist. Ka on lihtsates faasilistes mudelites sees metodoloogiline viga sõltuva muutuja valimisel, kuna see juhib teadlased teatud kindlate muutujatega juhtumite analüüsimiseni ja sealt leitakse mustrid, mis viivad sarnaste tulemusteni. (King, Keohane & Verba, 1994; Geddes, 2003) Näiteks, kui võtta hüpoteesiks, et mõni tajutav ilmajaetus viib vägivaldse radikaliseerumiseni, siis on meil vaja teada ka seda, kas see vahel viib ka a) mitteradikaliseerumiseni, b) mittevägivaldse radikaliseerumiseni või c) mõne teise eneseväljenduse viisi juurde, näiteks rahumeelse demonstratsioonini (Veldhuis & Staun, 2009). Faasimudelid ei suuda seletada, miks osad inimesed radikaliseeruvad kuid ei muutu vägivaldseks, miks osadel jääb see protsess pooleli ja miks osad ei radikaliseeru üldse. Samuti eeldavad need mudelid, et radikaliseerumine on lineaarne protsess, mis sujuvalt läheb faasist üks üle faasile kaks, seejärel kolm ja neli, sõltumata poliitilisest, kultuurilisest ja sotsiaalsest olukorrast konkreetses riigis anud hetkel ja samuti sõltumata isiku eelnevast taustast ja eluteest. Seega lihtsa PET faasimudeli põhjal saab öelda, et isik, kes vaatab äärmiselt vägivaldseid videoid terroriaktidest ja peade mahavõtmisest, on juba läbinud kolm eelnevat faasi ja on seega äärmusradikaalne isik, kes on väga lähedal ise terroriakti sooritamisele. (Veldhuis & Staun, 2009)

Käsitletud teooriate põhjal on käesoleva töö autori hinnangul kõige paremini praktikas rakendatav algpõhjusemudel (*Root Cause Model*). See mudel tugineb väitele, et on olemas rida kausaalseid faktoreid, ilma milleta radikaliseerumist ei toimu. Need faktorid omakorda jagatakse makrotasandi mõjutajateks ja mikrotasandi mõjutajateks, kus makrotasand on nõ eeltingimuseks ja mikrotasandi muutujad on otsustavaks, kas ja millisel kujul radikaliseerumine toimub. (Veldhuis & Staun, 2009)

Tabel 9. Radikaliseerumise põhjuslikud faktorid algpõhjusemudeli järgi (Veldhuis & Staun, 2009; autori koostatud)

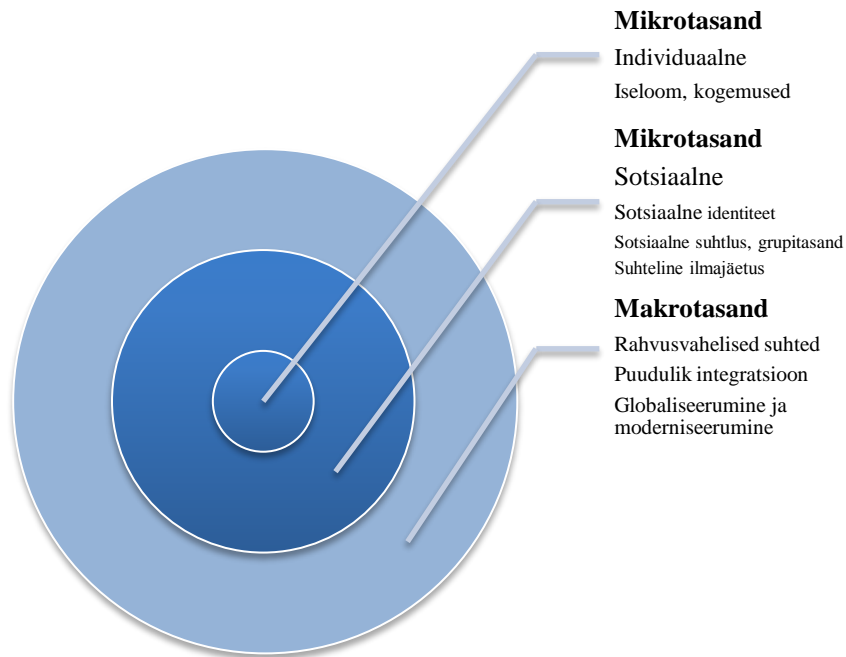
		<i>Põhjused</i>	<i>Katalüsaatorid</i>
Makrotasand		Poliitilised; Majanduslikud; Kultuurilised	Tõukesündmus
Mikrotasand	Sotsiaalsed	Sotsiaalne identifikatsioon; Sotsiaalne suhtlus ja grupiprotsessid; Relatiivne ilmajaetuse tunne	Värbamine; tõukesündmus
	Individaalsed	Psühholoogilised näitajad; Isiklikud kogemused	Värbamine; Tõukesündmus

Selle mudeli keskmeks on indiviid, kelle käitumine ja suhtumine on erinevate mõjutegurite ja muutujate ehk makrotegurite objektiks. Makrotasand on seotud sotsiaalsete faktoritega, nagu demograafilised näitjad, poliitilised, majanduslikud, kultuurilised muutujad, hariduse ja tööturu olukord. Need kontekstuaalsed faktorid on ka üldise kuritegevuse ja hälbiva käitumise eeltingimusteks. (Veldhuis & Staun, 2009) Samaselt väidavad ka Shaw ja McKay (1969), et kuritegevus on ühiskonna kultuurilise, struktuurilise ja sotsiaalse olukorra produkt ja tüüpiline viis vastandumiseks madalamast sotsiaalsest klassist meesterahvaste puhul soodustavate faktorite olemasolu korral. Samas teised uurijad (Silber & Bhatt, 2007; Precht, 2007; Sageman, 2004) on toonud välja, et isegi kõikide soodustavate makrotasandi tingumuste juures ainult väga väike osa inimestest muurub radikaliseerumisele vastuvõtlikuks, veel väiksem osa teeb läbi kogu radikaliseerumise protsessi ja ainult mõned üksikud asuvad realselt terroriakte planeerima ja korraldama.

Siin tulevad mängu mikrotasandil toimivad soodustavad tegurid nagu sotsiaalsed ja individuaalsed mõjutajad. Sotsiaalseid faktoreid saab iseloomustada isiku suhtumise kaudu ümbritsevasse. Siia hulka ei kuulu mitte ainult oma grupp või lähikondsed vaid ka teised grupid ja nende liikmed. Oluline on ka kellenä isik ennast identifitseerib, kus ta elab, mida ta usub ja mida tema sõbrad ja perekond usuvad. (Turner & Hogg, 1985)

Kolmandana käsitleb mudel individuaalset tasandit. Individuaalsel tasandil on tuleb arvestada teguritega nagu psühholoogilised omadused, isiklikud kogemused ja läbielamised, uskumused ja veendumused. Kõige konkreetsemaks näiteks, kuidas individuaalne tasand mõjutab meie käitumist, on bioloogilised erinevused meeste ja naiste vahel. Üldistatult võib väita, et mehed on loomult agressiivsemad kui naised (Damon & Nancy, 1998; Zeichner, Parrott & Frey, 2003) ja näitavad oma agressiivsust pigem välja füüsiliselt, samas kui naised kasutavad kaudsemat ja verbaalset agressiivsuse väljendust (Österman, Björkqvist, Lagerspetz, Kaukiainen, Landau, Fraczek & Caprara 1998). Samuti peavad mehed vastupidiselt naistele teatud agressiivseid tegusid positiivseks, ihaldusväärseks ja isegi kangelaslikuks (Campbell & Muncer, 1987).

Radikaliseerumise algpõhjusemudelit on kõige parem kujutada graafiliselt kolmekihilisena, kus spektri keskmeks on individuaalsed faktorid, seejärel järgmise kihi moodustab mikrotasandi sotsiaalsete faktorite kogum ja seejärel kõige välisem ja laiem kiht on makrotasandi mõjurite kiht (Veldhuis & Staun, 2009).

Joonis 1. Radikaliseerumise põhjuslikud tegurid (Veldhuis & Staun, 2009, autori koostatud)

Lisaks erinevate faktorite kategoriseerimisele, tuuakse Veldhuid ja Satuni (2009) poolt eraldi välja ka katalüsaatorid. Martha Crenshaw (1981) oli üks esimesi, kes hakkas vahet tegema sügavatel kaudsetel ja otsestel ning vahetutel radikaliseerumise põhjustel, eraldades eeltingimused ehk algpõhjused, mis mõjutavad radikaliseerumist pikas perspektiivis, nendest vahetutest „päästikutest“ ehk tõukesündmustest, milledeks on konkreetset sündmused, mis eelnevad kronoloogiliselt ja vahetult enne vägivaldseid rünnakuid. Võrreldes põhjuslike teguritega, on tõukesündmused sageli etteaimamatud ja muutlikud. Need võivad ilmuda nii makro- kui mikrotasandil ja sageli esinevad ka mõlemal tasandil koos. Samuti on need tõukesündmused väga individuaalsed, ehk mõnele mõjuvad näiteks avaliku elu tegelaste provokatiivsed sõnavõtted ja teisele mitte. (Veldhuis & Staun, 2009) Veldhuid ja Stauni (2009) hinnangul ei saa tõukesündmused olla radikaliseerumisprotsesside algpõhjuseks, vaid need on protsessi kiirendajad või otsustavasse faasi tõukajad. Ainult koos põhjuslike faktoritega saavad katalüsaatorid sütitada radikaliseerumise protsessi. Veldhuis ja Staun (2009) toovad välja kahte tüüpi katalüsaatorid. Nendeks on värbamine ja tõukesündmused. Sarnaselt Veldhuid ja Stauniga (2009) on ka Bandura (1990) leidnud, et tõukesündmused ei saa vaadelda üksikuna või protsessist eraldiseisvana. Seda mõtet arendab edasi ka Sageman (2004), kes toob välja, et lisaks isiklikele ja sotsiaalsetele mõjutustele on vägivaldse radikaliseerumise juures üheks olulisemaks faktoriks ka grupi mõjutused, mis aitab radikaliseeruva isikul jagada ühist

identiteeti, samuti aitab grupp ületada emotsionaalseid ja teinekord ka erinevaid sotsiaalseid puudujääke ja majanduslikke puudujääke.

Algpõhjusemudeli järgi saab eristada laias plaanis **kahte tüüpi radikaliseerumist: esimene tuleneb identiteedi probleemidest millele otsitakse lahendust läbi usu ja tõekspidamiste süsteemi** ning mis pakub teatud ekstreemsetel juhtudel ainsa käegakatsutava lahendusena vägivalda. **Teine radikaliseerumise tüüp on seotud sotsiaalse suhtluse dünaamikaga.** (Veldhuis & Staun, 2009) Esimest tüüpi radikaliseerumise protsess saab alguse kui tajutakse ohtu oma identiteedile makrotasandil. Selleks võib olla integreerumisest, välispoliitikast, kultuurilisest või majanduslikust olukorrast tingitud surve või tajutud ebavõrdsus ja selle tulemusena hakatakse ennast kategoriseerima nende tunnuste alusel gruppidesse ja otsima sarnast identiteeti teistelt sama grupi liikmetelt. (Turner & Hogg, 1985) Kogetud diskrimineerimine, puudulik integratsioon ja ühiskondlik negatiivne hoiak muslimite suhtes on mõned näited, läbi mille tuntakse oma sotsiaalset ja kultuurilist identiteeti ohustatuna. See tekitab omakorda olukorra, kus grupisiselt (muslimid) tajutakse ohtu grupi väliste tegurite nagu ülejäänud ühiskonna, lääneriikide valitsuste ja mittemuslimite suhtes (Veldhuis & Staun, 2009). Ohu tajumine oma sotsiaalsele identiteedile sunnib soovivalt suhtuma kõikidesse grupisisestesse hoiakutesse ja grupivälistesse suhtumine muutub tõrjuvaks ja kohati ka agressiivseks ja vägivaldseks (Borum, 2011). Need, kes tajuvad ohtu oma identiteedile läbi mitme erineva mõjutaja nagu personaalne ühiskondlik surve, kogetud ebaõiglus või muu äärmuslik isiklik kogemus, tajuvad tugevamat ja sügavamat suhestumist grupiga ja suhtuvad grupivälistesse tõrjuvamalt. (Kruglanski & Webster, 1996) Kui siia lisada mõjutused, mida saadakse meediast, oma kaaslastelt ja eeskujudelt, imaamidelt või perekonnaliikmetelt, on see omakorda tõukejõuks uskumuste süsteemi väljakujunemisel, kus tekib tunne, et tajutud ohu vastu saab ja peab midagi ette võtma. See, kas inimene jõuab järeldusele, et tema ise saab ja peab midagi olukorra muutmiseks ette võtma sõltub omakorda mitmetest sotsiaalsetest ja individuaalsetest faktoritest nagu sotsiaalne surve, isiklikud tõekspidamised ja emotsioonid. Sama kehib ka võimalike meetmete kohta, kas otsustatakse sekkuda mittevägivaldsel moel, või peetakse grupis vägivalda sobivaks mooduseks oma eesmärkide saavutamiseks. (Veldhuis & Staun, 2009) Nii nagu Veldhaus ja Staun (2009) oma töös on välja toonud tõuketeguri mõiste, leiab ka Bandura (1990), et viimaseks otsustavaks teguriks, mis saab määravaks, kas reageeritakse vägivaldselt, ongi sageli konkreetne tõukesündmus. Ka Crenshaw (1981) märgib, et sageli eelneb terroriaktile väga konkreetne sündmus või provokatsioon väljaspoolseisjate poolt.

Seega protsessi, kus tajutavale identiteedihule järgneb ideoloogiline transformeerumine ja lahendust pakkuvate uskumuste süsteemi omaksvõtt, võib pidada radikaliseerumise tuumikprotsessiks.

Sotsiaalne kontekst, mis formeerub radikaliseerunud isiku ümber, tõmbab omakorda ligi sarnaselt mõtlemaid ja erinevas radikaliseerumise faasis olevaid isikuid. See protsess moodustabki teise radikaliseerumise tüübi, mis on peamiselt juhitud vastastikuse sotsiaalse koostoime poolt. (Veldhuis & Staun, 2009) Mõjutajad, mis sotsiaalses koostoimes isikuid radikaliseerumiseni viivad, on väga erinevaid. Selleks võib olla kiindumus, grupisisesed normid, sotsiaalne surve ja sotsiaalne identiteet. (Lofland & Skonovd, 1981) Sellisel juhul sageli ei alga radikaliseerumise protsess ideoloogiliste tõekspidamiste muutumisega, vaid pigem saab alguse läbi sotsiaalse konteksti ja surve. Kui pika protsessi isik seejärel radikaliseerumises läbi teeb ja kas ta omandab läbi sotsiaalse konteksti ka ideoloogilise muutumise, sõltub paljuski mikrotasandi muutujatest. Samuti järeldavad Veldhuis ja Staun (2009), et läbi sotsiaalse protsessi ja otseselt radikaliseerunud inimeste mõjutusel on radikaliseerumisprotsess mis viib vägivallani tõenäolisem ja kiirem.

Kriitilise analüüsi tulemusel hindab käeosoleva magistriõo autor algpõhjusmodelit sisulisemaks kui faasimudeleid. Selle juures lähtutakse rohkem individuaalsetest mõjutajatest ja rõhutatakse, et alati ei pea olema radikaliseerumise algpõhjuseks ideoloogiliste tõekspidamiste muutus, vaid selleks võib olla ka sotsiaalne kontekst ja sellest tulenev surve. Sellele lisanub alles hiljem mikrotasandil esinevate tegurite mõju. Samuti koondab algpõhjusmodel kokku radikaliseerumisteooriates kirjeldatud konseptsioonid ja seetõttu on paremini rakendatav ka radikaliseerumise ennetamise juures.

1.4. Radikaliseerumise ennetamine

Radikaliseerumise ennetamise diskursus on sama kompleksne kui radikaliseerumise protsess ja põhjused. Niipalju kui on erinevaid radikaliseerumise põhjuseid, peaks olema ka selle ennetamise meetmeid. (Heath-Kelly, 2013) Kuni 2000ndate keskpaigani oli ennetamise fookus veel suuresti julgeolekuasutuste pärusmaa ja keskenduti peamiselt terroristlikesse grupeeringutesse värbamise tõkestamisele, radikaliseerumise ennetamisele vanglates ja radikaalse usulise õpetuse levitamise piiramisele. Kümnendi lõpupoole oli selge, et ainuüksi sellisel moel lähenemisest ei piisa ja nii kitsas lähenemine soovitud tulemust ei anna. (Bossong, 2014) Samuti leiti, et repressiivsed seaduslikud instrumendid jäid tasakaalustamata just varases

staadiumis radikaliseerumise ennetamisega, ehk probleemi ennetamise asemel oli suurem rõhk tagajärgedega tegelemisel (Mellinger, 2010). Sellest tulenevalt on radikaliseerumise ennetamisel tänasel päeval võetud suunaks kogu valitussektori kaasamine ehk holistiline lähenemine (Wither, 2016, p. 131). Nõ „pehme lähenemise“ strateegia on saamas nii radikaliseerumise ennetamisel kui terrorismivastases võitluses järjest populaarsemaks. Vastavalt uuemale lähenemisele on ka erinevad riigid töötanud välja erinevaid radikaliseerumise ennetamise programme, mida on üle maailma kasutusel kümneid erinevaid. Need on siiski igäüks omal moel unikaalsed ja suuresti kohandatud iga riigi konkreetsele demograafilisele eripärale ja õigusnormidele vastavaks, ent siiski on neil kõigil ühiseks nimetajaks interdistsiplinaarsus. (Mullins, 2016, p. 209) Parimaks näiteks Euroopas hetkel kasutusel olevatest programmidest on Suurbritannias kasutatavad CHANNEL ja PREVENT programmid, mis on aluseks võetud ka paljude teiste riikide vastavate programmide koostamisel (UK Home Office, 2015). Töö autori hinnangul on olulised CHANNEL programmis väljatoodud radikaliseerumise potentsiaalsed indikaatorid, mille alusel saab ennetustegevust analüüsipõhiselt planeerida.

Tabel 10. Potentsiaalsed radikaliseerumise indikaatorid CHANNEL 2010 programmi alusel (UK Home Office, 2015; autori koostatud)

Väljendatud arvamus	<i>Võib sisaldada:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Toetus vägivaldale ja terrorismile • Üldisele õiguskorrale ja valitsusele vastandumine
Materjalid	<i>Võib omada tähtsust:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Vägivaldse ekstremismi alase kirjanduse/videote omamine • Ekstremistlike sisuga veebilehtede ja jututubade külastamine • Relvade ja lõhkeainete alase kirjanduse omamine • Sõjaväelise väljaõppe alase kirjanduse omamine
Käitumise muutus	Järgnevad muutused <i>võivad</i> olla täheldatavad: <ul style="list-style-type: none"> • Perekonnast, kolleegidest ja sõpradest eemaldumine • Pereliikmete ja kaaslaste suhtes esineva vaenulikkus • Keelatud organisatsioonidega liitumine • Liitumine mittevägivaldsete demokraatiavastaste organisatsioonidega
Isiklik taust	<i>Võib omada tähtsust:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Osalemine vägivaldset ideoloogiat levitavates organisatsioonides (kodu ja välismaal) • Osalemine sõjaväelises/terroristlikus väljaõppes (kodu ja välismaal) • Osalemine sõjategevuses/vägivaldsetes rünnakutes ekstremistide poolel • Vähenenud kokkupuude tavalise kriminaalse tegevusega

Mullins (2016) on toonud välja oma töös mõned ühised nimetajad, mis analüüsi põhjal iseloomustavad efektiivseid ennetusstrateegiaid. Nendeks on: usaldusväärne sõnumiedastaja; õigele sihtrühmale suunatud sõnum; erinevate meetodite kombineerimine; toetav suhtumine ja kogukonna ja perekonna kaasamine.

Tabel 11. Efektiivsete ennetusstrateegiade ülevaade (Mullins, 2016; autori koostatud)

Strateegia	Kirjeldus
Usaldusväärne sõnumiedastaja	Sõnumiedastaja peab olema sihtauditooriumi silmis usaldusväärne. Sekulaarsed valitsused peavad kaasama valitsusväliseid organisatsioone religioosse ekstremismi ennetamiseks. Levinud on ka usaldusväärsete vaimulike ja endiste ekstremistide kaasamine oma sõnumi edastamiseks.
Õige sihtrühm	Sõnumi edastamisel tuleb hoolega valida ka <i>kellele</i> seda edastatakse. Sihtrühm tuleb valida vastavalt programmi eesmärgile tehes vahet, kas on ennetav või rehabiliteeriv suund. Selliselt kombineeritud meetod ehk õige auditoorium, õige sõnum ja usaldusväärne sõnumiedastaja on suurema tõenäosusega efektiivsem.
Erinevate meetodite kombineerimine	Erinevate tõmbe- ja tõukefaktorite rakendamine, et hõlmata nii usulise kui ka käitumusliku ekstremismiga seotud ilminguid. Eriti efektiivsena tuuakse välja sotsiaalteenuste lülitamise programmidesse.
Toetav suhtumine	Karistamise asemel haavatavasse gruppi kuuluvate isikute toetamine läbi erinevate tegevuste. See on osutunud efektiivsemaks kui jõuline õiguskaitseiline sekkumine
Kogukonna ja perekonna kaasamine	Olulise õppetunnina on välja toodud, et valitsused ei saa ennetada radikalismi üksinda. Kogukonnal ja perekonnal on nii suurem usaldusväärsus kui paremad võimalused sihtrühmani jõudmiseks.

Radikaliseerumise ennetamise edu on Mullinsi (2016) arvates suhteliselt raske hinnata. Kuna tegemist on eelkõige neile isikutele suunatud programmiga, kes veel kuritegu toimepannud ei ole. Kui isik peale programmis osalemist endiselt ei ole sooritanud kuritegu, siis on tegelikkuses raske hinnata, kas see on otseselt ennetusprogrammi tulemus, või ei oleks ta sooritanud kuritegu ka ilma programmis osalemata. Seega on Mullinsi (2016) arvates vajalik välja töötada mõõdikute süsteem, mille abil programmide edukust hinnata. See võiks hõlmata hinnanguid isiklike tõekspidamiste muutumises, religioosete vaadete muutumist ja ka isiku käitumuslike aspektide muutuse hindamist (Mullins, 2016, p. 211). Mõõdikute vajalikkust programmide efektiivsuse hindamisel on oma töös väljendanud ka Heath-Kelly (2013). Nii Mullins (2016) kui Wither (2016) on seisukohal, et radikaliseerumise ennetus ei tohi üle võtta traditsiooniliste terrorismivastaste meetmete kohta julgeolekusüsteemis ja seda ei tohiks näha maagilise lahendusena vägivaldse ekstremismiga võitlemisel. Samuti on erinevad autorid (Bossong, 2014; Mellinger, 2010; Wither, 2016) ühel meelel selles, et radikaliseerumise ennetamine on pigem täienduseks nõ "rasketele" õiguskaitselikele meetmetele, täites ära just

radikaliseerumise algfaasis ennetatavad tühimikud ja vähendades ennetatavaid reaktsioone kohe kogu seaduse karmusega reageerides. Erinevad teadlased (Mullins, 2016; Heath-Kelly, 2013; Mellinger, 2010) jagavad ka ühist arvamust, et ennetusprogrammid on pikaajaline meede, mis nõuab investeringuid nii rahalise kui ka inimressursi näol ja nende reaalne tasuvusaeg, ehk aeg mil reaalseid tulemusi võib näha, on suhteliselt pikk.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et radikaliseerumise ennetamine on kompleksne ülesanne, kuhu peavad olema kaasatud võimalikult paljud erinevad valdkonnad. Ei ole olemas universaalset radikaliseerumisvastast programmi, mida saaksid kõik riigid üle võtta. Efektiivsetel programmidel peavad olema konkreetsed eesmärgid ja sihtgrupp, mis töötatakse välja iga riigi poolt vastavalt oma probleemide ja demograafiliste näitajate eripäradele. Ennetusprogrammid ei tohi muutuda ainsaks ekstremismiga võitlemise vahendiks, vaid peavad ka kõiki teisi terrorismivastase võitluse meetmeid täiendama.

Radikaliseerumise teoreetilise osa kokkuvõtteks saab välja tuua järgmised põhipunktid:

Radikaliseerumine on astmeline protsess, mis võib ka lõppeda või peatuda igas etapis. See toimub väga sarnaselt nii üksikisikute puhul, grupis, kui ka ühiskonnas tervikuna. (McCauley & Moskalenko, 2011) Samal ajal võib see protsess liikuda väga erinevas suunas. Motivaatorid ja mõjutajad, mis mõjutavad kedagi terroriakte korda saatma, on väga erinevad ja samuti on erinevad tõuketegurid, mis mõjutavad kedagi viimasesse äärmuslikku faasi jõudmisel (Veldhuis & Staun 2009, Crenshaw 1981, Bandura 1990). Neid põhjuseid, mis sunnib isikut terroristliku ühendusega liituma, on niivõrd palju erinevaid, et mingisugust mustrit sealt välja tuua on võimatu. Seega on terroristide profileerimine sisuliselt võimatu ülesanne (Maskaliunaite, 2015). Siiski saab väita, et islamiradikaliseerumise ja terrorismi juures mängib väga suurt rolli grupi mõju ja sotsiaalne surve, seega keskendudes potentsiaalselt ohtlike gruppide formatsiooni ja dünaamika jälgimisele on võimalik ennustada teatud arenguid ja ka ennetada võimalikke ründeid (Crossett & Spitaletta 2010, Furedi 2007, Ganor 2011, Neumann 2008, Sageman, 2004). Uurmistulemused näitavad, et radikaliseerumise tulemusena terroriorganisatsioonidega liitumine on pigem ratsionaalne valik, mitte inimese tahtest ja kontrollist sõltumatu protsess. Ent siiski ei alahinnata ka vaimset survet, mis tuleb lähimate kaaslaste poolt või ka poliitilisest olukorrast tulenevalt. (McCauley & Moskalenko 2011, Newman 2006, Maskaliunaite, 2015) Sotsiaalsed võrgustikud on vägivaldsuse kasuks otsustamisel olulisima tähtsusega. Määravaks saavad grupisisesed võimedajad ja samuti sarnaselt mõtleivate isikute toetus. (Borum 2011, McCauley & Segal 1987, Sageman 2004)

Religioosse ideoloogia roll radikaliseerumise protsessis on järjest enam kahtluse alla seatud. Mitmed uurimused ei pea seda enam otsustavaks teguriks terroristlike rühmitustega liitumiseks, kuigi seda kasutatakse palju vägivaldaaktide õigustamiseks (Maskaliunaite 2015, Silber & Bhatt 2007, Sageman 2004, Bakker 2006).

Algpõhjuse mudeli teoreetikute hinnangul aitab sotsiaalse identiteedi tugevdamine kaasa radikaliseerumise ennetamisele. Seega tugev muslimi identiteet koos vabadusega praktiseerida oma usku ja järgida kultuurilisi tavasid on ensevääriskuse ja hästitoimiva kogukonna aluseks ja vähendab inimese tunnetuslikku ohtu oma identiteedile. (Veldhuis & Staun, 2009) Samal seisukohal on ka teised sotsiaalse identiteedi uurijad (Turner & Hogg, 1985).

Autori hinnangul on käsitletud teoreetiline baas ja mudelid heaks alusbaasiks radikaliseerumise põhjustega tegelemiseks ka Eestis. Kindlasti ei ole käesolevas peatükis käsitletud teooriad ja mudelid ammendavad ja ühe kindla teooria rakendamine radikaliseerumise põhjuste selgitamiseks ei too oodatud tulemust. Oluline on hoiduda ühiskonnas kogukondade vastandamisest ja islamiusuliste stigamitsemisest ja seeläbi vältida ühte olulist põhjust radikaliseerumise tekkimisel.

2. ISLAMIRADIKALISMI OHTUDE JA ENNETAMISE VÕIMALUSTE UURING

2.1. Metoodika ja valim

Antud magistritöö puhul on tegemist **kvalitatiivse empiirilise uurimusega**, milles kasutatakse uurimisstrateegiana juhtumiuuringut. Eesmärgi saavutamiseks viib autor läbi juhtumiuuringu (*case study*), mis autori hinnangul võimaldab kõige täpsemalt saavutada magistritöö eesmärgi. Juhtumiuuringus uuritakse radikaliseerumist kui ilmingut olemasolevas kontekstis. Juhtumiuuring sobib uurimismeetodiks hästi siis, kui piirid ilmingu ja tema konteksti vahel pole selged ja samuti annab see uuring võimaluse toetuda uuringu läbiviimisel teoreetilistele eeldustele. (Yin, 2003, pp. 13-14) Uurimisstrateegia teoreetilise alusena tugines magistritöö autor Yin (2003, pp.22-26) käsitlusele, kus juhtumiuuring on sobivaimaks meetodiks uurimaks teoreetilisele baasile tuginedes radikaliseerumise kui nähtuse olemust ja selle tajumist erinevate julgeolekuasutuste töötajate poolt. Käesoleva uuringu puhul on analüüsiühikuks üksikjuhtum, kus püütakse koguda võimalikult relevantseid fakte fenomeni kohta ja kõrvutatakse neid teiste intervjueeritavate sarnaste kogemustega. Antud töö kontekstis on juhtumiks võetud radikaliseerumine kui äärmuslik juhtum ning kasutati holistilist juhtumiuuringu disaini. (Yin, 2003, pp. 39-42)

Andmekogumise meetodina kasutati *poolstruktureeritud intervjuud*, mis on paindlik ning võimaldas vastajatel avada omaenese tõlgenduse teemast. Poolstruktureeritud intervjuu kasutamine lubas uurijal intervjuu läbiviimisel küsimusi ja teemat täpsustada ning paluda vajadusel intervjueeritava poolt antavaid vastuseid selgitada ja laiendada, andes seeläbi vastustele täiendavat kvaliteeti. (Flick, 2006, pp. 155-161). Valimiks on võetud eesmärgistatud valimi alusel 10 valdkonna eksperti (Teddlie & Yu, 2007). Eesmärgistatud valim tähendab valimi koostamist kindlal eesmärgil, kus uuritavad nähtused valitakse valimisse mingi sisulise kriteeriumi alusel (Flick, 2006, p. 165). Seega käesoleva valimi moodustavad oma eriala praktikud, kes töötavad sisejulgeoleku süsteemis valdkonna spetsialistidena ja omavad seetõttu reaalselt kokkupuudet ja isiklikku kogemust antud magistritöös käsitletud valdkonnaga. Intervjueeritavateks valiti radikaliseerumisega põhjalikult kursis olevad eksperdid, kes oma igapäevatoos puutuvad antud temaga kokku, tegelevad vastava valdkonna õigusloomega või radikaliseerumisvastaste meetmete rakendamise ja seega oskavad kõige paremini anda

täpset informatsiooni ja tuua välja radikaliseerumist puudutavaid probleeme. Intervjueeritavad olid Eesti eksperdid. Valimi koostamisel peeti silmas järgmisi valikukriteeriume:

1. eksperdid olid uuringu läbiviimise hetkel tööl Riigikogus, Politsei- ja Piirivalveametis, Siseministeeriumis, Justiitsministeeriumis, Riigikantseleis, Sotsiaalministeeriumis ja Välisministeeriumi vastaval ametikohal;
2. osalenud radikaliseerumisega seotud õigusloomes või tegelenud praktilisel tasandil radikaliseerumise ja selle ennetustööga.

Eesmärgiks oli välja selgitada:

- kuidas näevad eksperdid radikaliseerumisega seotud ohte;
- milliseid ennetusmeetmeid nad kasutavad;
- milliseid selle teemaga seonduvaid probleeme nad oma igapäevatöös kogevad;
- et nad kirjeldaksid oma kogemust võimalikult laialdaselt ja täpselt.

Intervjuu küsimuste viimistlemiseks viidi 21.02.2017 läbi pilootintervjuu, mille eesmärgiks oli kontrollida, kas küsimuste sõnastus ja ülesehitus võimaldab saada vastuseid uuritavale temale. Pilootintervjuu analüüsi tulemusena korrigeeriti küsimuste järjestust ning saadud informatsioonist tulenevalt lisati ka küsimustikku kaks täpsustavat ja Eesti konteksti arvestavat küsimust. Samuti veenduti selles, et poolstruktureeritud intervjuu kasutamine andmekogumise meetodina on sobilik.

Ajavahemikul 27.02.2017 kuni 17.03.2017 viidi läbi üheksa poolstruktureeritud ekspertintervjuud. Kaheksa intervjueeritavat olid nõus intervjuu salvestamisega ja kahe puhul kasutati intervjuu kestel käsitsi vastuste üleskirjutamist.

Tabel 12. Ekspertintervjuu andmed

Eksperti kood	Intervjuu läbiviimise viis ja koht	Toimumise aeg	Valdkond	Ajaline kestus
E1(pilootintervjuu)	Suuline. Intervjueeritava töö juures	21.02.17	Strateegiline tasand	58:36
E2	Suuline, Intervjueeritava töö juures	27.02.17	Strateegiline tasand	01:14:14
E3	Suuline. Intervjueeritava töö juures	27.02.17	Strateegiline tasand	47:44

E4	Suuline, Kohvikus		02.03.17	Praktiline (operatiivne) tasand	01:27:13
E5	Suuline. Intervjueeritava juures	töö	03.03.17	Praktiline (operatiivne) tasand	37: 50
E6	Suuline. Intervjueeritava juures	töö	08.03.17	Seadusandlik tasand	47:52
E7	Suuline. Intervjueeritava juures	töö	09.03.17	Praktiline (operatiivne) tasand	01:10:32
E8	Suuline. Intervjueeritava juures	töö	10.03.17	Strateegiline tasand	52:16
E9	Suuline. Intervjueeritava juures	töö	15.03.17	Strateegiline tasand	50:53
E10	Suuline. Kohvikus		17.03.17	Praktiline (operatiivne) tasand	56:02

Andmete tõlgendamise eesmärgil salvestused transkribeeriti (Flick, 2006, pp. 288-289) ning seejärel jätkati **NVivo** vahendusel transkriptsioonide sisuanalüüsiga. Ekspertintervjuude transkribeeritud teksti analüüsiti **kvalitatiivselt suunatud analüüsi meetodiga** (Hsieh & Shannon, 2005, p. 1286), kus esialgne kodeerimissüsteem leitakse olemasoleva teooria põhimõistetest. See meetod võimaldas kogutud andmestikku süstemaatiliselt analüüsida ja struktureerida, leidmaks uurimisteema suhtes tähenduslikku informatsiooni ja tegemaks sellest järeldusi. Andmestiku kodeerimine ja kategoriseerimine tugines eelnevalt käsitletud teooriale, mille alusel loodi **3 kategooriat: radikaliseerumise põhjused, olukord Eestis ning ennetus ja koostöö**. Koodide sisust tulenevalt toodi välja radikaliseerumisega leiti seonduvad probleemid, kaardistati Eesti hetkeolukord ja asutuste vahelist koostööd hõlmavad seisukohad, ning samuti töötati koodide sisust tulenevalt välja järeldused ja ettepanekud radikaliseerumise ennetamise ja koostöö tõhusamaks muutmise osas.

Kõikidele intervjueeritavatele oli tagatud nende soovi kohaselt anonüümsus, kuna vastava valdkonna spetsialiste Eestis on vähe ja mitmed eksperdid on ka Eestis avalikkuses tuntud inimesed.

Kirjalikud intervjuud, helisalvestised ja transkriptsioonid on magistritöö autori käes ning ei ole käesoleva magistritöö osad.

2.2. Ekspertintervjuude analüüs islamiradikalismi ilmingute ja selle ennetamise võimaluste kohta Eestis

Teises alapeatükis analüüsitakse ekspertintervjuude vastuseid vastavalt magistritöös esitatud uurimisküsimustele, millest omakorda moodustati analüüsikategooriad. Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada islamiradikalismiga seotud ohud Eestis ja milliseid ennetusmeetmeid kasutatakse radikalismi ennetamiseks?

Uurimisküsimustest lähtuvalt moodustusid järgnevad kategooriad ja koodid:

- Küsimuse „Millised on radikaliseerumise peamised põhjused?“ alla moodustus kategooria: **radikaliseerumise põhjused**. Selle alla moodustus kuus koodi: **grupi mõjud, integreerumine, kuritegevus, paremäärmuslus, religioon ja sotsiaalne olukord**.
- Küsimuse „Kuidas erinevad ametkonnad käsitlevad radikaliseerumist ja millisena nähakse Eesti jaoks peamisi ohte?“ alla moodustus kategooria: **olukord Eestis**. Siia alla moodustus kuus koodi: **oht, konvertiidid, pagulased, teiste kogemus, vabatahtlikud tugiisikud, ühiskonna lõhestumine**.
- Viimase uurimisküsimuse „Millised on Eestis rakendatavad praktikad radikaliseerumise ennetamiseks?“ analüüsimiseks moodustus kategooria: **ennetus ja koostöö**. Selle kategooria alla tekkis viis koodi: **ametkondade vaheline koostöö, koolitus, meetmed, probleemid, ressursid**.

Alapeatüki ülesehitus põhineb uurimisküsimuste ja nendest tulenevate kategooriate ja koodide analüüsil.

Radikaliseerumise põhjustena nägid kõik eksperdid selgeid seoseid **sotsiaalse olukorra** ja radikaliseerumise vahel. Samuti mainiti olulise mõjurina ka juurdepääsu haridusele (E1; E3; E5; E7). Mitmed vastanud rõhutasid, et radikaliseerumist tulebki peamiselt sotsiaalseks probleemiks pidada (E5; E6). Toodi eraldi välja ka sotsiaalse ebavõrdsuse ja suhtelise ilmajäetuse aspekti olulisus radikaliseerumise põhjusena (E1). **Grupi mõjutust** radikaliseerumise juures hindas oluliseks kaheksa eksperti. Siin märgiti eelkõige sotsiaalse olukorra tõttu haavatavust ja seeläbi äärmuslike gruppide huviorbiiti sattumist (E3, E5). Samuti märgiti võrgustike tekkimist ühise keele, ühtse kultuuriruumi ja sarnase internetitarbimise põhjal (E5). Üldistavalt võib kokku võtta, et sotsiaalset olukorda ja grupi käitumist hindavad

eksperdid radikaliseerumise juures väga oluliseks. Nende kahe faktori otsese seose töid välja enamus vastanuist.

„Olles valdkonnaga tegelejaks, siis minu arusaama kohaselt see sotsiaal-majanduslik pool, laiemalt võttes hõlmab ka seda haridust, see minu arust ongi nagu see peamine faktor, mis seda mõjutab.“ (E5)

„Aga mina isiklikult või noh, mina isiklikult arvan, et kindlasti on need peamised põhjused, miks radikaliseerumine, üldse aset võib leida. Kas on vaesus, tööpuudus, motivatsioonipuudus, võimaluste puudus, sotsiaalne tõrjutus, et kõik need on need mootorid või, või need, seda eesti keeles öeldaksegi...käivitab hetkel ühiskonna.“ (E8)

Seda lähenemist toetab ka sotsiaalse liikumise teooria, mis toob välja olulise seose välise sotsiaalse ja poliitilise olukorra ja isiku eneseteadvuse muutumise vahel (Gunning, 2009, käesolev töö lk 15). Sotsiaalset konteksti on rõhutatud ka teiste teadlaste poolt just radikaliseerumise mudelite juures (Veldhuis & Staun, 2009, käesolev töö lk 31-32). Teoorias peetakse radikaalset ekstremismi just grupikäitumisega seotud fenomeniks ja rõhutatakse grupi olulisust ja rolli radikaliseerumise protsessis (McCauley & Segal, 1987; Borum 2011, käesolev töö lk 18).

Radikaliseerumise tekkepõhjuste seost tavakuritegevusega on eksperdid hinnanud erinevalt. Veidi enam oli vastanute seas neid, kes leidsid, et **kuritegevuse** ja radikaliseerumise tekkepõhjused on sarnased (E2, E4, E9, E10). Märkiti näiteks, et kriminaalsesse võrgustikku kuuluvad isikud on terroristidele mugav lahendus värbamisel, kuna neil on sidemed nii relvadele ja lõhkeainetele ligipääsuks. Samuti toimivad sarnaselt ka rahastusskeemid läbi narkokuritegevuse või salakaubanduse. (E9) Samas teised leidsid, et tavakuritegevus ja radikaliseerumine ei oma sarnaseid algpõhjuseid ja ei ole üksteisest tingitud (E1; E7; E8).

Teoreetilised seisukohad on samuti selles osas vastandlikud, seega Eesti ekspertide arvamustes ei teki selles osas üldiste teoreetiliste seisukohtadega vastuolu (Bakker, 2006; Sageman, 2004, käesolev töö lk 27-29).

Kõik vastanud eksperdid nägid selget seost **paremäärmusluse** ja islamistliku ekstremismi ilmingute vahel. Leiti, et on väga suur tõenäosus, et ühe ilmingu esiletõus tingib automaatselt

ka teise äärmuse esiletõusu. Huvitav on märkida, et neli vastanut (E1, E3, E7, E10) leiavad, et Eesti kontekstis tuleb meil tegeleda pigem paremäärmuslusega, mis on täna suurem oht ja islamiäärmusluse esiletõus on pigem reaktsioon paremäärmuslusele. Üks ekspert (E8) leidis, et kindlasti on seos olemas, aga tema ei oska prognoosida, milline nähtus Eestis enne võiks ilmned. Ülejäänud jäid rohkem üldsõnaliseks ja märkisid, et kindlasti on seal omavaheline seos olemas, aga ei olegi vahet, kumb nähtus kummast tingitud on.

„Selle paremäärmusluse tõusu on näha, et lihtsalt öelda, et alati on piisavalt inimesi, kes otsivad võimalust ühiskonnas pildile pääsemiseks.“ (E7)

„Aga see parempoolne radikaalsus on see, mis meie igapäevategevuses tegemistes rohkem mõjutab...“ (E3)

Analüüsis selgus, et **integreerumist** peeti vastanute seas üksmeelselt üheks olulisemaks teguriks radikaliseerumise juures. Selle tõid oma vastustes välja kõik vastajad. Kaheksa vastajat rõhutasid riigi määravat osa integreerumisportsesside korraldamisel. Oldi üksmeelsed, et riigi kohus on nii pagulastele kui uus-sisserändajatele pakkuda keeleõpet ja kohanemisprogramme ja samas ka selgitada Eesti kultuurinorme ja siin aktsepteeritud käitumist. Olulisena toodi välja sisserännanute kaasamist ühiskondlikku ellu, tööhõivet ja ligipääsu haridusele. Kaks eksperti (E1, E3) märkisid eraldi ka naiste kaasamise olulisust ühiskondlikku ellu. Traditsioonilise islami peremudeli järgi jääb naine lapsega koduseks ja tema suhtlus väljaspool kodu on vähene. Seega tekib oht ainult abikaasa piiratud infovälja jäämiseks.

Samas nägemus hetkeolukorrast läks mõnede ekspertide puhul diametraalselt vastuollu. Kui kaks vastanut arvasid, et praegune olukord on hea ja praegused sisserännanud on hästi integreerunud (E7, E8), siis kaks teist vastanut (E10, E6) olid teisel arvamusel ja leidsid, et niivõrd erinevast kultuurist ja religioosse taustaga siia tulnud inimesed praktiliselt meie ühiskonda ei sulanu ja ei integreeru.

„No olen mõelnud isegi selle peale, et, et kui me räägime islami radikaliseerumisest, on õnneks meie kogukond väike, rahumeelne ja, ja tegelikult hästi integreeritud, nii et sealt mingit suuremat ohtu ei ole ette näha.“ (E8)

„Fakt on see, et vaatamata sellele, kuidas me need inimesed [koodipagulased] oleme näiteks välja valinud. Nad ei integreeru!“ (E10)

Ekspertide vastuste põhjal saab järeldada, et uusimmigrantidest muslimite integratsiooni Eesti ühiskonda tuleks täiendavalt uurida, sest teoreetiliselt saab puudulikku poliitilist ja sotsio-ökonoomilist integratsiooni lugeda üheks radikaliseerumise põhjuseks (Buijs, et al., 2006, käesolev töö lk 23).

Analüüsides antud kategooria viimast koodi **religiooni**, siis selle seost radikaliseerumisega toodi vastustes välja väga vähe. Religiooni üldse mainisid kokku radikaliseerumisega seoses oma vastustes kolm eksperti (E1, E2, E6). Üks ekspert märkis, et Eestis esinev radikaalsus ei ole seotud usuga (E2). Ekspert 6 märkis ainsana, et religiooni rolli ei tohiks alahinnata ja kolmas ekspert (E1) märkis, et sekulaarses riigis võib olla raske üldse hinnata religiooni olulisust teisest kultuurist tulnud isikute igapäevase elu ja käitumishinnade osana. Religioosse ideoloogia leviku piiramist islamiradikalismi ennetamisel pidas oluliseks vaid üks ekspert (E1).

Seega saab väita ekspertide vastuseid analüüsides, et religiooni ja religioosse ideoloogia osatähtsust radikaliseerumise juures valdavalt kas ei teadvustata, või ei nähta seda seost veel praegu Eesti ühiskonnas.

„Eestis esinev radikaalsus ei ole enamasti seotud usuga, ega ole ka vägivaldne.“ (E2)

„... suurim viga on religiooni alahindamine .Ehk siis suurim viga on arvata, et, et, et teised, teised piirkonnad või teised religioonid, teise taustaga inimesed võtavad meie kultuuri kui midagi automaatset kõige paremat, kõige paremat, kuhu peaks integreeruma.“ (E6)

Kuigi mõned uuemad uuringud seavad kahtluse alla religioosse ideoloogia rolli otsustava tähtsuse radikaliseerunud isikute terroristlike rühmitustega liitumisel, ei saa kindlasti alahinnata religiooni tähtsust radikaliseerumise protsessis (Maskaliunaite, 2015; Silber & Bhatt 2007; Bakker, 2006, käesolev töö lk 28). Teoreetikute hinnangul on islamiradikalismi algfaasis religioonil, ja just konservatiivse salafistliku õpetuse ja selle käigus džihadistliku maailmavaate omandamises, väga suur roll (Silber & Bhatt, 2007, käesolev töö lk 25).

Esimese uurimisküsimusele „Millised on radikaliseerumise peamised põhjused?“ saab kokkuvõtvalt **radikaliseerumise põhjuste** analüüsi tulemusena väita, et eksperdid hindavad oluliseks **radikaliseerumise ja erinevate sotsiaalsete põhjuste** ja grupikäitumise osa, mida toetab ka teooria. Teiseks oluliseks aspektiks peetakse sisserändajate **integreerumist**. Leitakse

et on väga oluline inimeste **kaasamine kogukondlikult**, luua neile võimalused hariduse omandamiseks, keeleõppeks ja tööhõiveks. Teisalt on vastuoluline ekspertide arvamus **sisserändajate integreeritusest** hetkel Eestis. On neid, kes arvavad, et siinne islamikogukond on hästi integreerunud ja on teisi, kes arvavad, et nende integreerimine Eesti ühiskonda on võimatu. Samuti nähakse seost **paremäärmusluse ja islamiradikalismi** vahel. Ent päris täpselt ei osata määratleda milline äärmuslus Eestis võiks pigem esimesena esile tõusta. **Tavakuritegevuse ja äärmusluse** seosed ei tule selgelt välja. **Religiooni ja radikalismi** omavahelist seost toodi välja üllatavalt vähe ja religioosse ideoloogia leviku piiramist islamiradikalismi ennetamisel praktiliselt oluliseks ei peeta.

Tabel 13. Eesti ekspertide väljatoodud vägivaldse radikaliseerumise olulised ja mitteolulised tegurid (autori koostatud)

Radikaliseerumisel olulised tegurid	Radikaliseerumisel mitteolulised tegurid
Sotsiaalsed põhjused	Tavakuritegevus
Puudulik integreerumine	Religioosne ideoloogia
Puudulik kogukondlik kaasatus	
Reaktsioon paremäärmuslusele	

Analüüsi teise kategooriana käsitletakse **olukorda Eestis**. Selles, et **radikaliseerumine** kujutab endast ühiskonnale **ohu**, olid ühte meelt kõik vastanud. Ohtu tajuti aga üsna erinevalt. Kolm eksperti tõid välja otsese terrorirünnaku ohu (E1; E4; E10). Üks ekspert tõi esile ohuna välismaa äärmusgrupeeringute liikumise Eestisse (E5). Ülejäänud vastajad nägid peamise ohuna **ühiskonna lõhestamist** ja seeläbi naaberriikide mõjutustegevuse esiletõusu Eestis. Leiti, et äärmuslusele õhutamine on klassikaline riigipöördeks ettevalmistamise etapp (E10). Sarnaselt leidis ka Ekspert 6, et võõrriikide eriteenistused võivad õhutada tagant mitte ainult islamiäärmuslust vaid ka teisi äärmusliikumisi Eestis. Ekspertid tõid välja ka praeguse olukorra Euroopas, kus erinevate ühiskonnagruppide polariseerumine on väga selgelt näha (E7; E8). Autor järeldab, et taoline lähenemine radikaliseerumisele on sellest aspektis Eestis üsna unikaalne, kuna meil ei ole palju kokkupuuteid olnud klassikaliste terrorirünnakutega ja ohte nähakse meile omasemas julgeolekukontekstis. Kui ühiskonna polariseerumise ja kogukondade vastandumise kohta leidub mitmeid teoreetilisi käsitlusi, siis radikaliseerumise kontekstis teiste riikide mõjutustegevuse kohta käesoleva töö autor antud töö kontekstis käsitletud kirjandusest sarnase olukorra käsitlust ega teiste riikide vastavad kogemust ei leidnud.

„Arvestada tuleb ka provokatsioonidest tulenevate ohtudega, millega võivad olla seotud isikud või grupid, keda kasutatakse Eesti vastu suunatud mõjutustegevuses.“ (E2)

„Et selles mõttes meil on lisaks ka tore idanaaber, kes on alati valmis kasutama selliseid äärmuslasi, radikaale... terve ajalugu on täis selliseid juhtumeid, kus tegelikult coup de etat valmistatakse ette ju tegelikult äärmuslaste pinnal.“ (E10)

„...võib tekkida ka siin konflikt kuskil Kohtla-Järvel ja mitte isegi meie enda vähemusrahvuste motivatsiooni ajendil, vaid ka teatud võõrriikide eriteenistuste ajendil, see potentsiaal olemas praegu Eestis. Et kes võivad nii-öelda üritada destabiliseerida ühiskonda, tekitada jällegi äärmusluse tõusu, teiselt poolt. Provotseerida konflikte, mis näitaks justkui, et meil on olemas näiteks potentsiaalne julgeoleku oht riigile, või meie praeguse riigikorrale meie vähemusrahvuste hulgas. Ja see võib ajendada kedagi teist poolt, ütleme aktiivselt üles tõusma ja seda, seda konflikti eskaleerima.“ (E6)

Ühiskonna polariseerumist ja vastandamist radikaliseerumisprotsessi ühe etapina kirjeldab ka **algpõhjuse mudel**, mille järgi integreerumisest, välispoliitikast, kulutuuriilisest või majanduslikust olukorrast tingitud surve või tajutud ebavõrdsus ja selle tulemusena hakatakse ennast kategoriseerima nende tunnuste alusel gruppidesse ja otsima sarnast identiteeti teistelt sama grupi liikmetelt (Turner & Hogg, 1985, käesolev töö lk 32). Polariseerumine tekib eelkõige läbi ohu tunnetamise oma identiteedile läbi mitme erineva mõjutaja. Selleks võib olla ühiskondlik surve, kogetud ebaõiglus või muu äärmuslik isiklik kogemus ja seeläbi tajutakse tugevamat ja sügavamat suhetumist grupiga ja suhtuvad grupivälisesse teguritesse tõrjuvamalt (Kruglanski & Webster 1996, käesolev töö lk 33)

Intervjuudes mainivad eksperdid peamise ohuallikana **pagulasi** ja teisi sisserännanuid. Kaheksa eksperti nägid otsest vajadust suunata radikaliseerumise ennetamise jõupingutus just pagulasvaldkonda. Mitu eksperti (E3, E7) osundasid, et olukord on kontrolli all niikaua, kuni riik kontrollib keda ja kui palju riiki lubatakse. Julgeolekuolukord muutub kindlasti, kui sisseränne muutub kontrollimatuks ja massiliseks. (E6, E9) Siiski hinnatakse ekspertide poolt praegust olukorda Eestis pigem positiivseks ja leitakse, et riik on pagulaste olukorra lahendanud mõstlikult ja jätkab ümberasujate valimist ja intervjuerimist enne Eestisse saabumist, et selgitada välja nende tegelikud eesmärgid ja kohanemispotentsiaal. Ekspertid olid arvamusel, et riik peab paremini suutma ühiskonnale pagulaste vastuvõtuga seonduvat kommunikeerida, et vältida iniestes teadmatusest tekkivat hirmu, mis omakorda on võimalikuks võõraviha

põhjustajaks (E6, E10). Üks ekspert (E10) rõhutas, et pagulastesse on vaja riigi poolt ratsionaalselt suhtuda. Tuleb otsustatule kindlaks jääda, et Eestis valimatult igauht vastu ei võeta ja selgitada eos välja, kes on tõesti sõjapõgenikud ja vajavad reaalselt abi ja kes on nõ majanduspagulased ja muudel põhjustel oma koduriigist lahkunud. Samas toodi välja ka see, et neid, kes tõeliselt abi vajavad, neid tuleb aidata ja seda printsiipi tuleb Eestis järgida.

„Praegu on võib-olla see meie tegevuste teravik läinud just nagu nende suunas, kes on mingil põhjusel kas nii-öelda riigi poolt siia sattunud või vähemalt vajavad nagu riigi tuge, siis olles...ükskõik, kas nad on võetud pagulase staatuses või mõnel juhul veel imelikumal teel tulles, näiteks nagu see Guantanamo vangi ümberasustamine...(E7)“

„Senikaua tegelikult, kuni põgenikud ja muud sellised väga silma ei torka, nad kuidagi nagu ühiskonnas ära sulanduvad tänu sellele, et ei paigutata ühte konkreetsesse kohta, vaid üritatakse jagada ära maakondade vahel ja erinevate perede ja ma ei tea mille vahel veel, siis ma arvan, et see probleem väga tõenäoline ei ole.“ (E10)

Teoreetilised seisukohad otseselt pagulaste radikaliseerumisega seoses ohte ei kinnita. Võrdlevad uuringud näitavad, et radikaliseerumisele vastuvõtlikumad on hoopis immigrantide teine ja kolmas generatsioon. Samuti näitavad uuringud, et radikaliseerumise põhjused on nende juures sarnased ja ei ole sõltuvuses geograafilisest asukohast, erinevatest oludest ja sotsio-ökonomilistest erisustest. (Ganor, 2011, käesolev töö lk 23)

Peamised vead mida Eestil on **teistest riikide kogemusest** analüüsi kohaselt õppida, on pagulaste hajutamine erinevate kohalike omavalituste vahel. Seda aspekti on rõhutanud seitse eksperti (E1; E2; E4; E5; E6; E8; E10). Inimeste ühte kohta asustamine ja kohati tervete linnajagude rajamine sisserännanute jaoks on kindlasti üks probleemide põhjuseid (E6). Ekspert 3 samas viitas ka täiesti vastupidise näitena Kanada kogemusele, kus leitakse, et sarnastest kultuuridest pärit inimene asustamine lähestikku toetab nende kohanemist ja integreerumist uude ühiskonda. Ekspertide arvamuse kohaselt on oluline vältida ka Põhjamaades tehtud viga, et sisserändajad jäävad lootma ainult sotsiaaltoetustele ja nad ei ole kaasatud kohalikul tööturul (E3; E4; E8). Leiti ka, et on oluline mitte tekitada sotsiaaltoetuste maksimisel erisust kohalike elanike ja sisserännanute vahel. Need peaksid olema riigi poolt võimaldatud võrdsetel alustel, et vältida sotsiaalsel pinnal kogukondade kokkupõrget.(E4) Sotsiaaltoetuste puudusena toodi välja ka seda, et see soodustab mitte töötamist, eriti naiste puhul ja tööhõivet peetakse

integreerumise juures üheks olulisemaks aspektiks. Probleemkohana toodi välja Eesti poliitilises retoorikas korduvalt läbi käinud mõttearendus sisserändajate kasutamist riigisisese demograafilise olukorra lahendamiseks, ehk tööjõupuuduse leevendamiseks. Saksamaa ja Türgi vaheline tööjõu liikumise leping 1961. aastast on hoiatavaks näiteks, kuidas sisserännanute kogukond hakkab jõudsalt kasvama ja moodustab pikemas perspektiivis kultuuriliselt halvasti sulandunud paralleelühiskonna. (E6) Ekspertide hinnangul peab riik arvestama pagulaste sissevõtmisel ka asjaoluga, et see ei ole ajutine abinõu, sest kriisikolled päritoluriigis ei pruugi laheneda niipea ja samuti tekivad inimestel siin juba omad sidemed ja elukorraldus, ning tagasipöördumine päritoluriiki muutub pikemas ajalisel perspektiivis järjest vähem tõenäolisemaks.

„Et inimesed pandi väga ühte kohta, või tegelikult ehitati isegi sisuliselt linnaosad nende jaoks ja kust välja tulemine on kindlasti väga palju keerulisem, see, mingi kontakt tekiks, kohaliku elanikkonnaga. Seal toimubki oma ühiskond. Ma arvan, et see on üks suuremaid vigu, mida on tehtud. Esiteks on see kokku elama paigutamine ja teine, selline suhteliselt, lihtsalt suhteliselt kõrge elatustaseme pakkumine toetuste näol. Meie hoiame väga seda joont, et seda sama mis oma inimestele, et rohkem ei paku...“ (E3)

„Esimene suurim viga, mis kindlasti on, on nad paigutada suurtes gruppides ühte kogukonda. Ja kui siit edasi minna, siis kindlasti on suurimaid vigu inimeste paigutamine suurlinnadesse.“(E6)

Teooria osas seostub just kogukondade hajutamine **sotsiaalse liikumise teooriaga**, mille kohaselt kollektiivsed käitumisilmingud pingestuvad kollektiivses sotsiaalses keskkonnas. Teooria kohaselt toimub läbi massiivsete sotsiaalsete jõudude inimeste kaasamine erinevatesse liikumistesse ja domineerivaks saavad grupisisesed ratsionaalsed protsessid. Lisaks tekib potentsiaalselt ka kinnistesse kogukondadesse värbamisvõrgustik, kus pakutakse võrgustikega liitujatele konkreetseid, käegakatsutavad hüvesid. (McCauley & Moskalenko, 2011; käesolev töö lk 19-20)

Pagulaste ja radikaliseerumisega seotud ohtude ilmnemisega seotult lisas käesoleva töö autor pilootintervjuu tulemusel küsimustikku ka küsimuse **vabatahtlike tugisikute** kaasamise kohta pagulaskeskustes. Intervjuude tulemusel selgus, et põhimõtteliselt enamus eksperte peab vabatahtlike kaasamist positiivseks. Samas märkisid kõik vastanud, et vabatahtlike üle peab

olema kindlasti kontroll, et aru saada nende motiividest ja eesmärgist. Küsitavate näidetena toodi Eesti praktikast välja vabatahtlikuna töötav naisterahvas, kelle tegelik eesmärk oli endale leida pagulaskeskusest uus abikaasa või elukaaslane (E3). Samuti tõi üks ekspert näite vabatahtlikust, kelle poliitilised vaated ei olnud Eesti riigi suhtes sõbralikumad, seega oli eksperdi hinnangul väga küsitav, millisesse kultuuriruumi täpsemalt integreerumist antud juhul soodustatakse (E1). Toodi välja suurema riikliku kontrolli vajadus integreerumise protsessi vältel. Märgitigi ära ka võimalik oht, et vabatahtlike ja MTÜ-de kaasamise puhul võib tekkida riigil kiusatus nende arvelt oma vahendite kokkuhoiuks. Samuti tõid eksperdid välja, et riik püüab teha omalt poolt kõike, et maandada võimalikke pagulastega seotud riske. Aga peale nende ümberpaigutamist riigi huvi justkui kaob ja nende inimestega hakkavad tegelema vabatahtlikud, kelle puhul võib tekkida küsimus, et mille eest nad täpsemalt julgeoleku aspektist vastutavad (E4, E10)? Samuti peeti väga oluliseks tugiisikute koolitamist, et nad suudaksid toime tulla väga erinevast kultuurist ja religioosse taustaga inimestega. Lisaks on vaja psühholoogiliselt koolitatud inimesi, et nad oskaksid toime tulla isikutega, kellel on suure tõenäolisusega suur stress sõjaolukorrast nende kodumaal ja kus on jätkuvalt ohus nende pere ja sugulased.(E5)

„Tugiisikute teenus uus-sisserändajatele on suhteliselt uus teenus kuid juba praegu on kogunenud piisavalt tagasisidet, et mõista tugiisikute ettevalmistamise ja võrgustikustamise vajalikkust. Selles valdkonnas on samuti veel arenguruumi, aga olukord liigub paremuse poole.“ (E2)

„Vabatahtlikud tugiisikud keskustes – asjas lonkab see, et riik püüab teha kõik, et pagulaspoliitika elluviimisel oleksid isikud, kes oleksid võimalikult väikese riskiga. Vabatahtlikud, kes hakkavad nendega tegelema.... Peab olema rohkem koordineeritud. Ei saa olla niimoodi, et riik on ootuses, et nad integreeruks ja alguses on väga palju riiki, aga kui nad juba siia jõuavad ja siin elama asuvad, siis edasi on kõik suhteliselt kaootiline.“ (E4)

„Üks probleem, mida ma tegelikult näen ja see on seotud selle ümberpaigutamisega ja uute inimeste tulekuga... on tugiisikud. Vabatahtlikud tugiisikud ja see ei ole mitte ainult Eesti probleem, vaid ma olin ühel seminaril, kus tuli välja täpselt sama asi Euroopa kontekstis, et vabatahtlikud on väga problemaatilised. Sellepärast et sa saad nii öelda inimese tegelikest motiividest alles aja jooksul aru... noh tähendab, et mis tegelikult nende eesmärgid on, miks nad seda teevad. See võib tulla nagu suurest soovist aidata neid inimesi, aga seal võib olla

nagu noh hoopis seda, et endale järgijaid leida või noh tähendab... eee..., selline maailmaparanduslik tegevus. Ma olen kuulnud ühe Eestis tegutseva rahvusvahelise organisatsiooni esindajalt, kes rääkis siia rändetaustaga inimestele, see ei olnud otsestelt see ümberpaigutamiskavaga, kes väga innustunult kõneles sellest, kuidas te peate organiseeruma ja siis te peate hakkama võitlema oma õiguste eest. Sellepärast, et kui te organiseerute ja võitlete oma õiguste eest koos, siis kuuldakse teid...noh võetakse teid kuulda.“ (E1)

Kohalikku elanikkonda ja **konvertiite** mainitakse radikaliseerumise ohtudega seotud kontekstis vaid kahe eksperdi poolt (E1; E7). Teised neid väga radikaliseerumisaltidena ei näe. Üks ekspert juhtis tähelepanu näiteks veebilehele www.islam.pri.ee, kus levitatakse just konvertiitide poolt üsna konservatiivset islamikäsitlust (E1). Samuti leiti, et just kohalike konvertiitide ja kohalike muslimite suhtes tuleks samuti planeerida maandamistegevusi (E1; E7). Ekspertide hinnangul võib täheldada konvertiitide seas inimesi, kes veel viis aastat tagasi elasid nende endi sotsiaalmeedia postituste andmetel vägagi ilmalikku elu koos alkoholi ja pidudega, ent täna on konservatiivse islami aktiivsed propageerijad. Samuti on Eesti islamikonvertiitide kogukonnas levinud konservatiivse õpetuse järgimine, mis lubab laste ja naiste kehalist karistamist. Toodi välja ka juhtum, kus islamiusku pöördunud naisterahvas soovis ametiasutuses, et tema eest ja tema nimel teeb kõik toimingud tema abikaasa. (E1) Indiviidipõhist ohtu nähti ka just selles osas, et konvertiitide radikaliseerumist on mõneti kõige raskem ära tunda, kuna neid peetakse nõ omadeks, Eesti inimesteks ja nende puhul on väga raske usulist ektremismi kahtlustada. Sama probleem on väljakutseks ka teistele Euroopa julgeolekuasutustele, ehk nõ üksikud tegutsejad, kes on mõjutatud äärmusideoloogiast ja radikaliseerunud teistele märkamatuks.

„Siis on meil ka konvertiite, näiteks, kes viis aastat tagasi ei teadnud või võib-olla mõnel juhul viis kuud tagasi ei paistnud teadvat eriti...et neid eriliselt islami huvitaks ja võib-olla isegi sotsiaalmeediat vaadates käitusid nii, et nagu ei tohiks käituda üks üks selline tõsine tõsiusklik eks...“ (E7)

„Ja kui inimene lihtsalt nii öelda oma vaadetelt radikaliseerub, siis on sinna väga keeruline sekkuda. Et... võib-olla siin seesama, et kui minna näiteks islam.pri.ee kodulehele, mida peavad ja on pidanud ju Eesti naiskonvertiidid, islami kontekstis, noh need materjalid, mis seal üleval on, no ütleme nagu lihtsalt, need on ikkagi nagu suhteliselt radikaalsed...Ma olen seda siin näinud, et on inimesed, et ma arvaks, et nad võib-olla saavad ise oma eluga

hakkama...konvertiitidest rääkides... noh ja siis selgub, et korraga on naisel küsimus, et äkki võiks minu eest selle avalduse kirjutada hoopis minu mees?“ (E1)

Tugiisikute temaatika ja konvertiitidega seonduvad aspektid kuuluvad teooria tasandil mõlemad **pöördumise teooria** alla. Seal võib saada radikaliseerumise ajendiks nii kiindumuslik, usulise äratuse kui ka survestava pöördumise motiiv. Arvestama peab asjaolu, et tugiisikud tegelevad emotsionaalselt ja psühholoogiliselt mõjutatavate isikutega, kes on vastuvõtlikumad erinevatele mõjutustele. Lisaks on nad sageli ka kohaliku keele mitteoskamise tõttu väga piiratud inforuumis. Lisaks ei saa nad ka sageli vastuvõetavat informatsiooni valida ja kriitiliselt analüüsida. Julgeoleku seisukohalt on konvertiidid usujärgimises üldjuhul tunduvalt jäigemate seisukohtadega ning radikaliseerumisele potentsiaalselt altimad. Teadaolevalt on rahvusvahelised terroristirühmitused väga huvitatud just islamikonvertiitide värbamisest, lootes, et see ei too kaasa õiguskaitseorganite tähelepanu ja vastutegevust. On teada mitmeid selliseid näiteid, kus erinevatest Euroopa riikidest pärit islamikonvertiidid on üritanud panna või ka pannud toime enesetapurünnakuid või osutanud islamiterroristidele logistilist tuge (Ferguson & Binks, 2015; Oissar 2009; käesolev töö lk 22-23).

Käesoleva kategooria analüüsi tulemusel selgus millisena näevad eksperdid **olukorda Eestis** ja kuidas nad hindavad **radikaliseerumisega seotud ohte just kohalikus kontekstis**. Selle kategooria analüüsi kaudu **sai vastuse ka teine uurimisküsimus: kuidas erinevad ametkonnad käsitlevad radikaliseerumist ja millisena nähakse Eesti jaoks peamisi ohte?**

Tuginedes ekspertide antud hinnangutele, saab Eesti olukorra kohta islamiradikalismi kontekstis öelda, et tegemist on paljuski unikaalse olukorraga, millele analooge käesoleva töö autor erinevate teadustöödega tutvudes ja mitmetel valdkonnaga seotud teaduskonverentsidel osaledes varasemalt kohanud ei ole. Küsitledes eksperte radikaliseerumisega seotud ohtude kohta, mainisid enamus eksperte ühiskonna lõhenemise ohtu, ent selle tulemusena ei nähtud mitte elanikkonna omavahelisi või kogukondade ja jõuametnike vägivaldseid kokkupõrkeid, vaid võimaluse tekkimist Venemaa vaenulikuks tegevuseks Eesti suunal. Ohuna nähti samuti võimalust, et radikaliseerumisele õhutamise on üheks Venemaa mõjutustegevuse osaks. Klassikalist terroristirünnakut nähti ohuna sellest tunduvalt vähem. See on tingitud töö autori hinnangul Eesti hetkeolukorrast, kus islamiäärmuslus ei ole nii akuutne probleem ja suuremat

Julgeolekuohtu nähakse klassikaliselt Venemaa suunalt. Lähtuvalt Eesti demograafilisest olukorrast ei käsitletud siin pikemalt elanud ehk nõ vana islamikogukonda (eelkõige tatarlased ja endistest liiduvabariikidest pärit muslimid) märkimisväärse ohuna. Konvertiite seostati radikaliseerumisohuga ka vaid paari eksperdi poolt. **Suuremaks ohuks peetakse uus-sisserändajaid** ja eriti suurt ohtu nähakse uuringu andmetel **ümberpaigutamisprogrammi alusel saabunud pagulastes**. See seisukoht läheb vastuollu teiste riikide kogemustega ja empiiriliste uuringutega. Selle alusel on kõige radikaliseerumisaltimad just **teise-ja kolmanda põlve** sisserännanute järeltulijad ja samuti **konvertiidid**. Keskmisest suuremat konvertiitide osakaalu radikaliseerunute seas on välja toonud oma juhtumiuuringutes Suurbritannia julgeolekuteenistus MI5 (käesolev töö lk 27).

Eesti olukorras on positiivne see, et on võimalik analüüsida nii teiste riikide kogemusi kui ka meie enda lähiajalugu. Sealt selgub, et suurte kinniste kogukondade tekkimist püütakse vältida. Olgugi, et maailmas on ka teistsuguseid näiteid (Kanada), saab siiski meile kultuurilisemalt lähemates piirkondades välja tuua selle, et suurlinnades ja suurtes asumites elavad immigrandid ei ole kohaliku ühiskonda piisavalt integreerunud. Samuti peetakse oluliseks immigrantide tööhõivet ja sotsiaalset kaasatust, mis takistab neil liiga piiratud infovälja jäämist. Pagulastega seoses esile kerkinud vabatahtlike tugisikute küsimus osutus üsna vastuoluliseks. Kui põhimõtteliselt ollakse ühte meelt, et vabatahtlike kaasamine pagulaskeskustes on positiivne, siis enamus eksperte leidis, et peab nende tausta ja motiive pagulastega töötamiseks paremini teadma. Mitmel korral märgiti ka võimalust, et riik võib hakata vabatahtlike arvelt enda vahendeid kokku hoidma.

Tabel 14. Radikaliseerumisega seotud võimalikud ohud Eestis ekspertide hinnangul (autori koostatud)

Võimalik suur oht	Vähene oht
Ühiskonna polariseerumine	Klassikalised terrorirünnakud
Venemaa vaenulik tegevus läbi ühiskonna lõhestamise	Konvertiidid
Uus-sisserändajad	„Vana“ islamikogukond
Pagulased	

Intervjuude analüüsil tekkis kolmanda kategooriana **ennetus ja koostöö**, mille abil leiti vastus kolmandale uurimisküsimusele: „Millised on Eestis rakendatavad praktikad radikaliseerumise ennetamiseks?”

Koostööst ja radikaliseerumise ennetuse olulisusest rääkisid eksperdid palju. Valdavalt oldi seisukohal, et koostöö Eestis erinevate ametiasutuste vahel toimib. Kõik vastanud olid seisukohal, et infovahetus erinevate asutuste vahel on väga oluline. Siiski mainiti, et paljuski on koostöö reguleerimata ja toimub pigem suunaga nõ alt-üles, kasutatakse oma isiklike kontakte ja on initsieeritud sageli juhtumipõhisest vajadusest. (E3) Ka märgiti ära, et koostöö on parem kindlasti julgeolekuasutuste ja Siseministeeriumi vahel, ent teised ministriumid selles vallas väga palju koostööd omavahel ei tee (E6). Koostöö puhul peeti oluliseks ekspertide kaasamist, et otsused oleks tehtud analüüsi tasandil. Mitmed eksperdid mainisid, et see valdkond on üldse Eesti jaoks päris uus ja seetõttu alles õpitakse igapäevasest kogemustest. Mainiti näiteks, et veel viis aastat tagasi ei aimatud, et koostöö Sotsiaalministeeriumiga on julgeoleku kontekstis oluline. Täna nähakse mitme eksperdi poolt radikaliseerumise ennetamiseks aga veel laiema koostöö vajadust. Vaja on rohkem kaasata kohalikke omavalitsusi, koole, sotsiaalhoolekannet. Leiti ka, et hetkel on radikaliseerumise ennetamisel raskeskese liiga palju julgeolekuasutuste poole kaldu ja ennetustöö peaks olema rohkem teiste asutuste käes ja et rohkem tööd tuleb selles vallas ära teha, näiteks sotsiaalhoolekande ja koolide poolt (E5). Toodi välja ka vajadus riigi tasandil arendada koostööd partnerorganisatsioonidega, kellel on reaalseid kogemusi radikaliseerunud isikutega toimetulekul ja deradikaliseerimisel, ja luua selles vallas koostöövõrgustik kogemuste vahetamiseks. Väliskoostöö osas mainiti, et julgeolekuasutused ja Siseministeerium teevad kindlasti rohkem oma kolleegidega väljaspool Eestist koostööd ja teised ministriumid radikaliseerumise vallas oma kolleegidega eriti ei suhtle. Toodi välja Euroopa Liidu julgeolekuasutuste tihe omavaheline koostöö ja seda hinnati väga heaks. Üks ekspert tõi välja suhtluse ja infovahetuse olulisuse riigi ja kohalike omavalitsuste vahel ning arvas, et seal on veel kõvasti arenguruumi.

Kuigi enamus eksperte leidis, et koostöö erinevate ametkondade vahel on Eestis üsna hea, leiti siiski, et koostööd tuleks veel rohkem ja süsteemsemalt teha ja korraldada. Vaid kaks eksperti leidis oma vastuses, et juba praegu on koostöö nii hea ja kõik vajalikud osapooled on kaasatud, et nad selles vallas enam suurt muutmisevajadust ei näinud.

Üldistavalt saab analüüsi tulemusena öelda, et koostöö erinevate ametkondade vahel Eestis toimib. Samas on see sageli korraldatud isiklike kontaktide tasandil ja juhtumipõhiselt ning oleks vaja üldisemat ametkondade vahelist koordineeritud formaati, et kõikidel osapooltel oleks

ühtne nägemus probleemidest. Lisaks saab järeldada, et Eestis ollakse veel väga palju nõõppimisfaasis ja ei ole veel piisavalt kogemust, et saaks hinnata kas praegune koostöövõrgustik on piisav võimalike ohtude ennetamisel ja nendele reageerimisel. Euroopa Liidu sisemist julgeolekualast koostööd peetakse heaks, aga näiteks kaudsemalt radikaliseerumise ennetamisega tegelevad ametkonnad selles küsimuses oma kolleegidega väljastpoolt väga palju ei suhtle. Koostööd peaks aga tegema veel tihedamalt ja analüüsima, millised valdkonnad peaksid olema veel radikaliseerumise ennetamise juures kaasatud. Vajalik on suhtlusvõrgustike loomine reaalselt radikaliseerumisega tegelevate ja deradikaliseerimisprogrammides osalevate partnerorganisatsioonidega.

„Väga palju sõltub riigi ja kohaliku tasandi heast koostööst ja infovahetusest. Eestil on sellel teemal veel kõvasti arenguruumi.“ (E2)

„Pigem koostöö töötab hästi julgeolekuasutuste vahel. Kindlasti on olemas väga hea koostöö Kaitsepolitsei ja Teabeamet vaheline koostöö on olemas, meil Politsei ja Piirivalveameti vahel. Pigem koostöö jääb vajaka ministriumide tasandil.“ (E6)

„Tegelikult, nii üllatav kui see ka ei ole, aga ma arvan, et see koostöö tegelikult praktilises elus toimib. Tähendab see, et see on selles suhtes käima läinud, et kui me siin räägime sotsisaaalministeeriumist või ütleme erinevatest ministriumitest ja erinevatest ametitest, et siis koostöö toimib. Ja see ongi tegelikult nagu sündinud praktilisest vajadusest, mitte sellest, et on tulnud kuskilt kõrgelt mingid käsulauad, et nüüd moodustage ühiskomisjon ja nüüd hakake eks ole tegema. Et suures osas, mulle tundub, on see nii öelda reaalne koostöö erinevate ametkondade, erinevate ministriumite vahel suuresti mitteformaalne. Aga samal ajal ta nagu toimib.“ (E1)

Eestis kasutatavad **radikaliseerumise ennetamise meetmed** on mitmete ekspertide hinnangul kaldu õiguskaitseorganite tegevuse poole ja oodatakse, et need võiksid rohkem olla rohkem laiahaardelisemad ja rohkem peab olema kaasatud partnereid teistest valdkondadest (E4; E5). Analüüsides ekspertide vastuseid, saab välja tuua mitme vastanu seisukohad, et rohkem peab rõhku paneme kaudsetele ja ennetavatele meetmetele ja niipalju kui võimalik vältida aktiivmeetmete kasutamist, sest sellele võib tekkida oodatule hoopis vastupidine reaktsioon. Ekspertid olid ühel meelel, et korrakaitse- ja julgeolekuasutustel on radikaliseerumise osas pigem reageeriv roll. Ennetusmeetmed on eelkõige sotsiaal- ja haridusvaldkonna poliitika

pädevuses, kuid hetkel ei mõisteta seda rolli ja oma vastutust piisavalt selgelt. Aktiivse meetmena nähakse hetkel olulisimana jätkuvat pagulaste eelselektiooni enne Eestisse saabumist läbi taustauuringute ja intervjuude. Kahe vastaja poolt peeti oluliseks ka Eesti kuvandit Lõuna-Euroopas. On hea, kui Eestit teatakse riigina, kus väga kergekäeliselt asüüli ei anta ja kõiki valimatult vastu ei võeta (E6, E10). Oluliseks peeti teadlikkuse tõstmist laiemalt ühiskonnas. Mitu vastajat tõid välja, et tähtis ennetusmeede on üldsuse juurdepääs erinevatele infoallikatele, kvaliteetsele infole ja ühiskonna allikakriitilisus.

Olulised on lõimumisele suunatud meetmed ning ka muud tugimeetmed ja -teenused (sotsiaalsed, kogukondlikud, kultuurilised, haridusalased), mis toetavad isikute (ja nende lähedaste) hakkamasaamist. Oluline on kindlasti ka keeleõpe, kohanemisprogrammi meetmed uus-sisserändajatele ja võrdväärset võimalust tööturul. Kõik vastanud leidsid, et on oluline, et riik koolitaks ametnike ja teenistujaid radikaliseerumist varakult märkama ning mõistma oma rolli ja tegevusi selle ennetamisel ja tõkestamisel.

Mitmel korral mainiti ka vajadust selgitada sisserännanutele riigi ootust, et neilt oodatakse meie ühiskonna reeglite järgimist. Peeti oluliseks ka, et ennetus ja reageeriv tegevus peavad olema analüüsipõhised, lähtuma konkreetsest olukorrast riigis ja esinevatest mõjufaktoritest ja nende koosmõjust. Tegevused peavad olema planeeritud ja koordineeritud ja testitud ka praktikas ehk õppuste näol. (E2)

Ekspertid olid ühel meelel selles, et suuremat tähelepanu ennetustöös tuleb pöörata noortele, sest just nemad on kõige haavatavam kontingent. Samuti toodi välja, et eelkõige poliitilisel tasandil tuleb toetada ühiskonna ühtsust ja tegeleda teemadega, mis ühiskonda lõhestavad. Tähtsaks peeti ka sotsiaalpoliitikat, kus tuleb prioriteediks seada, et võimalikult palju inimesi siseneks tööturule ja oleksid ka ühiskondlikult hõivatud, et ei tekiks tõrjutuse tunnet.

Mitmete vastajate poolt toodi ennetustegevuse juures olulisena välja ka ühiskonna üldise suhtumise muutmise vajadust, et tekiks oskus märgata probleemseid asju ja sellest teavitada. Teavitamise juures tuleks mõelda ka sellele, et teavitaja ise ei satuks nõ õiguskaitse ja kogukonna nn hammasrataste vahele. Sellekohaseid näiteid tõid mitu eksperti (E1; E3), kes eelkõige just laste vastu suunatud vägivalda kahtluse puhul on sellest teatamise järel ise mitmeid kordi pidanud käima politseis ülekuulamisel, seejärel pidanud vestlema sotsiaaltöötajatega ja kõigele lisaks taluma veel ka nõ pereasjadesse sekkuja kuulsust väikeses kogukonnas. Ühe

konkreetsena näite puhul tsiteeris ekspert ühte lasteaias õpetajat, kes ütles, et oleks ta teadnud, et see temale endale sellise jama kaasa toob, ei oleks ta kunagi oma tähelepanekutest kellelegi teada andnud (E1). Veel mainiti ekspertide poolt, et oluline on pädeva õigusliku raamistiku olemasolu ja et see oleks vastavuses mujal Euroopa Liidus kehtivate õigusnormidega.

Radikaalsete usuliste õpetuste ja ideede leviku piiramist pidas oluliseks vaid üks ekspert (E4). Kuna ennetuse küsimuse all üksi ekspert seda teemat ise välja ei toonud, siis küsis magistritöö autor kõikidelt ekspertidelt lisaküsimusena, et kuidas eksperdid suhtuvad seaduse tasandil erinevate kultuuriliste ja religioossete sümbolite nagu burkade, *hijabide*, burkiinide jms keelustamise? Valdav osa eksperte suhtus sellesse skeptiliselt. Usuti, et sellel ei ole otseselt radikaliseerumise ennetamisel mingisugust mõju. Enamus arvas ka üksmeelselt, et kõik sellised keelud peavad olema analüüsipõhised ja nende ennetav mõju peaks olema eelnevalt uuritud. Ka leiti, et sellised keelud võivad otseselt riivata inimeste põhiõigusi oma usu ja kultuurilise enesemääramise praktiseerimisel. Vastupidisel seisukohal oli üks ekspert (E1), kelle hinnangul väga piiravad ja konservatiivsed religioossed väljendused kannavad endas laiemalt vale sõnumit ja juba iseenesest levivad seeläbi radikaalset hoiakut. Mitmed eksperdid märkisid, et nägu täiesti varjav riietus ei peaks olema lubatud, aga juuste katmise ja burkiinide kandmise keeldu ei pidanud nad otstarbekaks.

Üldistavalt saab järeldada antud koodi alla koondunud vastuseid analüüsides, et laiapõhjalist ennetustegevust peetakse tähtsaks. Tähtis on, et ennetustegevus kanduks üle julgeolekuasutustelt sotsiaal- ja haridusvaldkonda ja julgeolekuasutused oleksid edaspidi ainult reageerivas rollis. Siiski ühe aktiivse ennetusmeetmena peaks jätkuma eelnev pagulaste selektsioon. Samuti selgelt riigi seisukohtade kommunikeerimine, et kohalike tavade ja kultuuri austamine on uute kodanike poolt oodatud. Ennetuse valdkonnas on oluline integratsiooni- ja tööhõivepoliitika ja noortele suunatud tegevus. Tähtis on ühiskonna kaasatus ja üleüldise teadlikkuse tõstmine, et inimesed oskaksid probleeme märgata ja sellest ka teavitada. Oluline teavitamise juures on teavitaja delikaatne kohtlemine ja uurimise menetlemine selliselt, et see tooks teavitajale kaasa võimalikult vähe ebamugavusi. Eesti vastavate õigusnormide ühtlustamine Euroopa Liidu seadusandlusega on samuti tähtis. Erinevate seaduse tasandil keeldude ja regulatsioonide juures on esmatähtis nende eelnev analüüs ja mõjuhinnang, et näha kas neil on otseselt radikaliseerumist ennetav mõju või on need olemuselt liialt piiravad ja seeläbi Eestis olulisi põhiväärtusi riivavad.

„Seega ainuke variant ongi see, et vähemalt senikaua, kuni riik saab õiguslikult ise inimesi valida, siis see valik peaks olema nii põhjalik, kui vähegi võimalik, nii läbimõeldud, kaalutletud...kui sajast valitud inimesest kaks paneb oma naise põlema... tegelikult on olukord üsna nutune.“(E10)

„Korraldus- ja julgeolekuasutustel on radikaliseerumise osas pigem reageeriv roll. Ennetusmeetmed on eelkõige sotsiaal- ja haridusvaldkonna poliitika pädevuses, kuid hetkel ei mõisteta seda rolli ja oma vastutust minu arvates piisavalt selgelt. Eestis on alles [ennetusmeetmed] moodustamisel ning olulist rolli mängib migratsioonikriis Euroopas. Siseministeeriumi eestvedamisel on migratsioonivaldkonnas moodustunud selgemad koostöövõrgustikud ja tugiformaadid. Samas on selles valdkonnas veel palju teha.“(E2)

„Viga võib-olla selline just nimelt valeootuste andmine, või ootuste mittepiisav juhtimine. See on see, mis ma, mis ma rääkisin, et, et on oluline see, et sel hetkel, kui inimesed riiki tulevad või, või enne seda.... Ikkagi anda lisaks sellele terekäele mingisugune piisav selgitus selle kohta, et kuhu ja mis tingimustel on nad siia oodatud. Noh, ma arvan, et on võimalik leida seda jäädes ise väarikaks ja mitte haavata teiste inimeste kultuurilist tausta ja nende eneseväarikust, on võimalik enda sellised baasreeglid, mis on vajalik enda ühiskonna traditsioonide jätkamiseks need on võimalik vara selgeks teha.“ (E7)

Teooriale tuginedes on radikaliseerumise ennetamisel laiapõhjalise koostöö tegemisel ja võimalikult paljude seotud valdkondade kaasamisel võtmeroll. Eesti ekspertide seiskohad on sarnased muu maailma praktikaga, et ennetustegevusse tuleb kaasata rohkem haridus-ja sotsiaalvaldkonda ja samas tuleb kaasajastada ka seotud õiguslik raamistik. Sarnaselt teiste riikide kogemustele on Eestis hakatud julgeolekuväliseid ametkondi kaasama ennetustegevusse alles viimasel paaril aastal. Samas ei toonud eksperdid välja ühtegi konkreetset ennetusprogrammi, mis oleks Eestis kasutusel. Nimetati ennetavaid üldiseid tegevusi, mille sihtrühmaks käesoleva magistr töö autori hinnangul on vaid pagulasstaatusega isikud. Oluliseks ei peetud konkreetsemalt usulise retoorikaga seotud ennetustegevust ja samuti ei toonud eksperdid vastustes välja teoorias nimetatud konkreetsete tegevustega seotud radikaliseerumisvastast strateegiat. (Mullins, 2016; käesolev töö lk 36)

Radikaliseerumise ennetusega seoses tekkis järgmise analüüsitava koodina **koolitus**. Koolituse või selle vajaduse kohta magistr töö autoril konkreetset küsimust intervjuu küsimustikus ei

olnud, ent siiski töid selle käsitluse oma intervjuudes sisse valdav enamus eksperte. Kõige enam mainiti süsteemse koolituse vajalikkust. Selle olulisust märkisid kõikide valdkondade eksperdid. Mitmed eksperdid töid välja ka asjaolu, et tihti selgub hoopis teise valdkonna koolitusel või seminaril osaledes, et see millest seal räägitakse puudutab otseselt tema valdkonda ka ja alles selle tulemusena hakatakse asutustes ka probleemidele tähelepanu pöörama. Eriti selgelt on hakanud selles vallas ilmuma sotsiaalvaldkonna ja julgeoleku seosed, mida enne ei osatud kuidagi seostada (E3). Sotsiaalvaldkonna töötajate, tugiisikute ja ka haridustöötajate koolitamist radikaliseerumise ennetamiseks pidasid vajalikuks kõik vastajad. Mitmed eksperdid töid välja ka asjaolu, et näiteks pagulastega kokku puutuvad inimesed ja ka näiteks omavalitsuste sotsiaaltöötajad vajaksid ka laiemat kultuuri ja religioonialast koolitust, et osata töötada väga erineva kultuuri ja religioosse taustaga inimestega ja saada ülevaade nende tavapärasest käitumisest ja kombestikust. (E2; E3) Märkiti ka, et Siseministeeriumi ja Sisekaitseakadeemia koostöös toimub juba erinevates Eesti piirkondades koolitusprojekt, mis hõlmab kultuurilisi erinevusi, radikaliseerumise tunnuseid ja riskikäitumist ja kuhu on kaasatud sotsiaaltöötajad, töötukassa töötajad, politseinikud ja õpetajad. Siiani on läbi viidud viis koolitust ja nähakse vajadust sarnase koolituse järgi palju suuremas mahus. Mitu eksperti töid välja ka asjaolu, et kuigi politseinikud on saanud ilmselt kõige rohkem radikaliseerumise alast koolitust, hinnatakse seda siiski vastavalt 2017. aastal kaitstud Sisekaitseakadeemia magistritöö raames läbiviidud uuringu käigus ebapiisavaks (E1; E4).

Eraldi mainiti ka mitme eksperdi poolt vabatahtlike tugiisikute koolitust ja kaheldi, et kas see on süsteemne ja piisav. Koolituste kontekstis töid kaks eksperti välja ka sisserändajatele mõeldud koolituste korraldamist, kus lisaks keeleõppele antaks ülevaade laiemalt Eesti kultuurist, siinse ühiskonna toimimisest ja põhiväärtustest (E2; E7). Teiste valdkondade kõrval mainiti eraldi ka vajadust koolitada ka prokuröre ja kohtunikke, kes siiani on õiguskaitseorganitele mõeldud koolitusprogrammidest üldse kõrvale jäänud (E9). Seeläbi saab kindlustada terrorismiga seotud protsessides adekvaatse õigusemõistmise, kus osatakse radikaliseerumise teemaga tegeleda, saadakse aru selle toimemehhanismidest, osatakse seda konteksti paigutada. Samuti on oluline, et prokurörid ja kohtunikud tunneksid seda sõnavara ja terminoloogiat, mida seoses islamiradikalismi ja terrorismi käsitlemisega kasutatakse. Ka toodi välja näiteks aspekt, et koolitused ei pea olema ilmtingimata väga kulukad, vaid rohkem ongi kasu ehk nõ praktikult praktikutele suunatud koolitusega. Näiteks õpetajatele võiks tulla rääkima kolleeg Suurbritanniast, kellel on olemas vahetu kogemus väga erinevast rahvusest ja

religioonist pärit õpilastega ja kuidas nemad oma igapäevases elus nende riskidega tegelevad. (E9)

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et ekspertide hinnangul vajadus koolituste järele kõikides seotud valdkondades on väga suur. Mõõndakse, et midagi juba korraldatakse, aga seda on vähe ja kindlasti on vaja analüüsida, millised valdkonnad peaksid veel sellest osa saama. Koolituste läbiviimine peab toimuma süsteemselt ja erinevate valdkondade spetsiifilist vajadust hinnates. Vajadus on mitte ainult kitsamalt radikaliseerumise ja terrorismivastase võitluse eesmärges silmas pidada, vaid ka laiemalt kultuurilisi ja religioosseid erinevusi hõlmavate koolituste järgi, et ka laiemalt osataks näha probleeme ja hinnata riske ka meist erineva kultuuritustaga või erineva religioosse käitumisega inimeste juures.

„Oluline on kindlasti ka keeleõpe, kohanemisprogrammi meetmed uus-sisserändajatele, võrdväärset võimalust tööturul, jne. Ühtlasi on oluline, et riik koolitaks ametnike ja teenistujaid radikaliseerumist varakult märkama ning mõistma oma olulist rolli ja tegevusi selle ennetamisel ja tõkestamisel. Ühtlasi, ametnike koolituse radikaliseerumise äratundmiseks korraldatakse projektipõhiselt. Need koolitused peaksid olema süsteemsed ja regulaarsed ning olema ametnike erialase koolituse osaks.“ (E2)

„Oluline, et kes seal koolituskursustel käivad, et see põhi oleks võimalikult lai, et me ei räägiks ainult oma valdkonnast, vaid me räägime ka teiste spetsialistidega, et tekiks see teadmine või oskus näha ka oma valdkonnas, leida... võimalikke seoseid realiseerumise vahel. Näitena võib tuua, et kui kolleeg, kes tegelikult tegeleb hoopis perevägivaldaga... lähisuhtevägivald ja naistevastase vägivaldaga ja läks ühele sellisele koolitusele, siis ta alguses ütles, huvitav küll, aga seoseid otseselt nende valdkondade ei näinud. Ja siis ta tuli tagasi siis tegelikult seosed nii vahetult olemas, aga ta lihtsalt ei osanud alguses mõelda.“ (E3)

„...puudutas politseinike ettevalmistust ja koolitust ja kõike muud selles kontekstis ja... mis sealt välja tuli, oli see, et üleüldiselt politsei näiteks sooviks rohkem koolitust. Seda sama tegelikult tuleb igalt poolt välja, siin ma ise olen mõnel nädalal esinenud lasteaiatöötajatele...lasteaiajuhtidele, olid mingid teabepäevad... ja siis lasteaiatöötajate ja koolijuhtide poolt leiti, et sihukest soovi nagu on.... Tähendab, et saada nagu mingisugust teavet...“ (E1)

Ressursi teemat puudutati ekspertide poolt magistr töö autori hinnangul vähe. Seda mainis

erinevate küsimuste kontekstis vaid kolm eksperti (E1; E2; E7). Mainiti, et hetkel on Eestis radikaliseerumise ennetamiseks inimressurssi vähe. Teiste riikide kogemusest lähtuvalt on eelkõige radikaliseerumise tagajärgedega tegelemine äärmiselt ressursimahukas, seda nii rahalises kui ka inimressursi vaates. Juhiti tähelepanu, et kuna ennetavalt kedagi radikaliseerumise kahtlusega kinni pidada ei saa, siis see järjepidev monitoorimine ja olukorra jälgimine võtab väga palju aega ja eelkõige inimressurssi. Rõhutati ka tegevuse analüüsi ja tegevuste hinnangu mõju lähtuvalt piiratud ressursi tingimustest. Eraldi rõhutas üks ekspert, et ei hakataks ka ülehindama vabatahtlikku ressursi, et seeläbi riigi poolt kulutusi kokku hoida. Seega saab järeldada seda, et hetkel ressursi probleem Eestis väga aktuaalne ei ole. Rohkem on esindatud teoreetilised ja teiste riikide praktilised põhinevad hinnangud, ent otseselt probleemi selles vallas Eestis vähemalt praegu ei tunnetata.

„Arendustegevuste puhul tuleb rohkem arvestada meetmete ja investeeringute mõju ja lähtuda ressursi piiratuse tõttu prioriteetsusest.“ (E2)

„Meil on...on see siis hea või halb, aga meil on seda inimressurssi tegelikult vähe. ... kogu see radikaliseerumise vastane võitlus on nagu jubedalt ressursi nõudev... see on nagu tohutult ressursimahukas. ..., et kuna sa ei saa nagu ennetavalt kedagi kinni võtta, siis see oligi järjepidev monitooring kuni selle hetkeni kuni mehed istusid autosse pommide ja püssidega ja siis.... Nad saadi asitõenditega kätte, aga see oli noh nõuab palju raha, palju inimesi ja kõike muud.“ (E1)

Koolitused ja ressursi saab siduda ennetustöö teoreetiliste seisukohtadega, kus tuuakse väga olulisena välja teaduspõhine lähenemine ja analüüs ennetustöök (Wither, 2016; käesolev töö lk 35). Ennetust saab tulemuslikult suunata, kui ollakse kursis nähtuse olemusega ja osatakse kaardistada tegelikku olukorda ja ennetustöö sihtrühma. Teiste riikide praktikast lähtudes on ennetustöö väga ressursimahukas nii rahalises kui inimressursi vaates. Oluliseks peetakse ka iga riigi konkreetsetest vajadustest ja probleemidest lähtuvat ennetuskava, mis on samuti teostatav läbi järjepideva koostöö, õppimise ja analüüsi.

Viimase koodina antud kategoorias analüüsis töö autor radikaliseerumise ennetamisega seoses ekspertide kogemustest lähtuvaid **probleeme**. Erinevaid kitsaskohti, millele oleks vaja tähelepanu pöörata, on välja toodud päris mitmeid ja seda väga erinevatest valdkondadest. Mitu eksperti on maininud, et õiguslikud regulatsioonid vajavad kaasajastamist, et need toetaksid

lisaks reageerimisele ka ennetust ja strateegilist planeerimist. Samuti jagati seisukohta, et oluline roll on ka julgeolekuasutuse teabehankel, mis peab olema piisavalt võimekas (nii tehniliselt kui ka ametnike kvalifikatsiooni ja meetodite poolest) ja analüüsipõhine, et ennetada ja vajadusel õigeaegselt tõkestada radikaliseerumise ilminguid. Mitme eksperdi hinnangul on Siseministeerium hoidnud radikaliseerumisega seotud temaatikat pikka aega kitsalt ainult enda valitsusalas ja seetõttu on laiapõhjemalt hakatud lähenema radikaliseerumisele alles väga hiljuti (E3, E6, E9). Oldi üksmeelsel seisukohal, et Eestis toimub praegu alles õppimine kuidas selle nähtusega hakkama saada. Samuti märgiti, et kuna Eestis on radikaliseerumise juhtumeid väga vähe, siis peamiselt hangitakse kogemusi ja õpitakse välismaa kolleegide pealt. Samas tuleks see kogemus asetada Eesti oludesse ja konteksti just kohaliku kogukonna eripärasid arvestades. Praktiliselt sellega tegeletud aga ei olda või kui ollakse, siis märkimisväärselt vähe. Üks ekspert tõi välja suure ohutegurina meie ühiskonna ja otsustajate naiivsuse. Tema hinnangul ollakse meil praegu mingis nn mullis ja arvatakse, et kuna Eesti islamikogukond on hetkel küllalt väike ja rahumeelne, siis midagi ekstreemset ei saa siin juhtuda. (E6) Kolm eksperti juhtisid tähelepanu, et tegelikult ei ole täielikku ülevaadet meil toimuvast just piirikontrollide puudumise tõttu. Nende hinnangul puudub näiteks kontroll Rootsis toimuva taustal, et kes ja mis asjaoludel liiguvad üle Läänemere ja kui palju on meie islamikogukonnal kontakte sealsete teadaolevate äärmusrühmituste liikmetega.

Leiti ka, et Euroopas ollakse üleliia sensitiivsed igasuguste sammude vastu, mis annavad riigile rohkem õigusi selliseid ohte ennetada, nende kujunemist monitoorida ja vajadusel reageerida. Selles osas toodi eeskujuks Ameerika Ühendriigid ja mitme eksperdi arvates tuleks ka lennureisijate info jagamisele sarnaselt jagada infot ka Läänemere laevadel reisijate kohta. Leiti ka, et erinevate ametkondliku tasandil kasutatavate isikuandmete kasutamine on tehtud äärmiselt keeruliseks ja see oleks asi, mida tuleks ehk ka seadusandluse tasemel üle vaadata. Seda eriti olukorras, kus sotsiaalmeedias on inimese isikliku elu kohta leitav vägagi intiimne ja personaalne informatsioon. Isikuandmeid jagatakse ka näiteks kaupluste püsikliendiprogrammides (ka nõ kombineeritud püsikliendiprogrammid, ehk oled x kaupluse klient ja automaatselt ka sinule kehtivad soodustused ka x tanklas jne), veebipoodides jne aga üks ametkond teisele öelda ei tohi, et meil on selle kodanikuga X selline probleem ja kas teil on ka midagi temaga seoses ette tulnud?

Mitme erineva eksperdi hinnangul on tehtud väga raskeks ka Kaitsepolitseiametiga suhtlemine, neid tuntavalt kardetakse ja seda mitte ainult tavakodanike vaid ka erinevate ametkondade

tasandil. Seda mõõnis ka üks Kaitsepolitsei töötaja, kes ütles, et see võõristus nende vastu on tuntav ja nad on astunud samme selles vallas olukorra parandamiseks: on osaletud koolitustel ja teavitusüritustel, loodud isiklikke suhteid ja jagatud näiteks sotsiaaltöötajatele oma kontakte. Mitme eksperdi hinnangul on noored kõige probleemsem ühiskonna osa ja nendega tegelemiseks peab õpetajaid rohkem koolitama (E8; E9). Üks ekspert leidis, et pagulastega seotud probleemid tuleks lahendada Kreekas, Itaalias ja Türgis kohapeal ja kogu ressursid tulekski suunata just sinna ja ei ole mõistlik neid jagada laiali ühiskondadesse, kus nad kindlasti ei integreeru (E10). Kaks eksperti tõid välja ka asjaolu, et Eestis täna deradikaliseerumisprogramme vähemalt neile teadaolevalt olemas ei ole.

Ülaltoodu põhjal saab üldistavalt ära tuua suuremad probleemid, mida jagasid enamuse eksperte. Esiteks tuleks kaasajastada seadusandlus, mis aitaks efektiivsemalt radikaliseerumise ennetamise, teabehanke ja infovahetuse kaudu radikaliseerumist ennetada ja tõkestada. Laiapõhjaline ja mitte julgeolekuasutustest lähtuv ennetustöö on väga värske ja seetõttu ollakse ise ka veel õppimisfaasis ja ei omata täit ülevaadet, millised osapooled peaksid olema veel ennetustegevusse kaasatud. Puudub Eesti ühiskonnast tulenev ja selle omapärasid arvestav praktika. Võiks julgeoleku tagamisel õppida rohkem Ameerika Ühendriikide praktikast, kus sageli on julgeolek prevaleerivaks näiteks isikuandmete käitlemise puhul ja seda eriti tänases olukorras, kus isikuandmeid võivad käidelda ja koguda näiteks kaupluseketid, veebipoed, pangad jne, aga ametkonnad omavahel andmeid jagada ei saa. Lennureisijate andmete edastamise näitel võiks hakata koguma andmeid ka Läänemere laevadel reisijate kohta. Noored tuleb radikaliseerumise ennetamisel rohkem fookusesse võtta ja vastavalt koolitada ka õpetajaid. Töö autori hinnangul on ka oluline vajakajäämine terrorismiennetuse seiskohast deradikaliseerumisprogrammide puudumine.

„Ja siseministerium hoidis väga pikalt radikaliseerumist, väga pikalt kitsalt nagu enda tegevuses ja kõiki selliseid seoseid sotsiaal.- töö ja tervishoiu või haridusvaldkonnas tegelikult ma arvan, et ei näinud ka nemad. Et see hakkas ka alles siis, et radikaliseerunud vist on pikalt seostatud uussisserändajatega, aga seda, et see võib olla ka tekkides põliselanike seas....ja see võiks mingi kellukese helisema panna ka sotsiaaltöötaja või juhtumikorraldaja peas, siis see on täiesti alles viimase aasta teema. Et see ongi see, et selles ei ole süsteemset lähenemist ja just, et seda osatakse laiemalt näha, see hakkab alles nüüd väga- väga vaikselt tulema.“ (E3)

„Nagu sa väga hästi tead, et ega täna Eestis ei ole ju sellist nii-öelda konkreetset programmi, mis mida me saaksime tituleerida deradikaliseerumise programmiks, et küsimus on, et millal see tekib“ (E5)

„Minu isiklik arvamus on see, et Euroopas ollakse üleliia sensitiivsed igasuguste sammude vastu, mis, annab riigile rohkem õigusi selliseid ohte ennetada, nende kujunemist monitoorida ja vajadusel reageerida. Euroopa üks häda on see rahvusriikide erierinevad praktikad, erinev info. Ehk ma arvan, et Euroopa tasemel tasandil on, on ikkagi sellist tundlikkust vaja maha võtta ja, kas või seda, et kui me nüüd oleme jõudnud, siis sinnamaani, et jagame lennureisijate ja teeme ka muud, mida varem ameeriklased Et, ilmselt meie elu ei jää seisma või, meie ei ole üleni riigi või lasta sellel, kui näiteks samasugust infot jagame selle kohta, kes Soome lähel praamidega sõidavad või rohkem teadmist sellest, kes meil hotellides peatuvad...“ (E7)

Eestis levinud sekulaarse valdkonnakäsitluse tõttu ei nähta probleeme religioosse ideoloogia või usuliste äärmusrühmituste tegevusest tulenevate võimalike ohtude osas. See ei ühti valdkonna teoreetilise käsitlusega (Precht, 2007; Bakker 2006, Silber & Bhatt 2007, käesolev töö lk 27-28). Teoreetilised seisukohad rõhutavad islami ekstremistliku õpetuse osatähtsust radikaliseerumise ühe algpõhjuseks. On küll mõnede uurijate arvamus, mis seavad religioosse ideoloogia osatähtsuse kahtluse alla, aga neid seisukohti ei ole veel akadeemilisel tasandil tõestatud (Sageman, 2008, käesolev töö lk 26). Samas nähakse sarnaselt teiste riikide kogemustele ja teoreetiliste uuringutele tuginedes vajadust radikaliseerumise ennetamiseks kaasata erinevaid valdkondi ja tuua ennetuse raskuskese julgeolekuasutustest välja. Ekspertide poolt väljatoodud teabehanke ja analüüsi vajadus haakub teadlaste väljatoodud seisukohtadega, et radikaliseerumise ennetamine ei tohi üle võtta traditsiooniliste terrorismivastaste meetmete kohta julgeolekusüsteemise, vaid need kaks süsteemi peavad ennast täiendama. (Mullins, Wither käesolev töö lk 36)

Kokkuvõtvalt kolmanda „**ennetus ja koostöö**“ analüüsikategooria all saab tuua välja ekspertide seisukohad, et radikaliseerumise ennetusalane **koostöö Eestis erinevate ametkondade vahel on hea**, aga toimib pigem isiklikul tasandil ja ei ole süsteemselt koordineeritud. Leiti, et on vaja analüüsipõhist lähenemist kogu koostöövõrgustiku loomisele, sest hetkel tegutsetakse suuresti juhtumipõhiselt ja kaasatakse osapooli konkreetsest vajadusest tingitult. Julgeolekutasandil koostööd nii siseriiklikult kui ka välispartneritega hinnati oluliselt kõrgemalt, kui ministeeriumi tasandil. Radikaliseerumise ennetamisel peetakse ekspertide poolt

oluliseks ennetava tegevuse juures **laiemalt kaasama julgeolekuasutuste kõrval rohkem sotsiaal-ja haridusvaldkonda**. Samas peetakse oluliseks julgeolekuasutuste jätkuvat rolli **pagulaste eelneval selekteerimisel ja sobivuse hindamisel** enne Eestisse ümberasustamist. Olulisteks ennetusmeetmeteks peetakse veel **lõimumisele suunatud meetmeid** ja muid tugimeetmeid ja –teenuseid, mis toetavad isikute hakkamasaamist. Oluliseks peetakse tööhõivet ja inimeste kogukondlikku tegevust, et ei tekiks olukorda, kus jäädakse ühiskonnas isoleerituks ja kogetakse tõrjutust. Veel peeti oluliseks ühiskonnas **teavitustöö** tegemist ja selgitama kodanikele probleemidest teatamise vajadust. Radikaliseerumist ja ekstremismi käsitlev **õiguslik raamistik** tuleks üle vaadata ja viia see kooskõlla EL õigusnormidega. Väga selgelt tuli analüüsil välja **koolitusvajadus**. Toodi välja vajadus mitte ainult spetsiifiliselt radikaliseerumist puudutava koolituse järele, vaid ka laiemalt kultuurilise ja religioonialase koolituse järele erinevate valdkondade ametnikele ja haridustöötajatele, kes uus-sisserändajatega kõige vahetumalt oma igapäevases töös kokku puutuvad. Ressursi vajadust mainiti pigem teoreetilisest aspektist lähtuvalt ja magistrirühma autor järeldab, et see Eestis praegusel hetkel suur probleem ei ole. Probleeme nähakse Eestis konkreetsemalt selles, et puudub Eesti ühiskonnast tulenev ja selle omapärasid arvestav praktika, samuti on ennetuse ametkondade ülene formaat väga värske ja seetõttu ei osata ka kõiki võimalikke probleeme ette näha ja kõiki vajalikke osapooli kaasata. Eraldi toodi **välja andmekaitsega seotud** küsimused ja Euroopas võrreldes näiteks Ameerika Ühendriikidega üldisemalt levinud liberaalsem suhtumine julgeolekuküsimustesse. Oluliseks puuduseks peeti ka **deradikaliseerumisprogrammide puudumist**. Eelpool kirjutatu annab analüüsil põhineva vastuse ka kolmandale uurimisküsimusele: „**Millised on Eestis rakendatavad praktikad radikaliseerumise ennetamiseks?**“

Tabel 15. Eesti olukord radikaliseerumisvastaste praktikate kasutamise osas (autori koostatud)

Kasutatavad praktikad	Probleemsed/puuduvad meetmed
Hea koostöö	Rohkem tähelepanu noortele
Lõimumisele suunatud meetmed	Ühiskonna laiem informeerimine
Analüüsipõhine tegevus	Õigusnormide ühtlustamine
Sotsiaalpoliitilised meetmed	Teavitusega seotud menetluse parandamine
Ümberasustamisele eelnev pagulaste seleksioon	Puuduv deradikaliseerimisprogramm
Suurte kogukondade tekkimise vältimine	

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas magistritöös läbi viidud uuringuga ja ekspertarvamuste põhjal selgitati välja, millised on islamiradikalismist tulenevad ohud Eesti sisejulgeolekule. Uuring tugines radikaliseerumise, terrorismi ja julgeolekuvaldkonna teaduskirjandusele ning ekspertintervjuudele. Kogutud andmed on analüüsitud ja esitatud vastavalt uuringu kategooriatele, järelduste põhjal on koostatud vastavasisulised ettepanekud.

Analüüsi tulemusena **järeldab** käesoleva töö autor, et Eestis ekspertide poolt antud hinnangud radikaliseerumise põhjuste kohta ühtivad paljuski teoreetiliste seisukohtadega ning teiste riikide kogemustega selles osas, mis puudutab sotsiaalseid põhjuseid, ligipääsu haridusele ja suhtelist tõrjutust. Samuti nähakse ühe peamise põhjusena puudulikku integratsiooni ja väga tõenäoliseks peetakse ka islamiradikalismi esiletõusu reaktsioonina paremäärmuslike ilmingutega ühiskonnas. Islamikogukonna integreerumise kui ühe olulisemaks peetud võimaliku radikaliseerumise mõjutaja osas lähevad ekspertide arvamused Eesti olukorda kirjeldades lahku. On arvamusi, et nad on väga hästi integreerunud ja on teisi arvamusi, mis ütlevad, et niivõrd teisest kultuurilisest ja religioosest keskkonnast tulnud inimesed Eesti ühiskonda ei integreeru (käesolev töö lk 44-45). Sellest tulenevalt teeb magistritöö autor **ettepaneku** Siseministeriumile ja Sotsiaalministeriumile uurida täpsemalt eelkõige uus-sisserändajatest islamikogukonna integreerumist Eesti ühiskonda ja kaardistada hetkeolukord.

Magistritöö autor jõudis järeldusele, et religiooset ideoloogiat radikaliseerumise algpõhjusena Eestis ei nähta. Ollakse seisukohal, et Eesti islamikogukond on väike ja rahumeelne. Samas jäetakse töö autori hinnangul põhjendamatult tähelepanuta uus-sisserännanud ja konvertiidid, kelle usulised tõekspidamised ja praktikad ilmselt erinevad ilmselt palju siinse traditsioonilise kogukonna omadest. Religiooni ja islamiradikalismi vahelise seose puudumine läheb vastuollu nii radikaliseerumise teooriaga kui ka rahvusvahelise praktikaga (Silber & Bhatt, 2007, käesolev töö lk 25). Sellest tulenevalt teeb töö autor **ettepaneku** Siseministeriumile selgitada välja religiooni roll ja osatähtsus uus-sisserännanute ja konvertiitide hulgas ning nende seas enamjärgitavad islamistlikud õpetused.

Radikaliseerumise ohtude analüüsil Eesti kontekstis **järeldab** töö autor, et Eesti olukord on nii teiste riikide praktika kui ka teoreetiliste seisukohtade võrdluses väga erinev. Kõige suuremaks islamiradikalismiga seotud ohuks peetakse ühiskonna lõhenemist ja seeläbi Venemaa võimalikku vaenulikku tegevust Eesti suunal (käesolev töö lk 52-53). Klassikalist

terrorirünnakut väga suure ohuna ei nähta. Kõige suuremaks ohuks peetakse ümberasustamisprogrammi raames saabunud pagulasi ja uus-sisserändajaid. Nõ „vana“ islamikogukonda ja islamikonvertiite suure ohuna ei käsitleta.

Radikaliseerumise ennetamise ja koostöö analüüsi tulemuse **järeldab** magistr töö autor, et radikaliseerumise ennetamise alane koostöö Eestis erinevate ametkondade vahel on hea. Peetakse oluliseks erinevate ametkondade kaasatust ennetustegevusse ja suurt tähtsust omistatakse lõimumist soodustavatele tegevustele. Väga oluliseks peetakse vastuvõetavate pagulaste eelnevat selektsiooni ja suurte suletud kogukondade tekkimise vältimist. Samuti peetakse oluliseks, et igasuguste meetmete rakendamisele eelneks põhjalik ekspertanalüüs.

Autor järeldab, et radikaliseerumise ennetamise tõhustamiseks on vaja rohkem pöörata tähelepanu noortele kui potentsiaalselt radikaliseerumisaltile sihtühmale. Vaja on tõhustada ühiskonna informeerimist radikaliseerumise olemuse ja sellega seotud ohtude kohta. Vajalik on rõhutada ühiskonnas üldisemalt teavituse vajadust, et inimestel tekiks oskus ja harjumus riskide ilmnemisel teavitada kas politseid või muud kokkulepituid kontakti ja sellega ei kaasneks teavitajale endale ebaproporsionaalselt suurt menetluslike toimingute hulka. Oluline on vastava õigusliku raamistuse hindamine ja vajadusel kaasajastamine ning EL õigusnormidega kooskõlla viimine. Suurt vajadus on kõikidel tasanditel radikaliseerumise erinevate aspektidega seotud koolituste järele. Oluliseks puuduseks saab pidada juba radikaliseerunud isikute deradikaliseerimisprogrammi puudumist.

Eelpooltoodust tulenevast teeb töö autor **ettepaneku** Sisekaitseakadeemiale, Siseministeriumile, Sotsiaalministeriumile ja Haridusministeriumile välja töötada koolitusprogramm, mis hõlmaks radikaliseerumise erinevate aspektide nagu radikaliseerumise põhjused, ilmingud, radikaliseerumisele viitavad tundemärgid ja religioonist tulenevad eripärad. Radikaliseerumise kõrval näeb töö autor vajadust koolitust ka islamist tulenevatest usuliste ja kultuuriliste erisuste kohta. Töö autor teeb **ettepaneku** viia sisse süsteemne koolitusprogramm sotsiaaltöötajatele, õpetajatele, pagulaskeskustes töötavatele vabatahtlikele, politseinikele ja vajadusel ka teistele ametnikele. Järeldustest lähtuvalt teeb magistr töö autor **ettepaneku** Siseministeriumile ja Politsei- ja Piirivalveametile deradikaliseerimisprogrammi väljatöötamiseks.

Tulenevalt käesoleva magistritöö kirjutamise ajal tekkinud tähelepanekutest ja analüüsi tulemustest teeb magistritöö autor **ettepaneku** edasist uurimist vajavate teemade osas:

- uurida ideoloogia ja religiooni rolli radikaliseerumise protsessis;
- analüüsida Eesti radikaliseerumist puudutavate õigusnormide ajakohasust ja vastavust Euroopa Liidu õigusaktidega;
- viia läbi uuring Eesti konvertiitide religioosete tõekspidamiste ja usupraktikate kohta.

KOKKUVÕTE

Eestis puudub süsteemne ülevaade, millist ohtu islamiradikalism ühiskonnas kujutab, millised on selle peamised tekkepõhjused ja millised radikaliseerumise ennetamise meetmeid Eestis kasutatakse. Islamiradikalism ja sellega seotud terrorirünnakud on Euroopas jätkuvalt suureks ohuks. Tulenevalt sellest uuest julgeolekureaalsusest peab Eesti pöörama suuremat tähelepanu islamiradikalismi ennetamisele. Seega tuleneb magistritöö **aktuaalsus** Eesti terrorismivastase võitluse põhialustest (2013) ja reaalsest julgeolekuolukorrast tingitud vajadusest uurida radikaliseerumise ennetamisega tegelevate ametkondade käsitlust islamiradikalismist ja sellega seotud ohtudest.

Magistritöö **uudsus** põhineb asjaolul, et senini Eestis akadeemilisel tasandil erinevate ametkondade üleest radikaliseerumise käsitlust ja koostööd uuritud ei ole ja samuti ei ole koondatud erinevate asutuste radikaliseerumist hõlmavat teadmist. Eeltoodust lähtuvalt on keskseks **uurimisprobleemiks** millised islamiradikalismi ohtude ennetamise meetmed Eesti antud valdkonna vastutavates ametkondades?

Magistritöö teemast ja uurimisprobleemist tulenevalt on käesoleva töö **uurimisküsimusteks**: 1) Millised on islamiusuliste radikaliseerumise peamised põhjused? 2) Kuidas käsitletakse radikaliseerumist Eestis ja millisena nähakse Eesti jaoks peamisi ohte? 3) Millised on Eestis rakendatavad praktikad ja suuremad probleemid radikaliseerumise ennetamisel?

Magistritöö **eemärgiks** oli välja selgitada milliseid meetmeid rakendavad Eesti antud valdkonna vastutavad ametkonnad islamiradikalismiga seotud ohtude ennetamiseks. Eemärgi saavutamiseks püstitati kolm **uurimisülesannet**: analüüsida radikaliseerumise peamiseid teooriaid, radikaliseerumise protsessi ja ennetusmeetmeid; tuginedes teooriale viia läbi intervjuud ekspertidega selgitamaks välja Eestis radikaliseerumise ennetamisega tegelevate asutuste teadlikkus radikaliseerumise protsessist ja tuua välja radikaliseerumise ennetamisel esinevad suuremad probleemid; analüüsida Eestis kasutatavaid radikaliseerumisvastaseid meetmeid. Eemärk ja uurimisülesanded täideti ja uurimisküsimustele saadi vastused.

Magistritöö koosneb **kahest peatükist**, millest **esimeses** analüüsitakse äärmuslusega seotud teoreetilist raamistikku, radikaliseerumisteooriaid ja mudeleid ning radikaliseerumisprotsessi peamisi käivitavaid mehhanisme ja peamisi ennetusmeetmeid. **Teises peatükis** uuritakse radikaliseerumise ennetamisega tegelevate asutuste, kelledeks antud magistritöö raames on Siseministeerium, Välisministeerium, Sotsiaalministeerium, Justiitsministeerium ja

Kaitsepolitseiamet radikaliseerumisest tulenevate ohtude käsitlest, omavahelist koostööd, kasutatavaid ennetusmeetmeid ja praktikast tulenevaid soovitusi Eestis ennetustöö läbiviimiseks. Antud magistritöö puhul on tegemist **kvalitatiivse empiirilise uurimusega**, milles kasutatakse uurimisstrateegiana juhtumiuuringut ja andmekogumismeetodina poolstruktureeritud ekspertintervjuusid. Intervjuud transkribeeriti ja analüüsiti andmeanalüüsi programmi NVivo abil.

Töö teoreetilises osas analüüsiti vastavalt esimesele uurimisülesandele peamiseid radikaliseerumisega seotud teooriaid, radikaliseerumise protsessi ja ennetusmeetmeid. Analüüsi tulemusel selgus, et radikaliseerumine on väga keeruline ja interdistsiplinaarne protsess, seega ühe konkreetse teooria kasutamine ei vii praktiliste lahendusteni, vaid erinevaid teooriaid tuleb probleemi põhjalikuks käsitlemiseks omavahel kombineerida. Sügavuti minemiseks on oluline analüüsida kõiki põhjuseid ja seoseid võimalikult laialt teadusharude üleseid järelemeid tehes ja vältides liialt kitsast ühe kindla distsipliini kesket lähenemist, sest see ei anna radikaliseerumise uurimisel piisavalt analüüsivat põhjuslikku ülevaadet. Edasiste uuringute tulemusena tuleb autori hinnangul kasutada enam teooriate edasiarendusi ja kaasata globaliseerunud keskkonda arvestades uusi teadusharusid, nagu geograafia, ökoloogia ja rändeuuringud, et uurida kui palju näiteks kliimamuutuste, elukeskkonna hävimisega ja toiduvarude ammendumisega seotud rändepõhjustel on tulevikus reaalne mõju radikaliseerumisele. Samuti leidis töö autor, et radikaliseerumine on astmeline protsess, mis võib ka lõppeda või peatuda igas etapis. Motivaatorid ja mõjutajad, mis mõjutavad kedagi terroriakte korda saatma, on väga erinevad ja samuti on erinevad tõuketegurid, mis mõjutavad kedagi viimasesse äärmuslikku faasi jõudmisel. Neid põhjuseid, mis sunnib isikut terroristliku ühendusega liituma, on niivõrd palju erinevaid, et mingisugust mustrit sealt välja tuua on võimatu. Seega on terroristide profileerimine sisuliselt võimatu ülesanne. Siiski saab väita, et islamiradikaliseerumise ja terrorismi juures mängib väga suurt rolli grupi mõju ja sotsiaalne surve, seega keskendudes potentsiaalselt ohtlike gruppide formatsioonile ja dünaamika jälgimisele on võimalik ennustada teatud arenguid ja ka ennetada võimalikke ründeid

Töö empiirilises osas täideti teine ja kolmas uurimisülesanne ja anti vastused uurimisküsimustele.

Esimese uurimisküsimusele radikaliseerumise peamiste põhjuste kohta saab kokkuvõtvalt radikaliseerumise põhjuste analüüsi tulemusena väita, et eksperdid peavad oluliseks radikaliseerumise juures erinevate sotsiaalsete põhjuste ja grupikäitumise osa, mida toetab ka teooria. Teiseks oluliseks aspektiks peetakse sisserändajate integreerumist. Leitakse et on väga

oluline inimeste kaasamine kogukondlikult, luua neile võimalused hariduse omandamiseks, keeleõppeks ja tööhõiveks. Vastuoluline ekspertide arvamus sisserändajate integreeritusest hetkel Eestis. On neid, kes arvavad, et siinne islamikogukond on hästi integreerunud ja on teisi, kes arvavad, et nende integreerimine Eesti ühiskonda on võimatu. Samuti nähakse seost paremäärmusluse ja islamiradikalsimi vahel. Ent päris täpselt ei osata määratleda milline äärmuslus Eestis võiks pigem esimesena esile tõusta. Tavakuritegevuse ja äärmusluse seosed ei tule selgelt välja. Religiooni ja radikalismi omavahelist seost toodi välja üllatavalt vähe ja religioosse ideoloogia leviku piiramist islamiradikalismi ennetamisel praktiliselt oluliseks ei peeta.

Teise uurimisküsimuse kohta ametkondade radikaliseerumise käsitluse ja Eestis peamiste islamiradiklaismist tulenevate ohtude osas saab Eesti olukorra kohta islamiradikalismi kontekstis öelda, et tegemist on paljuski unikaalse olukorraga, millele analooge käesoleva töö autor erinevate teadustöödega tutvudes ja mitmetel valdkonnaga seotud teaduskonverentsidel osaledes varasemalt kohanud ei ole. Küsitledes eksperte radikaliseerumisega seotud ohtude kohta, mainisid enamus eksperte ühiskonna lõhenemise ohtu, ent selle tulemusena ei nähtud mitte elanikkonna omavahelisi või kogukondade ja jõuametnike vägivaldseid kokkupõrkeid, vaid võimaluse tekkimist Venemaa vaenulikuks tegevuseks Eesti suunal. Ohuna nähti samuti võimalust, et radikaliseerumisele õhutamise on üheks Venemaa mõjutustegevuse osaks. Klassikalist terrorirünnakut nähti ohuna sellest tunduvalt vähem. See on tingitud töö autori hinnangul Eesti hetkeolukorrast, kus islamiäärmuslus ei ole nii akuutne probleem ja suuremat julgeolekuohtu nähakse klassikaliselt Venemaa suunal. Lähtuvalt Eesti demograafilisest olukorrast ei käsitletud siin pikemalt elanud ehk nõ vana islamikogukonda (eelkõige tatarlased ja endistest liiduvabariikidest pärit muslimid) märkimisväärse ohuna. Konvertiite seostati radikaliseerumisohuga vaid paari eksperdi poolt. Suuremaks ohuks peetakse uus-sisserändajaid ja eriti suurt ohtu nähakse uuringu andmetel ümberpaigutamisprogrammi alusel saabunud pagulastes. See seisukoht läheb vastuollu teiste riikide kogemustega ja empiiriliste uuringutega. Selle alusel on kõige radikaliseerumisaltimad just teise-ja kolmanda põlve sisserännanute järeltulijad ja samuti konvertiidid.

Kokkuvõtvalt kolmanda uurimisküsimusena Eestis rakendatavate praktikate kohtaradikaliseerumise ennetamiseks saab tuua välja, et radikaliseerumise ennetusalane koostöö Eestis erinevate ametkondade vahel on hea, aga toimib pigem isiklikul tasandil ja ei

ole süsteemselt koordineeritud. On vaja analüüsipõhist lähenemist kogu koostöövõrgustiku loomisele, sest hetkel tegutsetakse suuresti juhtumipõhiselt ja kaasatakse osapooli konkreetsest vajadusest tingitult. Julgeolekutasandil koostööd nii siseriiklikult kui ka välispartneritega hinnati oluliselt kõrgemalt, kui ministriumi tasandil. Radikaliseerumise ennetamisel peetakse ekspertide poolt oluliseks ennetava tegevuse juures laiemalt kaasama julgeolekuasutuste kõrval rohkem sotsiaal-ja haridusvaldkonda. Samas peetakse oluliseks julgeolekuasutuste jätkuvat rolli pagulaste eelneval selekteerimisel ja sobivuse hindamisel enne Eestisse ümberasustamist. Olulisteks ennetusmeetmeteks peetakse veel lõimumisele suunatud meetmeid ja muid tugimeetmeid ja –teenuseid, mis toetavad isikute hakkamasaamist. Oluliseks peetakse tööhõivet ja inimeste kogukondlikku tegevust, et ei tekiks olukorda, kus jäädakse ühiskonnas isoleerituks ja kogetakse tõrjutust. Oluline on ühiskonnas teavitustöö tegemine, et selgitada kodanikele probleemidest teatamise vajadust. Radikaliseerumist ja ekstremismi käsitlev õiguslik raamistik tuleb üle vaadata ja viia see kooskõlla EL õigusnormidega. Väga selgelt tuli analüüsil välja koolitusvajadus. Toodi välja vajadus mitte ainult spetsiifiliselt radikaliseerumist puudutava koolituse järele, vaid ka laiemalt kultuurilise ja religioonialase koolituse järele erinevate valdkondade ametnikele ja haridustöötajatele, kes uus-sisserändajatega kõige vahetumalt oma igapäevases töös kokku puutuvad. Probleem radikaliseerumise ennetamisel Eestis on selles, et puudub Eesti ühiskonnast tulenev ja selle omapärasid arvestav praktika, samuti on ennetuse ametkondade ülene formaat väga värske ja seetõttu ei osata ka kõiki võimalikke probleeme ette näha ja kõiki vajalikke osapooli kaasata. Eraldi toodi välja andmekaitsega seotud küsimused ja Euroopas võrreldes näiteks Ameerika Ühendriikidega üldisemalt levinud liberaalsem suhtumine julgeolekuküsimustesse. Oluliseks puuduseks peeti ka deradikaliseerumisprogrammide puudumist.

Magistritöös jõuti teoreetilise käsitlemise ja empiirilise uuringuga kogutud andmete sünteesi põhjal peamiste **järeldusteni**:

- Eestis ekspertide poolt antud hinnangud radikaliseerumise põhjuste kohta ühtivad paljuski teoreetiliste seisukohtadega ning teiste riikide kogemustega selles osas, mis puudutab sotsiaalseid põhjuseid, ligipääsu haridusele ja suhtelist tõrjutust. Samuti nähakse ühe peamise põhjusena puudulikku integratsiooni ja väga tõenäoliseks peetakse ka islamiradikalismi esiletõusu reaktsioonina paremäärmuslike ilmingutega ühiskonnas. Islamikogukonna integreerumise kui ühe olulisemaks peetud võimaliku radikaliseerumise mõjutaja osas lähevad ekspertide arvamused Eesti olukorda kirjeldades lahku.

- Religioosset ideoloogiat radikaliseerumise algpõhjuseks Eestis ei nähta. Ollakse seisukohal, et Eesti islamikogukond on väike ja rahumeelne. Samas jäetakse töö autori hinnangul põhjendamatult tähelepanuta uus-sisserännanud ja konvertiidid, kelle usulised tõekspidamised ja praktikad ilmselt erinevad ilmselt palju siinse traditsioonilise kogukonna omadest. Religiooni ja islamiradikalismi vahelise seose puudumine läheb vastuollu nii radikaliseerumise teooriaga kui ka rahvusvahelise praktikaga
- Eesti olukord radikaliseerumisega seotud ohtude käsitleluses nii teiste riikide praktika kui ka teoreetiliste seisukohtade võrdluses väga erinev. Kõige suuremaks islamiradikalismiga seotud ohuks peetakse ühiskonna lõhenemist ja seeläbi Venemaa võimalikku vaenulikku tegevust Eesti suunal. Klassikalist terrorirünakat väga suure ohuna ei nähta. Kõige suuremaks ohuks peetakse ümberasustamisprogrammi raames saabunud pagulasi ja uus-sisserändajaid. Nõ „vana“ islamikogukonda ja islamikonvertiite suure ohuna ei käsitleta.
- Radikaliseerumise ennetamise alane koostöö Eestis erinevate ametkondade vahel on hea. Peetakse oluliseks erinevate ametkondade kaasatust ennetustegevusse ja suurt tähtsust omistatakse lõimumist soodustavatele tegevustele. Väga oluliseks peetakse vastuvõetavate pagulaste eelnevat selektsiooni ja suurte suletud kogukondade tekkimise vältimist. Samuti peetakse oluliseks, et igasuguste meetmete rakendamisele eelneks põhjalik ekspertanalüüs. Vaja on rõhutada ühiskonna informeerimist radikaliseerumise olemuse ja sellega seotud ohtude kohta. Vajalik on rõhutada ühiskonnas üldisemalt teavituse vajadust, et inimestel tekiks oskus ja harjumus riskide ilmnemisel teavitada kas politseid või muud kokkulepitud kontakti ja sellega ei kaasneks teavitajale endale ebaproportsionaalselt suurt menetluslike toimingute hulka. Oluline on vastava õigusliku raamistuse hindamine ja vajadusel kaasajastamine ning EL õigusnormidega kooskõlla viimine. Suurt vajadust on kõikidel tasanditel radikaliseerumise erinevate aspektidega seotud koolituste järele. Oluliseks puuduseks saab pidada juba radikaliseerunud isikute jaoks deradikaliseerimisprogrammi puudumist.

Eelpooltoodud järeldustele tuginedes tegi töö autor **ettepanekud** uurida täpsemalt Eesti islamikogukonna integreeritust ühiskonda, uurida täpsemalt religiooni rolli uus-sisserännanute ja konvertiitide hulgas, töötada välja koolitusprogramm laiemalt radikaliseerumise erinevate aspektide ja islami kultuurist ja usust tulenevate erisuste kohta. Samuti tegi töö autor ettepaneku deradikaliseerimisprogrammi väljatöötamiseks.

Tulenevalt eeltoodust said vastused uurimisküsimustele ja täideti uuringu eesmärk. Magistritöö **vajalikkus** sisejulgeolekuvaldkonnas seisneb vajaduses valmis olla islamiradikalismi ohtudega, mis tulenevad Euroopa ühisest julgeolekuruumist, globaliseerumisest, pagulaspoliitikast ja islamiäärmuslaste aktiivsustest Euroopa Liidus. Uurimistulemuste ettepanekud on **rakendatavad** paremaks islamiradikalismi ennetustegevuseks ja sellest tulenevate ohtude ärahoidmiseks.

SUMMARY

The subject of this Master thesis is “Hazards of Islamic Radicalization and its Prevention Measures in Estonia“. The importance of the topic is related to the activity of the counter-radicalization and its proven effectiveness through scientific theories and practice. This topic is relatively new in Estonia and is lacking academic research so far.

The main research problem is to find out the threats caused by Islamic radicalization and its currently used preventive measures in Estonia. Master's thesis aim was to identify the hazards associated to Islamic radicalization and what preventive measures are being used for the prevention of radicalism.

In order to achieve the objective, there were set up three research tasks:

- to analyze main theories on the radicalization process and prevention;
- based on the theory to conduct interviews with experts;
- to analyze Estonian counter radicalization methods and main problems with countering the radicalization.

The Master's thesis is qualitative empirical research which is comprised of two parts: a theoretical and empirical one. The empirical research design used in the thesis is a case study. The data collection method is semi-structured interviews. The empirical study includes the analysis of the expert interviews and based on the theoretical and empirical analysis, there been drawn conclusions and from the latter recommendations are put forward.

As for the main study results the assessments of the causes of radicalization Estonian experts largely follow the theoretical considerations of social reasons, access to the education and relative deprivation. Also as one of the main reason for radicalization was the failure of integration was mentioned. Highly probable is the growth of Islamic radicalization as a response to the rise of extreme right-wing phenomena in society.

- Religious ideology of radicalization in the underlying cause is not visible. It is understood that the Islamic community in Estonia is small and peaceful. However the author's opinion is that, immigrants and religious converts are in their religious beliefs and practices more radical. The absent link between religion and Islamic radicalization goes against both the theory and international experience.

- The assessment of threats to the society related to the Islamic radicalization is described very differently in comparison to the other countries. The biggest threat is considered to be related to the polarization of society and therefore prosper the potential hostile action of Russia. The

classic terrorist attack not seen as a threat in particular. The biggest threat is considered to emerge from the refugees and new immigrants. No "old" Islamic community and religious converts as a major threat is considered.

- The cooperation between different government agencies in order to prevent radicalism is good. It is agreed commonly, that refugees have to go through the pre-selective procedure prior been accepted here. There is a need to enhance the general awareness about radicalization in the society. It is also important review the corresponding legal framework. Proper training programs are also in high demand. An important disadvantage is the absence of Estonian peculiarities orientated de-radicalization program.

Based on the above respective recommendations for related authorities was made.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

* PET, C. f. T., 2009. *Radicalisering og terror*. s.l.:s.n.

Alimi, E. Y., Bosi, L. & Demetriou, C., 2015. *The Dynamics of Radicalization: A Relational and Comparative Perspective*. New York: Oxford University Press.

Allen, C. E., 2007. *Threat of Islamic Radicalization to the Homeland..* s.l.: U.S. Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, p 4.

Allport, G. W., 1961. *Pattern and Growth in Personality*. New York: Holt, Rinehart& Winston, Inc.

Atran, S., 2010. *Talking to the Enemy: Faith, Brotherhood, and the (Un)Making of Terrorists*. 1st ed. New York: HarperCollins Publishers.

Bakker, E., 2006. *Jihadi Terrorists in Europe: their characteristics and the circumstances in which they joined the jihad: an exploratory study*, Glingendael: Netheralnds Institute of International Relations.

Bandura, A., 1990. Mechanism of Moral Disengagement in Terrorsim. rmt: W. Reich, ed. *Origins of terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 161-191.

Bhui, K., Warfa, N. & Jones, E., 2014. Is Violent Radicalisation Associated with Poverty, Migration, Poor Self-Reported Health and Common Mental Disorders? *PLoS One*, 9 (3), pp. 1-10.

Boaz, G., 2010. *ICT: International Institute of Counter-Terrorism*. [Online] Available at: <https://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter>

[Accessed 6 12 2016].

Borum, R., 2011. Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), pp. 7-36.

Bossong, R., 2014. EU cooperation on terrorism prevention and violent radicalization: frustrated ambitions or new forms of EU security governance? *Cambridge Review of International Affairs*, 27(1), pp. 66-82.

Brady, H. E., Scholzman Lehman, K. & Verba, S., 1999. Prospecting for Participants: Rational Expectations and the Recruitment of Political Activists. *The American Political Science Review*, 93(1), pp. 153-168.

- Buijs, F., Demant, F. & Hamdy, A., 2006. *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Burr, J. & Robert, C., 2006. *Alms for Jihad*. 1st toim. Cambridge: Cambridge University Press.
- Byman, D. & Jeremy, S., 2014. Homeward Bound. *Foreign Affairs*, November/December, pp. 1-7.
- Campbell, A. & Muncer, S., 1987. Models of anger and aggression in the social talk of women and men. *Journal for the Theory of Social Behaviour*.17(4), pp. 489-511.
- Coolsaet, R., 2015. *What Drives Europeans to Syria, and to IS. Insights From The Belgian Case*, Gent: Academia Press.
- Crenshaw, M., 1981. The Causes of Terrorism. *Comparative Politics*, 13(4), pp. 329-399.
- Crone, M., 2016. Radiclaization revisited: violence, politics and the skills of the body. *International Affairs*, 92(3), pp. 587-604.
- Crossett, C. & Spitaletta, J. A., 2010. *Radicalization: Relevant Psychological and Sociological Concepts*. Ft.Meade: The John Hopkins University.
- Dalgaard-Nielsen, A., 2008. *Studying Violent Radiclaization in Europe I: The Potential Contibution if Social Movement Theory*. Copenhagen: DIIS · Danish Institute for International Studies.
- Damon, W. & Nancy, E., 1998. *Handbook of Child Psychology: Vol. 3. Social, Emotional and Personality Development*. 5th toim. New York: Wiley.
- Dawson, L. L., 2009. The Study of New Religious Movements and the Radicalization of Home-Grown Terrorist: Opening a Dialogue. *Terrorism and Political Violence*, 22(1), pp. 1-21.
- Della Porta, D., 1995. *Social Movements, Pracitcal Violence and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doret, R. & Pels, T., 2012. The Influence of Education and Socialization on Radicalization: An Exploration of Theoretical Presumptions and Empirical Research. *Child and Youth Care Forum*, 41(3), pp. 311-325.
- Eesti terrorismivastase võitluse põhialused* (2013) Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse poolt 14.11.2013 istungi protokollilise otsusega nr 47.
- Englund, S., 2015. *Defining Daesh is Essential to Defeating It*. [Online] Available at: <http://trendsinstitution.org/defining-daesh-is-essential-to-defeating-it/> [Accessed 18 01 2017].
- European Commission, 2017. *European Commission, Migration and Home Affairs*. [Online] Available at: <https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and->

terrorism/radicalisation_en

[Accessed 04 05 2017].

European Commission, 2017. *Preventing Radicalization*. [Online] Available at: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/fight-against-radicalisation/role_of_the_eu_en.pdf

[Accessed 04 05 2017].

EUROPOL, 2016. *EUROPOL*. [Online] Available at: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>

[Accessed 12 03 2017].

Ferguson, N. & Binks, E., 2015. Understanding Radicalization and Engagement in Terrorism through Religious Conversion Motifs. *Journal of Strategic Security*, 8(1-2), pp. 16-26.

Flick, U., 2006. *An Introduction to Qualitative Research*. London: SAGE Publications.

Forsyth, D. R., 2006. *Group Dynamics*. 1st toim. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Fraih, T., 2011. (De-)escalating radicalisation. The debate within Muslim and immigrant communities. rmt: R. Coolsaet, ed. *Jihadi Terrorism and the Radicalization Challenge in Europe*. Farnham: Ashgate Publishing Ltd., pp. 205-215.

Furedi, F., 2007. *Invitation to Terror: The Expanding Empire of the Unknown*. 1 ed. s.l.:Bloomsbury Academic .

Gabriel, M. A., 2002. *Islam and Terrorism*. Lake Mary FL: Charisma House Book Group.

Ganor, B., 2011 . An Intifada in Europe? A Comparative Analysis of Radicalization Process Among Palestinians in the West Bank ad Gaza versus Muslim Immigrants in Europe. *Studies in Conflict aand Terrorism*, Issue 34, pp. 587-599.

Gartenstein-Ross, D. & Grossman, L., 2009. *Homegrown Terrorists in the U.S and U.K. An Empirical Examination of the Radicalization Process*. Washington D.C: FDD Press.

Geddes, A., 2003. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE Publications Ltd.

Gunaratna, R. & Oreg, A., 2015. *The Global Jihad Movement*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Gunning, J., 2009. Social movement theory and the study of terrorism. rmt: R. Jackson, S. M.B & G. J, ed-s. *Critical terrorsim studies: A new research agenda*. New York: Routledge, pp. 156-177.

Gurr, T. R., 1970. *Why Men Rebel*. Princetown NJ: Princetown University Press.

Heath-Kelly, C., 2013. Counter-Terrorism and the Counterfactual: Producing the "Radicalisation" Discourse and the UK PREVENT Strategy. *The British Journal of Politics and International Relations*, 15(1), pp. 394-415.

Horgan, J., 2009. *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*. 1st ed. New York: Routledge.

Hoskins, A. & O'Loughlin, B., 2009. Media and the myth of radicalization. *Media, War & Conflict*, 2(2)(1), pp. 107-110.

Hsieh, H.-F. & Shannon, S. E., 2005. Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), pp. 1277-1288.

Institute for Economics and Peace, 2017. *Institute for Economics and Peace*. [Online] Available at: <http://economicsandpeace.org/reports/> [Accessed 13 03 2017].

Jenkins, B. M., 2010. *Would-Be Warriors: Incidents of Jihadist Terrorist Radicalization in the United States since September 11, 2001*, Santa Monica: RAND Corporation.

Jones, E. E., 1988. Major Developments in Five Decades of Social Psychology. rmt: D. T. Gilbert, S. T. Fiske & G. Lindzey, edited *The Handbook of Social Psychology*. 4th ed New York: Oxford University Press Inc., pp. 3-4.

Juergensmeyer, M., 2000. *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. 1st toim. Berkeley: University of California Press.

Järva, J., 2015. *Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates -Eesti olukord*. Magistritöö. Tartu: Käsikiri

Kaitsepolitseiamet, 2016. *Kaitsepolitseiamet*. [Võrgumaterjal]
Leitav: [file:///C:/Users/kristiina.raidla-puh/Downloads/aastaraamat-2015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/kristiina.raidla-puh/Downloads/aastaraamat-2015%20(1).pdf)
[Kasutatud 14 03 2017].

Karistusseadustik, 01.04.2014. *Riigiteataja*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022014006>
[Kasutatud 29 09 2016].

Kilbourne, B. & Richardson, J. T., 1989. Paradigm Conflict, Types of Conversion and Conversion Theories. *Sociology of Religion*, 50(1), pp. 1-21.

King, G., Keohane, R. O. & Verba, S., 1994. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. 1st ed. Princetown NJ: Princetown University Press.

Kruglanski, A. W. et al., 2014. The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Advances in Political Psychology*, 35(1), pp. 69-93.

- Kruglanski, A. W. & Webster, D. M., 1996. Motivated Closing of the Mind: "Seizing" and "Freezing". *Psychological Review*, 103(2), pp. 263-283.
- Kühle, L. & Lasse, L., 2012. Radicalisation and the Limits of Tolerance: A Danish Case-Study. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol.38(10), pp. 1607-1623.
- Leiken, R. S., 2012. *Europe's Angry Muslims. The Revolt of the Second Generation*. New York: Oxford University Press.
- Lofland, J. & Skonovd, N., 1981. Conversion Motifs. *Journal of the Scientific Study of Religion*, Vol 20, p. 376 .
- Mandeville, P., 2007. *Global Political Islam*. 1st ed New York: Routledge.
- Maskaliunaite, A., 2015. Exploring the Theories of Radicalization. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, 17(1), pp. 9-26.
- McCauley, C. & Moskalenko, S., 2008. Mechanism of political radicalization: Pathways. *Terrorism and Political Violence*, Vol 20, p. 416.
- McCauley, C. & Moskalenko, S., 2011. *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us*. 1st ed. New York: Oxford University Press, Inc. 1sr.
- McCauley, C. R. & Segal, M. E., 1987. Social psychology of terrorist groups. rmt: C. Hendrick, ed. *Group Processes and Intergroup Relations: Review of Personality and Social Psychology*. Newbury Park: Sage Publications, pp. 231-256.
- McGilloway, A., Ghosh, P. & Bhui, K., 2015. A systematic review of pathways to and processes associated with radicalization and extremism amongst Muslims in Western societies. *International Review of Psychiatry*, 1(27), pp. 39-50.
- Mellinger, L., 2010. Illusions of security: why the amended EU framework decision criminalizing "incitement to terrorism" on the internet fails to defend Europe from terrorism. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 37(2), pp. 339-368.
- Mullins, S., 2016. Countering Violent Extremism. rmt: J. K. Wither & M. Sam, ed-s *Combating Transnational Terrorism*. Sofia: Procon Ltd., pp. 209-215.
- Neumann, P. R., 2008. *Perspectives on radicalisation and political violence. Introduction*, London: International Centre for the Study of Radicalisation.
- Newman, E., 2006. Exploring the "Root Causes" of Terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, 29(8), pp. 749-772.
- Oissar, P., 2009. Islamiradikalism ja Eesti - sidemed, arengud, ohud. *Diplomaatia*, 01/02, lk. 4-5.
- Pape, R. A., 2006. Suicide terrorism and democracy. What we've learned since 9/11. *Policy Analysis*, Vol 582, pp. 2-18.

- Pargeter, A., 2008. *The New Frontiers of Jihad. Radical Islam in Europe*. 1st ed. London: I.B.Tauris & Co. Ltd.
- Pisiou, D., 2012. *Islamist Radicalization in Europe. An Occupational Change Process*. London : Routledge.
- Politse-ja Piirivalveamet, 2016. *Politse-ja Piirivalveamet*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.politsei.ee/dotAsset/218156.pdf> [Kasutatud 13 03 2017].
- Precht, T., 2007. *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalism in Europe From Conversion to Terrorism : an Assessment of the Factors Influencing Violent Islamist Extremism and Suggestions for Counter Radicalisation Measures*, s.l.: Danish Ministry of Justice.
- Rambo, L. R., 1993. *Understanding Religious Conversions*. 1st ed. New Haven: Yale University Press.
- Rambo, L. R., 1999. Theories of Conversion: Understanding and Interpreting Religious Change. *Social Compass*, 46(3), pp. 259-271.
- Richards, A., 2015 . From terrorism to "radicalization" to "extremism": counterterrorism imperative or loss of focus? *International Affairs*, 91(2), pp. 371-380.
- Richardson, L., 2006. *What Terrorists Want. Understanding the Enemy, Containing the Threat*. 1st toim. New York: Random House Inc.
- Riisenberg, M., 2013. *Lääne-Euroopa muslimid ja üleilmne džihaad. Magistritöö*. Tartu: Käsikiri.
- Riistan, A., 2012. Fundamentalismi konstrueerimine. *ENDC Proceedings*, Köide 16, lk. 280-302.
- Roy, O., 2004. *Globalised Islam: The search for a new Ummah*. New York: Columbia University Press.
- Roy, O., 2006. *Globalized Islam. The Search for a New Ummah*. New York: Columbia University Press.
- Sageman, M., 2004. *Understanding Terror Networks*. 1st ed Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sageman, M., 2008. *Leaderless Jihad: Terror Networks on the Twenty -first Century"*. 1st ed. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Savage, S. & Liht, J., 2008. Mapping fundamentalism: The psychology of religion as a subdiscipline in the understanding of religiously motivated violence. *Archive for the psychology of religion*, Vol 30, pp. 75-91.

- Schmid, A. P. & Jongman, A. J., 1998. *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. 1st ed. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Sedgwick, M., 2010. The concept of radicalization as of source of confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), pp. 479-94.
- Senechal de la Roche, R., 2004. Toward a Scientific Theory of Terrorism. *Sociological Theory*, 22(1), pp. 1-4.
- Shaw, C. R. & McKay, H. H., 1969. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Silber, M. D. & Bhatt, A., 2007. *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*, New York: NYPD Intelligence Division.
- Silke, A., 2001. The devil you know: Continuing problems with research on terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 13(4), pp. 1-14.
- Sookhdeo, P., 2008. *Global Jihad. The Future in the Face of Militant Islam*. 1st ed. McLean: Isaac Publishing.
- Stern, J., 2000. *The Ultimate Terrorist*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Zeichner, A., Parrott, D. J. & Frey, C. F., 2003. Gender differences in laboratory aggression under response choice conditions. *Aggressive Behavior*, 29(2), pp. 95-106.
- Teddlie, C. & Yu, F., 2007. Mixed methods sampling a typology with examples. *Journal of mixed methods research*, 1(1), pp. 77-100.
- Travis, A., 2008. *The Guardian*. [Online] Available at: <https://www.theguardian.com/uk/2008/aug/20/uksecurity.terrorism1> [Accessed 29 11 2016].
- Turner, J. C. & Hogg, M. A., 1985. Interpersonal attraction, social identification and psychological group formation. *European Journal of Social Psychology*, 15(1), pp. 51-66.
- UK Home Office, 2015. *HM Government*. [Online] Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/channel-guidance> [Accessed 27 03 2017].
- United Nations, 2004. *United Nations*. [Online] Available at: <http://www.un.org/News/dh/infocus/terrorism/sg%20high-level%20panel%20report-terrorism.htm> [Accessed 6 12 2016].

- Vabariigi Valitsus, 2017. *Vabariigi Valitsus*. [Võrgumaterjal]
 Leitav: <https://valitsus.ee/et/pagulased#pagulasedeestis>
 [Kasutatud 14 03 2017].
- Veldhuis, T. & Staun, J., 2009. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. 1st ed. Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
- Victoroff, J., 2005. The Mind of the Terrorist: A Review and Critique of Psychological Approaches. *Journal of Conflict Resolution*, 49(1), pp. 3-42.
- Vidino, L., 2010. *Countering Radicalization in America. Lessons from Europe. Special Report 262*, Washington: United States Institute of Peace.
- Vidino, L. & James, B., 2012. *Countering Radicalization in Europe*, London: ICSR.
- Wiktorowicz, Q., 2005. *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*. 1 toim. Langham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Wilner, A. S. & Dubouloz, C.-J., 2010. Homegrown Terrorism and Transformative Learning: An Interdisciplinary Approach to Understanding Radicalization. *Global Change Peace & Security*, 22(1), pp. 1-26.
- Wither, J. K., 2016. The Role of the Security Forces in Combating Terrorism. rmt: J. K. Wither & S. Mullins, ed-s *Combating Transnational Terrorism*. Sofia: Procon Ltd., pp. 131-145.
- Õigekeelsussõnaraamat, 2013. *Eesti Keele Sihtasutus*. [Võrgumaterjal]
 Leitav: <http://www.eki.ee/dict/qs/>
 [Kasutatud 26 09 2016].
- Österman, K. et al., 1998. Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 24(1), pp. 1-8.
- Yates, C., Partridge, H. & Bruce, C., 2012. Exploring information experiences through phenomenography. *Library and Information Research*, 36(112), pp. 97-119.
- Yin, R. K., 2003. *Case Study Research: Design and Methods*. 3rd toim. London: SAGE Publications.

LISAD

Lisa 1. Koodipuu

Radikaliseerumise põhjused	<ul style="list-style-type: none"> • grupi mõjud, integreerumine, kuritegevus, paremäärmuslus, religioon, sotsiaalne olukord
Olukord Eestis	<ul style="list-style-type: none"> • oht, konvertiidid, pagulased, teiste kogemus, vabatahlikud tugisikud, ühiskonna lõhestumine
Ennetus ja koostöö	<ul style="list-style-type: none"> • ametkondade vaheline koostöö, koolitus, meetmed, ressursid, probleemid

LISA 2. Ekspertintervjuu küsimused

1. Kuidas Teie hinnangul võiks mõjutada radikaliseerumist seosed sissetuleku, tervise, sotsiaalse ebavõrdsuse tajumise ja vähese hariduse vahel? Kas esineb paralleele tavalise kriminaalse käitumise ja radikaliseerumise vahel?
2. Millised on peamised islami radikalismiga seotud ohud Teie hinnangul (võiks arvestada Eesti konteksti ja hinnata ka ühiskonna valmisolekut üldisemalt)?
3. Palun kirjeldage, millised radikaliseerumise ennetamise meetmeid on täna Eestis kasutusel, kas need on süsteemsed ja piisavad?
4. Kirjeldage palun radikaliseerumise ennetamise alast koostööd? Kas Eesti teeb piisavalt koostööd teiste Eesti ametkondadega, välispartneritega? Kui ei, siis millises valdkonnas teile tundub vajakajäämist?
5. Milliseid vigu on Teie hinnangul teised riigid teinud põgenike integreerimisel ühiskonda?
6. Kuidas suhtute vabatahtlike tugiisikute kaasamise pagulaskeskustes?
7. Palun andke oma isiklik hinnang tugiisikute valikule-kas peaksid olema mingid piirangud, taustakontroll, eetilised, hariduslikud vms kaalutused nende valikul?
8. Palun hinnake, kas tänases Eesti ühiskonnas võib lisaks prognoositavalt tekkida võivale islamiradikalismile kasvada ka paremäärmuslus?
9. Tooge palun välja mõned takistused ja tagasilöögid radikaliseerumise ennetamisel (ka naaberriikide näitel)?
10. Millised on Teie soovitusel islamistliku radikaliseerumise ennetamiseks oma valdkonnas ja Eestis tervikuna?